

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ
ΛΥΚΕΙΑΡΧΟΥ

**ΤΟ ΠΑΙΔΙΚΟ
ΚΑΙ ΤΟ
ΕΦΗΒΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ**

ΕΚΔΟΣΙΣ
«ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ»

ΑΘΗΝΑ 1976

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ
ΛΥΚΕΙΑΡΧΟΥ

ΤΟ ΠΑΙΔΙΚΟ
ΚΑΙ ΤΟ
ΕΦΗΒΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ

ΕΚΔΟΣΙΣ
«ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ»

ΑΘΗΝΑ 1976

Περιεχόμενα

	Σελίς
Πρόλογος	5
1. Ἡ μορφωτικὴ ἐπίδρασις τοῦ βιβλίου	9
2. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ κακοῦ ἐντύπου	13
3. Ἡ ἀξία τῆς μελέτης τῶν καλῶν βιβλίων	16
4. Ἡ καθοδήγησις τῶν παιδιῶν στὴν ἐκλογὴ καὶ μελέτη καλῶν βιβλίων	21
5. Ἡ ἐκλογὴ τῶν βιβλίων	25
6. Ἡ καθοδήγησις τῶν παιδιῶν στὴν ἐκλογὴ τῶν βιβλίων.	28
7. Ἡ παιδικὴ λογοτεχνία	31
8. Ἡ ξένη παιδικὴ λογοτεχνία	34
9. Τὸ ἐλληνικὸ παιδικὸ βιβλίον	38
10. Ἑγκυκλοπαιδικὰ βιβλία	43
11. Ἡ μελέτη στὶς βιβλιοθηκὰς καὶ συλλογὴ πληροφοριῶν.	46
12. Ἡ μέθοδος τῆς μελέτης	49
13. Ἡ κριτικὴ μελέτη	53
14. Ἡ μελέτη τῶν διαφόρων μαθημάτων	57
15. Προϋποθέσεις μιᾶς ἀποδοτικῆς μελέτης	60
16. Τὰ ὁπτικοακουστικὰ μέσα	62
17. Ἄλλα μορφωτικὰ μέσα	65
18. Τὰ κλασσικὰ παιδικὰ βιβλία	69

ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Πρόλογος

Ένα πρόβλημα, που αντιμετωπίζουν συχνά οι γονείς, είναι ποια βιβλία να δώσουν στα παιδιά τους να διαβάσουν στις ελεύθερες ώρες τους. Μέσα στη θάλασσα των εντύπων, που μάς κατακλύζει, είναι δύσκολο να κάνη κανείς καλή έκλογή βιβλίων για την πνευματική του καλλιέργεια και ψυχαγωγία. Το πρόβλημα αυτό, που είναι δύσκολο για τους μεγάλους, είναι ακόμη πιό δύσκολο για τα παιδιά, γιατί αυτά δεν έχουν πείρα και καλλιεργημένη κρίσι και γι' αυτό δεν μπορούν να ξεχωρίσουν το καλό από το κακό, ούτε να εκτιμήσουν όσο πρέπει την ποιότητα των βιβλίων που διαβάζουν, ούτε να διαλέξουν τα κατάλληλα για την ηλικία και την μόρφωσί τους βιβλία.

Το ίδιο πρόβλημα εκτός από τους γονείς το αντιμετωπίζουν και οι εκπαιδευτικοί, που θέλουν να προτείνουν καλά βιβλία στα παιδιά ή να πλουτίσουν τη σχολική τους βιβλιοθήκη με κατάλληλα και μορφωτικά βιβλία. Άκόμη και όποιος θέλει να δωρίση ένα καλό βιβλίο σε κάποιο παιδί για τη γιορτή του ή για τις διακοπές των Χριστουγέννων και του καλοκαιριού, αντιμετωπίζει τις ίδιες δυσκολίες· δεν ξέρει ποιο βιβλίο αρέσει πραγματικά στο παιδί και ποιο θα του προσφέρει καλή ψυχαγωγία και μόρφωσι.

Χρειάζεται λοιπόν για όλους ένας οδηγός του καλού παιδικού βιβλίου, και κυρίως, για τους γονείς, τους εκπαιδευτικούς και για τα ίδια τα παιδιά. Σε άλλες χώρες δημοσιεύονται πολλοί τέτοιοι οδηγοί, βιβλιογραφίες και κριτικές των παιδικών βιβλίων. Ύπάρχει μάλιστα ακόμη και ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας. Στη χώρα μας δεν έχουμε τίποτε από αυτά, ούτε μια βιβλιογραφία ούτε καν ιστορία του παιδικού βιβλίου, άγ και έχουμε κάποια παράδοσι παι-

δικής λογοτεχνίας και πολλά παιδικά βιβλία. Γι' αυτό θα εξετάσωμε ἐδῶ σὲ γενικὲς γραμμὲς βέβαια μερικὰ προβλήματα σχετικὰ μὲ τὸ παιδικὸ βιβλίο, γιὰ νὰ διαφωτίσωμε ὅσους ἐνδιαφέρονται γι' αὐτὸ και νὰ καθοδηγήσωμε στὴ καλὴ ἐκλογή και μελέτη τῶν βιβλίων ἀπὸ τὰ παιδιὰ.

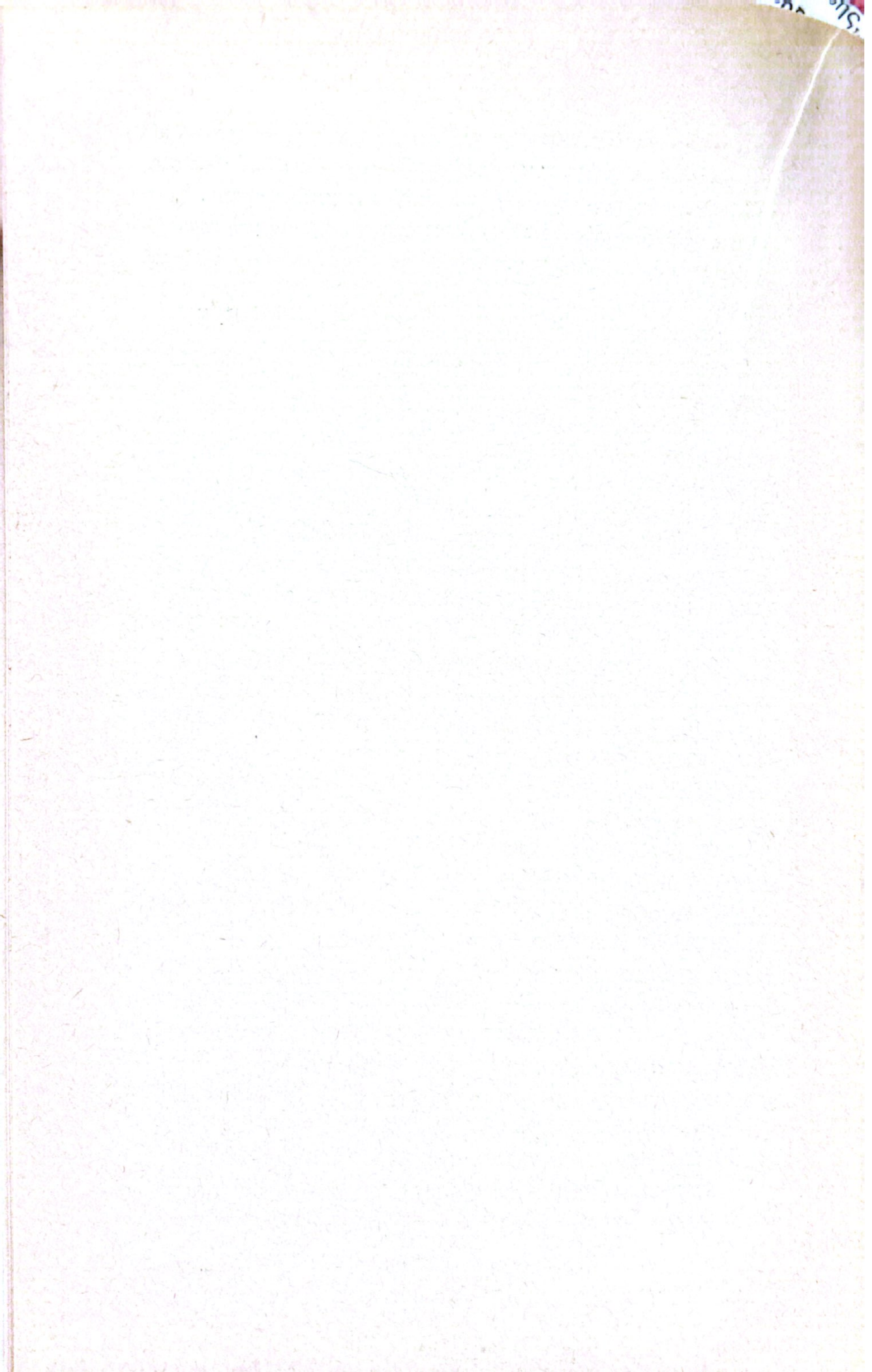
Γιατὶ τὰ παιδιὰ μας, ὅπως ξέρομε, συχνὰ χάνουν τὸ καιρὸ τους διαβάζοντας φθηνὰ και ἐπιβλαβῇ ἔντυπα και δὲν ἀσχολοῦνται παρὰ ἐλάχιστα μὲ τὰ καλὰ ἔργα. Ὅσοι θέλουν πραγματικὰ νὰ μορφωθοῦν και νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν βιβλίων, πρέπει νὰ διαβάζουν κλασσικὰ και ἄριστα βιβλία. Δὲν πρέπει λοιπὸν τὰ παιδιὰ νὰ χάνουν τὸν καιρὸ τους μὲ φθηνὰ φυλλάδια και εἰκονογραφημένα περιοδικὰ, γιατί αὐτὰ ἐξασθενίζουν τὴν σκέψι και κατεβάζουν τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο τοῦ νέου. Οὔτε εἶναι ἀρκετὴ ἡ παρακολούθησις τῆς προβολῆς τῶν κλασσικῶν ἔργων στὴν τηλεόρασι, γιατί αὐτὴ δὲ δίνει παρὰ μιὰ ὥχρῃ εἰκόνα τους. Πραγματικὴ μόρφωσι θὰ ἀποκτήσουν, μόνο ἂν τὰ ἴδια διαβάσουν τὰ κλασσικὰ ἔργα.

Τὸ θέμα τῆς μελέτης τῶν καλῶν και μορφωτικῶν βιβλίων εἶναι μεγάλο και ἀπέραντο, και πρέπει νὰ προβληματίζη κάθε σκεπτόμενο ἄνθρωπο. Θὰ προσπαθήσω, λοιπὸν, νὰ θίξω μερικὲς βασικὲς πλευρὲς του, γιὰ νὰ δώσω ἀφορμὴ σὲ ὅσους ἀσχολοῦνται μὲ αὐτὸ νὰ σκεφθοῦν και νὰ ἐξετάσουν καλλίτερα αὐτὸ τὸ πρόβλημα. Θὰ ἐξετάσω πρῶτα τὴ μορφωτικὴ ἐπίδρασι και τὴν ἀξία τοῦ βιβλίου, κατόπιν τὰ ἀναγνωστικὰ διαφέροντα και τίς προτιμήσεις τῶν παιδιῶν, καθὼς και τὸν τρόπο τῆς ὀρθῆς καθοδηγήσεως αὐτῶν στὴ μελέτη. Ἐπειτα θὰ ἐξετάσω τὸν τρόπο τῆς ἐκλογῆς τῶν βιβλίων και τὸν τρόπο τῆς ἀποδοτικῆς μελέτης. Στὴ συνέχεια θὰ ἐξετάσω τὸ παιδικὸ βιβλίο, τὰ χαρακτηριστικὰ και τὴν ἱστορία του. Τέλος θὰ ἀναφέρω μερικὰ ἀπὸ τὰ πιὸ σπουδαῖα παιδικὰ βιβλία, ποὺ πρέπει νὰ γνωρίζη κάθε μορφωμένος ἄνθρωπος.

Ὅλα αὐτὰ τὰ θέματα εἶναι πολὺ πλατεῖα και δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξαντληθοῦν μ' ἓνα βιβλίο. Πρόθεσίς μας δὲν εἶναι νὰ τὰ ἐξαντλήσωμε, ἀλλὰ νὰ τὰ θίξωμε και νὰ προβληματίσωμε τοὺς ἀναγνώστες και τοὺς ὑπεύθυνους γιὰ τὰ βιβλία, ποὺ διαβάζουν τὰ παιδιὰ. Καὶ ἐλπίζω ὅτι τὸ μικρὸ αὐτὸ βιβλίο θὰ δώσῃ τουλάχιστον ἀφορμὴ νὰ προσεχθῇ τὸ μεγάλο αὐτὸ θέμα τοῦ παιδικοῦ βιβλίου και

νά γίνη καίτι γιά τήν παροχή καλλίτερης πνευματικῆς τροφῆς στή
ἐλληνόπουλα, πού τίς περισσότερες φορές μένουν ἀκαθοδήγητα στήν
ἀναζήτησι καί τήν δίψα τους γιά καλή πνευματική τροφή. Είναι
καιρός νά ἐνδιαφεροῦμε περισσότερο γιά τήν πνευματική τροφοδο-
σία τῆς νεολαίας μας, γιατί ἀπό αὐτήν ἐξαρτᾶται τὸ μέλλον τοῦ
ἔθνους.

B. X.

1. Ἡ μορφωτικὴ ἐπίδρασις τοῦ βιβλίου

Τὸ βιβλίο εἶναι βασικὸ μέσο μορφώσεως καὶ πνευματικῆς καλλιέργειας. Καὶ παρ' ὅλο ποῦ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα μορφωτικὰ μέσα, ὅπως ἡ τηλεόρασις καὶ τὸ ραδιόφωνο κ.λ.π., τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴ μορφωτικὴ ἐπίδρασι τοῦ βιβλίου, οὔτε ἀκόμη ἡ προφορικὴ διδασκαλία, ποῦ φέρει σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὶς ζωντανὲς πηγὲς τῆς γνώσεως, δηλαδὴ μὲ τοὺς δασκάλους. Γιατὶ τὸ βιβλίο, ὅταν εἶναι σοβαρὸ καὶ καλὸ, περιέχει συμπυκνωμένη τὴν πείρα καὶ τὴ γνῶσι σοφῶν ἀνθρώπων, μᾶς φέρει σ' ἐπικοινωνίαν μὲ τὰ ἐκλεκτώτερα πνεύματα καὶ μᾶς ἀνεβάζει πνευματικά. Ἐπειτα τὰ ἄλλα μορφωτικὰ μέσα, ὅπως τὸ ραδιόφωνο καὶ ἡ τηλεόρασις, μᾶς φέρουν γιὰ λίγο σ' ἐπαφὴ μὲ τὰ μορφωτικὰ ἀγαθὰ, μὲ τρόπο ἐποπτικὸ βέβαια, ἀλλὰ γιὰ λίγο χρόνον καὶ χωρὶς νὰ μᾶς ἀφήνουν νὰ σκεφθοῦμε ἢ νὰ κρίνωμε ὅσα παρακολουθοῦμε. Μᾶς κάνουν παθητικοὺς δέκτες, θεατὲς ἢ ἀκροατὲς, καὶ ἔτσι δὲν μᾶς ἀναπτύσσουν τὴ σκέψιν, δὲν μᾶς μορφώνουν βαθύτερα. Ἐνῶ τὸ βιβλίο εἶναι πάντα στὴ διάθεσί μας, μπορούμε νὰ τὸ διαβάσωμε ὅταν θέλωμε καὶ ὅσο θέλωμε· νὰ σκεφτοῦμε καὶ νὰ κρίνωμε ὅσα γράφει, νὰ κατανοήσωμε καλλίτερα τὸ πνεῦμα τοῦ συγγραφέα, νὰ ἀποκτήσωμε βαθύτερες γνώσεις καὶ καλλίτερη μόρφωσι.

Σήμερα μάλιστα, ποῦ τὰ βιβλία εἶναι φθινὰ καὶ προσιτὰ σ' ὅλους, ἀσκοῦν μεγάλη ἐπάδρασι στὴ μόρφωσι καὶ τὰ ἰδανικά τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Ἀκόμη αὐτὰ ἐπηρεάζουν τὴν κοσμοθεωρίαν, τὶς πεποιθήσεις, τὴ συμπεριφορὰ καὶ αὐτὴ τὴ στάσι μας στὴ ζωὴ. Ὁ τύπος καὶ μάλιστα ὁ καθημερινὸς (ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ) ὀνομάσθηκε τέταρτη ἐξουσία, γιατί ἐπηρεάζει καὶ διαμορφώνει τὴν κοινὴ γνώμην. Τὰ βιβλία ὅμως ἀσκοῦν ἐντονώτερη ἐπίδρασι ἀπὸ τὶς ἐ-

φημερίδες καὶ τὰ περιοδικά, ποὺ κατὰ κανόνα γράφονται σύντομα καὶ πρόχειρα καὶ γιὰ λίγο χρόνο, διαβάζονται συνήθως διαστικά, γιὰ νὰ πεταχτοῦν ἔπειτα. Ἐνῶ τὸ βιβλίον διαβάζεται μὲ περισσότερη προσοχή, φυλάσσεται στὴ βιβλιοθήκη μας, ξαναδιαβάζεται συχνὰ καὶ ἀφήνει βαθύτερες ἐντυπώσεις.

Στὰ παιδιὰ μάλιστα ἡ ἐπίδρασις τοῦ βιβλίου εἶναι ἀκόμη πιὸ μεγάλη, γιατί αὐτὰ εἶναι πνευματικὰ ἀνώριμα καὶ εὐπλάστα. Δὲν ἔχουν ἀναπτυγμένη τὴν κρίσι καὶ συνήθως δέχονται παθητικὰ ὅσα διαβάζουν. Τὸ τυπωμένο χαρτί ἀσκεῖ μιὰ παράξενη γοητεία ὅχι μόνο στὰ παιδιὰ, ἀλλὰ καὶ στοὺς μεγάλους. Τὰ παιδιὰ, ποὺ δὲν ἔχουν πεῖρα καὶ γνώσεις, νομίζουν ὅτι ὅσα γράφουν τὰ βιβλία εἶναι πάντοτε ἀληθινὰ καὶ ἔγκυρα καὶ δὲν μποροῦν νὰ πιστεύσουν, ὅτι ὑπάρχουν πλάνες καὶ σοφιστεῖες σὲ πολλὰ βιβλία, οὔτε νὰ διακρίνουν τίς προθέσεις τῶν συγγραφέων. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ βιβλίου στὰ παιδιὰ μεγαλώνει ὅχι μόνο ἀπὸ τὴν ἀφέλεια καὶ τὴν εὐπιστία τους, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν συνήθεια, ποὺ ἔχουν, νὰ ταυτίζουν τὸν ἑαυτό τους μὲ τοὺς ἥρωες τῶν μυθιστορημάτων καὶ τῶν προσώπων, ποὺ ἀναφέρονται στὰ βιβλία ἢ νὰ οἰκειοποιοῦνται ἀμέσως τίς γνώμες καὶ τὰ συναισθήματα τοῦ συγγραφέα. Ἡ ταύτισις εἶναι μιὰ βασικὴ ψυχικὴ λειτουργία στὰ παιδιὰ, γιατί μὲ αὐτὴ κατανοοῦν τοὺς ἄλλους καὶ προσαρμόζονται εὐκολώτερα στὴ ζωὴ, κατανοοῦν τὸ περιβάλλον τους καὶ τὸν κόσμον. Ταυτόχρονα ὅμως αὐτὴ καταντᾷ ἐπικίνδυνη, ὅταν τὰ παιδιὰ ταυτίζουν τὸν ἑαυτό τους μὲ ὅχι καλὰ πρότυπα. Ἡ ἐπίδρασις, λοιπόν, τῆς ταύτισεως μὲ τοὺς ἥρωες τῶν βιβλίων ἢ τίς ιδέες τῶν συγγραφέων εἶναι καλὴ ἢ κακὴ ἀνάλογα μὲ τὰ πρότυπα καὶ τίς ιδέες, ποὺ προσφέρει κάθε βιβλίον.

Στὰ μικρὰ παιδιὰ ἡ ἐπίδρασις τῶν βιβλίων δὲν εἶναι καὶ τόσο μεγάλη καὶ ἀποφασιστικὴ, ὅσο στὰ μεγάλα καὶ μάλιστα στοὺς ἐφήβους. Γιατὶ στὴν ἐφηβικὴ ἡλικία τὰ παιδιὰ μορφώνουν τὴ σκέψι καὶ τὴ κοσμοθεωρία τους, διαλέγουν τὸ δρόμον τῆς ζωῆς τους, παίρνουν μεγάλες ἀποφάσεις ποὺ θὰ ἐπηρεάσουν σημαντικὰ τὸ μέλλον τους. Πολ-

λοιὶ πῆραν ἓνα δρόμο στὴ ζωὴ, καλὸ ἢ κακό, ἢ μιὰ μεγάλη ἀπόφασι, γιατί τοὺς ἐπηρέασε τὸ διάβασμα ἑνὸς βιβλίου. Ἡ τυχαία μελέτη ἑνὸς ἀποσπάσματος ἀπὸ τὴν Ἀγία Γραφή ἔκαμε τὸν ἅγιον Αὐγουστῖνο χριστιανὸ καὶ κατόπιν μεγάλο συγγραφέα τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Γάλλος ἀκαδημαϊκὸς Marcel Brion γράφει στὸ βιβλίο του «Goethe mon révé», ὅτι ἡ ἀνάγνωσι τῶν ἔργων τοῦ Γκαίτε κατὰ τὴν νεανικὴ του ἡλικία, τὸν ἔκαμε ν' ἀγαπήσῃ τὴ λογοτεχνία καὶ νὰ ἀσχοληθῇ σοβαρὰ κατόπιν μὲ αὐτή. Ὁ Ἑμερσον δὲ γράφει ὅτι «πολλὰς φορές τὸ διάβασμα ἑνὸς βιβλίου ἐπηρέασε ὅλη τὴ ζωὴ ἑνὸς ἀνθρώπου καὶ ἐδημιούργησε τὴ μοῖρα του». Καὶ ὅπως μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία καὶ ἡ πείρα, αὐτὸ εἶναι ἀληθινόν.

Ἡ μελέτη τῶν βιβλίων ἄλλους ἀνέδειξε καὶ τοὺς ἔκαμε σοφοὺς καὶ εὐεργέτες τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἄλλους τοὺς ὁδήγησε στὴν ἀποτυχία, στὸ κακό ἢ στὸ ἔγκλημα, ἀνάλογα βέβαια μὲ τὴν ποιότητα τῶν βιβλίων, ποὺ διάβασαν. Μερικοὶ λέγουν ὅτι τὰ 90% τῶν ἐγκλημάτων ὀφείλονται στὴ μελέτη κακῶν βιβλίων. Ἄλλοι, βέβαια, ἀμφισβητοῦν αὐτὸ καὶ τονίζουν ὅτι οἱ κακοὶ δὲν διαβάζουν βιβλία ἢ ἂν ἔχουν διαβάσει τίποτε, αὐτὸ δὲν τοὺς ἐπηρέασε σχεδὸν καθόλου. Στὸ κακό τοὺς ὠδήγησε ἡ κακὴ τῶν προδιάθεσι καὶ ὁ κακὸς τους χαρακτήρας. Ἐπειτα λέγουν, ὅτι μεγαλύτερη ἐπίδρασι ἀσκεῖ ὁ κακὸς κινηματογράφος καὶ γενικῶς τὰ θεάματα, γιατί παριστάνουν τὸ κακό μὲ ἐποπτικὸ τρόπο καὶ ἀφήνουν βαθειὰ καὶ ἀνεξάλειπτες ἐντυπώσεις. Ἀλλὰ ἂν ἐξετάσῃ κανεὶς τὸ πλῆθος τῶν κακῶν ἐντύπων, ποὺ κυκλοφοροῦν, τῶν βιβλίων ποὺ περιγράφουν ἀνήθικες καὶ ἐγκληματικὲς πράξεις ἢ ἐξάπτουν τὰ πάθη καὶ διαστρεβλῶνουν τὴ σκέψι, θὰ καταλήξῃ στὸ συμπέρασμα ὅτι στὴν πλειονότητά τους τὰ σημερινὰ βιβλία κάθε ἄλλο παρὰ καλὴ πνευματικὴ τροφὴ προσφέρουν. Ὅταν τὰ παιδιὰ κατακλύζονται ἀπὸ τόσα βλαβερά ἐντυπα, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μὴ ἐπηρεασθοῦν. Πρέπει λοιπόν, νὰ γνωρίσουν καὶ τὸ καλὸ βιβλίο, νὰ πάρουν καὶ τὴν καλὴ πνευματικὴ τροφὴ ποὺ θὰ τοὺς δώσῃ τὴ δύναμη νὰ ἀντιδράσουν στίς κακὰς ἐπιδρά-

σεις τοῦ περιβάλλοντος καὶ νὰ βροῦν τὸ σωστὸ δρόμο στὴ Ζωὴ τους.

Τὸ θέμα τῆς ἐπιδράσεως τοῦ βιβλίου στὴ ψυχὴ τῶν παιδιῶν τὸ ἔχουν ἐξετάσει πολλοὶ ψυχολόγοι καὶ παιδαγωγοί. Στὴν Ἀμερικὴ πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια ἔγιναν πολλές σχετικὲς ἔρευνες. Σὲ μία ἀπὸ αὐτὲς ἔδωσαν στὰ παιδιά τὸ ἐρώτημα, ἂν θυμοῦνται κανένα βιβλίο, ποῦ νὰ ἐπηρέασε τὴ σκέψι τους καὶ τὴ στάσι τους στὴ Ζωή. Οἱ περισσότεροι εἶπαν ναί, καὶ ἀνάφεραν διάφορα βιβλία. Πολλὰ παιδιά μάλιστα εἶπαν ὅτι διαπίστωσαν μιὰ μεγάλη ἀλλαγὴ στὶς ἰδέες καὶ στὴ συμπεριφορὰ τους ἀπὸ τὴ μελέτη ὠρισμένων βιβλίων. Ἀλλὰ ἡ ἔρευνα ἀπέδειξε ὅτι ἡ ἐπίδρασις αὐτὴ ἦτο προσωπική, δηλαδή κάθε βιβλίο ἄσκησε διαφορετικὴ ἐπίδρασι σὲ κάθε παιδί. Σὲ ἄλλο ἐρώτημα «πόσα βιβλία ἐπηρέασαν τὴν πνευματικὴ σας ἀνάπτυξι καὶ σὰς βοήθησαν νὰ λύσετε προβλήματα τῆς Ζωῆς σας», τὰ 60% τῶν παιδιῶν ἀπάντησαν ὅτι τὰ βιβλία τοὺς βοήθησαν νὰ κατανοήσουν τὴ Ζωὴ καὶ νὰ μορφώσουν ἰδανικά. Ἔπειτα εἶπαν, ὅτι τοὺς βοήθησαν νὰ λύσουν προσωπικὰ τους προβλήματα, τίς σχέσεις μὲ τοὺς γονεῖς τους καὶ ἄλλους, τὴν ἐκλογὴ ἐπαγγέλματος κ.λ.π. Διαπιστώθηκε ἀκόμη ὅτι τὸ διάβασμα ἐπηρεάζει τὴν ἠθικὴ συμπεριφορὰ τοῦ ἀτόμου καὶ τὸν συναισθηματικὸ του κόσμο, τὸ βοηθεῖ νὰ λύσῃ τὰ προβλήματά του καὶ νὰ προσαρμοσθῇ στὴ Ζωή. Ἄς σημειωθῇ, ὅτι στὴν Ἀμερικὴ ὑπάρχουν πολλὰ βιβλία γιὰ κάθε θέμα καὶ ὅλοι καταφεύγουν σ' αὐτά, γιὰ νὰ λύσουν τὰ προβλήματά τους καὶ νὰ πάρουν πληροφορίες γιὰ τὰ ζητήματα, ποῦ τοὺς ἀπασχολοῦν.

2. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ κακοῦ ἐντύπου

Εἶπαν ὅτι οἱ κακοὶ ἄνθρωποι δὲν γίνονται ἀπὸ τὰ βιβλία, ἀλλὰ ἀπὸ τὶς προδιαθέσεις καὶ τὴν κακὴν τους κληρονομικότητα. Ὅμως στὴ μόρφωσι τοῦ χαρακτήρα δὲν παίζει μόνο ρόλο ἡ κληρονομικότητα, ἀλλὰ καὶ τὸ περιβάλλον. Ὅταν κανεὶς διαβάζῃ βιβλία, ποὺ περιγράφουν ἀνήθικες καὶ ἐγκληματικὲς πράξεις, σιγὰ σιγὰ ἐξοικειώνεται μὲ τὸ κακό, ἐπηρεάζεται βαθύτερα καὶ μὲ τὸν καιρὸ διαστρέφεται ἡ κρίσις καὶ ὁ χαρακτήρας του. Καὶ ὅταν ἔλθῃ ἡ κατάλληλη στιγμή καὶ δώσουν ἀφορμὴ ἐξωτερικὲς περιστάσεις, τότε ἐκδηλώνεται ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος, ὁ κακὸς θησαυρὸς τῆς ψυχῆς καὶ ὁ ἄνθρωπος κατρακυλᾷ στὸ ἐγκλημα καὶ στὴ κακία. Δὲν γίνεται κανεὶς κακὸς ἀπὸ τὴ μιὰ στιγμή στὴν ἄλλῃ, ἀλλὰ ἔπειτα ἀπὸ μιὰ μακροχρόνια προεργασία καὶ ἐπίδρασι, ποὺ ἀσκοῦν συστηματικὰ τόσο τὰ περιστατικὰ καὶ οἱ συνθηκὲς τῆς ζωῆς ὅσο καὶ τὰ διαβάσματα καὶ τὰ θεάματα.

Γι' αὐτὸ χρειάζεται προσεκτικὸ διάλεγμα τῆς πνευματικῆς τροφῆς, δηλαδὴ τῶν βιβλίων, ποὺ θὰ διαβάσῃ κανεὶς. Ὅπως διαλέγομε τὴν ὑλικήν μας τροφήν καὶ προσέχομε νὰ εἶναι καθαρὴ καὶ ὑγιεινὴ, ἔτσι πρέπει νὰ διαλέγωμε καὶ τὴν πνευματικὴν μας τροφήν. Γιατὶ ὅπως λέγει ὁ Μ. Βασίλειος «ἡ γὰρ πρὸς τοὺς φαύλους τῶν λόγων συνήθεια ὁδὸς τις ἐστὶν ἐπὶ τὰ πράγματα»· δηλαδὴ ὅταν συνηθίσῃ κανεὶς εἰς τὸ διάβασμα φαύλων βιβλίων καὶ ἐντύπων, θὰ ἔλθῃ εὐκολα, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ, καὶ εἰς τὰ ἔργα, δηλαδὴ εἰς τὸ νὰ διαπράξῃ παρόμοιες πράξεις. Τὴν ἀνάγκη νὰ διαλέγωμε τὴν πνευματικὴν μας τροφήν, τονίζει καὶ ὁ Πλάτων εἰς τὸν Πρωταγόρα, ὅπου ὁ Σωκράτης συμβουλεύει τὸν Ἱπποκράτη, ὑποψήφιον μαθητὴ τοῦ σοφιστῆ, νὰ προσέξῃ ποιά πνευματικὴ τροφήν θὰ τοῦ δοθῇ. Καὶ ὅπως ὅταν ἀγοράζωμε τρόφιμα,

προσέχομε τὴν ποιότητά τους, ἔτσι καὶ ὅταν ἀγοράζωμε πνευματικὴ τροφὴ πρέπει νὰ προσέχωμε καὶ μάλιστα περισσότερο, ἀφοῦ ἡ ψυχὴ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὸ σῶμα.

Σήμερα οἱ διάφορες γνώσεις καὶ τὰ μαθήματα «ἀφ' ὧν ἡ ψυχὴ τρέφεται» ὅπως λέγει ὁ Πλάτων, προσφέρονται ὅπως τόσα ἄλλα προϊόντα τυποποιημένα μὲ τὴ μορφή τοῦ ἐντύπου. Καί, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ διάφορα ἐμπορεύματα, πολλὰς φορές ἡ ἐξωτερικὴ συσκευασία καὶ ἡ διαφήμισις καλύπτουν τὴν ποιότητα, ἔτσι καὶ στὰ ἐντυπα ἡ πολυτελὴς ἐμφάνισις καὶ ἐκτύπωσις καλύπτει ἓνα κατώτερο καὶ ὄχι σπάνια βλαβερὸ περιεχόμενον. Λίγα εἶναι τὰ καλὰ βιβλία, ποὺ ἀξίζει νὰ τὰ διαβάσῃ κανεὶς. Πολλοὶ γράφουν πρόχειρα, γιὰ νὰ προβληθοῦν ἢ νὰ κερδίσουν χρήματα, χωρὶς αἴσθημα εὐθύνης. χωρὶς πρόθεσι νὰ ὠφελήσουν καὶ νὰ μορφώσουν, παρὰ μόνο νὰ διασκεδάσουν τοὺς ἀναγνώστες μὲ εὐτελεῖς θέματα ἢ νὰ τοὺς προσφέρουν ἀνεξέλεγκτες καὶ ἐπιπόλαιες γνώσεις. Ἄλλοι ἔχουν κάποιο λογοτεχνικὸ χάρισμα καὶ ἀντὶ νὰ τὸ χρησιμοποιήσουν, γιὰ νὰ προβάλλουν ἀξίες, περιγράφουν ἀνήθικες ἢ ἐγκληματικὰς πράξεις, γιὰ νὰ προσελκύσουν τοὺς ἀναγνώστες. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι τέχνη καὶ δὲν μορφώνει τὸν ἄνθρωπον. Εἶπαν ὅτι ἡ τέχνη εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴν ἠθική. Καθιέρωσαν τὸ δόγμα «ἡ τέχνη γιὰ τὴν τέχνη» ὅτι, δηλαδή, ἡ τέχνη δὲν ἔχει ἄλλο σκοπὸ παρὰ τὸν ἑαυτὸ της. Χαρακτηριστικὰ τὸ εἶπε αὐτὸ ὁ Νίτσε: «Ὁ ἀγὼνας ἐναντίον τοῦ σκοποῦ στὴν τέχνη εἶναι πάντοτε ἓνας ἀγὼνας ἐναντίον στίς ἠθικολογικὰς τάσεις μέσα στὴν τέχνη, ἐναντίον τῆς ὑπαγωγῆς τῆς τέχνης στὴν ἠθική. Ἡ τέχνη γιὰ τὴν τέχνη σημαίνει ὁ διάβολος νὰ πάρῃ τὴν ἠθική». Ἀκολουθώντας, λοιπόν, αὐτὴν τὴν ἀρχὴ πολλοὶ λογοτέχνες ἔχουν ἀπαρνηθῇ κάθε ἠθικὴ ἀξία καὶ γράφουν ὅ,τι θέλουν προβάλλοντες τὸ βουρκο καὶ τὴ σαπίλα, περιγράφοντας τὸ κακὸ μὲ ὠραῖα χρώματα, ὥστε νὰ τὸ κάμουν ἐλκυστικόν. Ἔτσι τὸ κακὸ βιβλίον πλεονάζει. Σ' αὐτὸ βοηθοῦν καὶ πολλοὶ ἐκδότες, ποὺ βλέπουν ὅτι αὐτὰ φέρουν περισσότερον κέρδος.

Τί θὰ γίνῃ λοιπόν μὲ αὐτά; Νὰ τὰ ἀπαγορεύσωμε, μᾶλλον δὲν μπορούμε, γιὰτὶ ἴσως φέρωμε ἀντίθετα ἀποτελέ-

σματα, θὰ δημιουργήσωμε τὴν ἑλπί τοῦ ἀπαγορευμένου καὶ θὰ διαδοθοῦν αὐτὰ περισσότερο. Καλλίτερο εἶναι νὰ χρησιμοποιήσωμε ἀντίδοτα, γιὰ νὰ ἐξουδετερώσωμε τίς κακὲς ἐπιδράσεις, νὰ δώσωμε στὰ παιδιὰ καλὰ ἔντυπα καὶ νὰ τὰ μάθωμε νὰ τὰ ἀγαποῦν καὶ νὰ τὰ διαβάζουν. "Ἐτσι δὲν θὰ παρασύρωνται ἀπὸ τὰ ἄλλα καὶ δὲν θὰ χάνουν τὸν καιρὸ τοὺς μὲ αὐτά. Θὰ ἰδοῦν ὅτι πραγματικὴ μὀρφωσι τοὺς δίδουν τὰ καλὰ βιβλία.

Μερικοὶ λέγουν ὅτι τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ γνωρίσουν τὸ κακὸ, ἔστω καὶ σὲ κατώτερα λογοτεχνικὰ ἔργα, γιὰ νὰ μάθουν νὰ τὸ διακρίνουν καὶ νὰ τὸ ἀντιμετωπίζουν στὴ κοινωνικὴ τους ζωὴ. Ἀλλὰ μὲ τὰ κατώτερα ἔργα ἢ κρίσις τῶν παιδιῶν διαστρέφεται μᾶλλον, παρὰ φωτίζεται καὶ δυναμώνει, γιὰ νὰ διακρίνη καὶ νὰ ἐκτιμᾷ τὸ καλόν. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ πάρη κανεὶς τὸ δηλητήριο, νὰ τὸ δοκιμάσῃ στὸν ἑαυτὸ του, γιὰ νὰ καταλάβῃ τίς καταστρεπτικὲς τοὺ συνέπειες. "Ἐπειτα μόνο τὰ καλὰ καὶ μεγάλα ἔργα μορφώνουν τὸν νοῦ καὶ τὸ συναίσθημα, ἀναπτύσσουν τὴν κρίσι καὶ ἀνεβάζουν τὸ πνευματικόν μας ἐπίπεδο. Βέβαια καὶ τὰ μεγάλα ἔργα δὲν ἀποφεύγουν τὴν περιγραφὴ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ δὲν τὸ μεγαλοποιοῦν, δὲν τὸ κάμουν ἐλκυστικόν, δὲν τὸ τονίζουν περισσότερο ἀπὸ τὸ καλόν. "Ἐτσι δὲν ἀσκοῦν κακὴ ἠθικὴ ἐπίδρασι, ὅσον τρομερὲς καὶ κακὲς καὶ ἂν εἶναι οἱ πράξεις ποὺ περιγράφουν, γιὰτί τίς περιγράφουν σὰν κακὲς καὶ τίς προβάλλουν σὰν παράδειγμα πρὸς ἀποφυγὴ καὶ ὄχι πρὸς μίμησι. Τέλος δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίσῃ τὸ παιδί, σὲ ὅλη τὴν ἑκτασι καὶ τὴν ἀσχήμια του, τὸ κακὸ μὲ τὰ βιβλία. Γιατί ἡ εἰκόνα τοῦ θὰ εἶναι πάντα πλασματικὴ καὶ δὲν θὰ τὸ βοηθήσῃ νὰ ἀντιμετωπίσῃ πραγματικὲς καταστάσεις τῆς ζωῆς. Πιο κατατοπιστικὴ εἰκόνα γιὰ τὸ κακὸ θὰ σχηματίσῃ κάθε παιδί καὶ κάθε ἄνθρωπος στὴν κοινωνικὴ του ζωὴ. Ἐκεῖ θὰ γνωρίσῃ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ἐλαττώματά τοὺς καὶ θὰ μάθῃ νὰ ἀντιμετωπίζῃ τὸ κακόν. Ἐπομένως δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ διαβάσῃ κανεὶς βιβλία, ποὺ περιγράφουν κακὲς καὶ ἐγκληματικὲς πράξεις, γιὰ νὰ γνωρίσῃ τάχα τὴν κοινωνία. Ἡ ἴδια ἡ ζωὴ, εἶναι ὁ ἀληθινὸς δάσκαλος. Τὰ ἐπιβλαβῆ ἔντυπα καλλίτερα εἶναι νὰ ἀποφεύγωνται.

3. Ἡ ἀξία τῆς μελέτης τῶν καλῶν βιβλίων

Τώρα κανεῖς μπορεῖ νὰ πῇ ἴσως ὅτι εἶναι καλλίτερο νὰ μὴ διαβάζῃ κανεῖς κανένα βιβλίο, ἀφοῦ πολλά εἶναι ἐπιβλαβῆ καὶ ἀφοῦ εἶναι δύσκολο νὰ διακρίνωμε τὰ καλὰ ἀπὸ τὰ ἄσχημα. Αὐτὸ εἶναι ὑπερβολικό, γιατί υπάρχουν πάρα πολλά καλὰ βιβλία, ποὺ ἡ μελέτη τους εἶναι πολὺ ὠφέλιμη στὰ παιδιά, ἀκόμη καὶ στοὺς μεγάλους. Ἐπειδὴ μερικὲς τροφές εἶναι βλαβερές στὴν ὑγεία, δὲν σημαίνει ὅτι θὰ ἀποφεύγωμε κάθε εἶδος τροφῆς. Θὰ διαλέξωμε τίς καλές καὶ ὑγιεινές. Τὸ ἴδιο θὰ κάνῃ κανεῖς καὶ μὲ τὰ βιβλία· θὰ διαλέξῃ τὰ καλὰ καὶ ἐποικοδομητικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ ἀντλήσῃ γνώσεις καὶ μόρφωσι.

Ἡ μελέτη καλῶν βιβλίων εἶναι ἀπαραίτητη στὰ παιδιά, γιὰ νὰ συμπληρώσουν τίς γνώσεις τους καὶ ν' ἀποκτήσουν μιὰ πληρέστερη μόρφωσι. Εἶναι τόσο πολλὲς οἱ γνώσεις, ποὺ χρειάζεται ἓνας ἄνθρωπος σήμερα, γιὰ νὰ εἶναι μορφωμένος καὶ νὰ κάνῃ καλὰ τὴ δουλειά του, ποὺ θὰ πρέπει νὰ μελετᾷ σ' ὅλη του τὴ ζωή. Οἱ γνώσεις, ποὺ μᾶς δίνει τὸ σχολεῖο, εἶναι πολὺ πτωχές καὶ στοιχειώδεις. Χρειάζονται συμπλήρωσι. Τὸ σχολεῖο δὲν μπορεῖ μέσα σὲ λίγο χρόνο νὰ προσφέρῃ στὸ παιδί ὅλες τίς γνώσεις, γιατί εἶναι τόσο πολλὲς, ἅπειρες. Δίνει μόνο τίς βάσεις, μερικὰ στοιχεῖα καὶ γενικὲς ἀρχές, ταυτόχρονα δὲ προσπαθεῖ νὰ ἀναπτύξῃ τὸν νοῦ καὶ τὴν ἱκανότητα τοῦ ἀτόμου νὰ μορφώνεται μόνο του, νὰ βρίσκῃ τὰ κατάλληλα μέσα, γιὰ νὰ πλουτίζῃ καὶ νὰ συμπληρῶνῃ διαρκῶς τὴ μόρφωσί του. Ἡ μόρφωσις εἶναι μιὰ ἐργασία, ποὺ πρέπει νὰ συνεχίζεται σ' ὅλη τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ βιβλίο θὰ τροφοδοτῇ συνεχῶς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου σ' ὅλη του τὴ ζωή. θὰ τοῦ δίνῃ γνώσεις καὶ μόρφω-

σι καὶ ψυχαγωγία. Ἀλλὰ πρέπει πρῶτα νὰ τὸ ἀγαπήσῃ κανεὶς ἀπὸ τὴν παιδική του ἡλικία καὶ νὰ μάθῃ νὰ τὸ μελετᾷ, γιὰ νὰ βρίσκῃ σ' αὐτὸ λύσεις στὰ προβλήματά του, ἡθικὴ ἐνίσχυσι στὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς, γαλήνη καὶ εὐχάριστη ἀπασχόλησι στὶς ἐλεύθερες ὥρες του. Ἔτσι θὰ ἔχῃ ἓνα πολύτιμο σὺντροφο, ἓνα ἀκαταμάχητο ὄπλο στὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς. Ἀλλοιῶς θὰ στερηθῇ πολλὰς ἀνώτερες ἀπολαύσεις καὶ ὠφέλειες, ποὺ δίνουν τὰ βιβλία. «Ἄνθρωπος ποὺ δὲν διαβάζει, μοιάζει μὲ τὸ δέντρο ποὺ δὲν ποτίζεται», λέγει ὁ Γκαϊτε. Ἐνῶ ὅποιος διαβάζει, καὶ μάλιστα τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ, μοιάζει ὅπως λέγει ὁ Ψαλμωδὸς μὲ τὸ δέντρο, ποὺ ἔχει φυτρώσει κοντὰ στὰ νερὰ καὶ παράγει πολλοὺς καρποὺς καὶ ποτὲ δὲν τοῦ λείπουν τὰ φύλλα (Ψαλμ. Α', στ' 3). «Ἔσται ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ...». Ἐπειτα ὅποιος διαβάζει ἀποκτᾷ ὄχι μόνον γνώσεις, ἀλλὰ καὶ πνευματικὴ καλλιέργεια, γνωρίζει καλλίτερα τὸν κόσμον, ἐμβαθύνει στὸ νόημα τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν, τέλος μαθαίνει νὰ συμπεριφέρεται καλλίτερα, νὰ ὁμιλῇ καὶ νὰ εἶναι κοινωνικὸς καὶ καλός.

Ἀκόμη μεγαλύτερη εἶναι ἡ ὠφέλεια τῆς μελέτης τῶν καλῶν βιβλίων στὰ παιδιά. Αὐτὰ τοὺς ἀναπτύσσουν τὰ διαφέροντα καὶ τὰ βοηθοῦν νὰ ἀναπτυχθοῦν καὶ νὰ μορφωθοῦν σύμφωνα μὲ τὴν ἀτομικότητά τους. Αὐτὸ εἶναι κάτι, ποὺ δὲν τὸ προσέχει ὅσο πρέπει τὸ σχολεῖο, ποὺ τίς περισσότερες φορὲς δίνει μιὰ κοινὴ μόρφωσι σὲ ὅλους, χωρὶς νὰ προσέξῃ τὴν ἀτομικότητα καθενός. Κάθε παιδί ἔχει τὴν δική του προσωπικότητα καὶ πρέπει νὰ μορφωθῇ σύμφωνα μὲ αὐτή. Αὐτὸ θὰ τὸ ἐπιτύχῃ τὸ παιδί μὲ τὴν ἐλεύθερη μελέτη καλῶν βιβλίων, μὲ δική του ἐκλογὴ καὶ πρωτοβουλία, χωρὶς ἐξωτερικὸ καταναγκασμό. Καὶ ἡ μελέτη αὐτὴ ὠφελεῖ περισσότερο καὶ ἀφήνει σταθερώτερες γνώσεις. Παράλληλα πρὸς τὰ σχολικὰ βιβλία, λοιπόν, πρέπει τὸ παιδί νὰ διαβάζῃ καὶ ἄλλα, γιὰ νὰ πλουτίζῃ τίς γνώσεις καὶ νὰ ἀναπτύσσῃ τὰ διαφέροντά του.

Ἡ ἀνάγνωσις βιβλίων εἶναι μία βασικὴ πνευματικὴ

ανάγκη για τὰ παιδιά. Ἀρκεῖ νὰ γίνεται μὲ σύστημα καὶ μὲ καλὴ ἐκλογή βιβλίων, καὶ ὄχι ἄτακτα καὶ ἐπιπόλαια. Καλὸν εἶναι νὰ διαβάζουν τὰ κλασσικὰ λογοτεχνικὰ ἔργα, γιὰ νὰ γνωρίσουν τὴν σοβαρὴ λογοτεχνία καὶ ν' ἀποκτήσουν λογοτεχνικὴ μὀρφωσι. Ἀπὸ τὰ ἄλλα θὰ διαβάζουν ὅσα ἔχουν γραφῇ ἀπὸ σοβαροὺς ἐπιστήμονες καὶ προσφέρουν ἀληθινὴ μὀρφωσι.

Ἡ λογοτεχνικὴ μὀρφωσις εἶναι ἀπαραίτητη στὸν ἄνθρωπο, ὄχι μόνον γιὰ ψυχαγωγία, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἄλλη μὀρφωσι ποὺ προσφέρει. Ἡ λογοτεχνία μορφώνει τὸ γλωσσικὸ αἶσθημα, πλουτίζει τὸ λεξιλόγιο τοῦ ἀτόμου, εὐρύνει τὸν πνευματικὸ του ὀρίζοντα καὶ τοῦ ἀναπτύσσει πολλὰ καὶ ποικίλλα διαφέροντα. Ἐπειτα μὲ τίς ιδέες καὶ ἀξίες, ποὺ προβάλλει κάθε σοβαρὸ βιβλίον, μορφώνεται ὁ χαρακτήρας, ἐξευγενίζει τὸ συναῖσθημα, ἀναπτύσσεται ἡ σκέψις καὶ ἡ ἀξιολογικὴ εὐαισθησία τοῦ ἀτόμου. Ἡ λογοτεχνία εἶναι ὁ καθρέπτης τῆς ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς. Μᾶς βοηθεῖ νὰ γνωρίσωμε βαθύτερα τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν ἑαυτὸ μας. Ἔτσι γίνεται αὕτῃ μιὰ βασικὴ πηγὴ ἀνθρωπιστικῆς μὀρφώσεως.

Ἡ ἀπασχόλησις μὲ τὴν καλὴ, τὴν πνευματικὴ λογοτεχνία, ὅπως καὶ μὲ τὴν τέχνη γενικά, δὲν προσφέρει μόνον αἰσθητικὴ ἀπόλαυσι καὶ χαρά, ἀλλὰ ὀδηγεῖ καὶ σὲ μιὰ κάθαρσι τῶν παθῶν καὶ τῶν συναισθημάτων, ἐξευγενίζει καὶ μορφώνει τὸν ἐσωτερικὸ μας κόσμον. Γιατὶ ἡ τέχνη εἶναι μιὰ φιλοσοφία τῆς ζωῆς, μᾶς δείχνει μιὰ ἄλλη ὄψι τῶν πραγμάτων, μᾶς μιλά μὲ εἰκόνες καὶ ἀπευθύνεται ὄχι μόνον στὴ λογικὴ, ἀλλὰ κυρίως στὸ συναῖσθημα καὶ στὴ διαίσθησι. Ἔτσι μᾶς μορφώνει καλλίτερα καὶ βαθύτερα, μὲ τὴν προϋπόθεσι ὅτι θὰ εἶναι καλῆς ποιότητος καὶ ἀξίας.

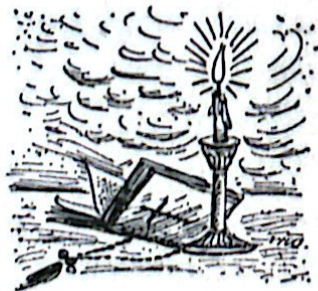
Δὲν ἀρκεῖ ὅμως νὰ διαβάζη κανεὶς μόνον λογοτεχνία. Καὶ τὰ ἄλλα βιβλία ὠφελοῦν, ὅταν τὰ διαβάζη κανεὶς μὲ ἐνδιαφέρον καὶ κριτικὴ σκέψι. Ἡ ἱστορία μᾶς βοηθεῖ νὰ γνωρίσωμε τὸν πολιτισμὸ ἄλλων ἐποχῶν, καὶ νὰ κατανοήσωμε καλλίτερα τὴν ἐποχὴ μας, μᾶς δίνει ἐξαίρετα παραδείγματα πατριωτισμοῦ, ἀγάπης, αὐτοθυσίας, καὶ ἄλλων

ἀρετῶν καὶ μᾶς μορφώνει ἠθικά. Ἡ γεωγραφία μᾶς γνωρίζει τὴ ζωὴ σ' ἄλλες πόλεις καὶ σ' ἄλλες χῶρες καὶ μᾶς βοηθεῖ νὰ γνωρίσωμε τὸν κόσμον, κάνοντας φανταστικά ταξίδια. Ἡ φυσικὴ μᾶς γνωρίζει τοὺς φυσικοὺς νόμους, τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, τὰ μαθηματικά μᾶς μαθαίνουν νὰ σκεπτόμεθα ὀρθὰ καὶ νὰ ἐξετάζωμε ἐπιστημονικὰ τὰ πράγματα, κάθε εἶδος καλοῦ βιβλίου μᾶς δίνει ἰδιαίτερη ὠφέλεια, ἀνάλογα μὲ τὸ περιεχόμενό του. Ἕνας ἐγκυκλοπαιδικὰ μορφωμένος ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἔχη γνώσεις ἀπὸ ὅλες τὶς ἐπιστῆμες καὶ νὰ μὴ περιορίζεται μόνο στὸ ἐπάγγελμα του, γιατί ἡ μονομέρεια βλάπτει. Γι' αὐτὸ πρέπει τὰ παιδιά νὰ πάρουν στὸ σχολεῖο καλὴ ἐγκυκλοπαιδικὴ μόρφωσι. Ὅλα τὰ μαθήματα νὰ τοὺς προσφέρουν γνώσεις, γιὰ νὰ γνωρίσουν τὸν σημερινὸν κόσμον, νὰ ὁλοκληρώσουν τὴ μόρφωσί τους καὶ νὰ προσαρμοσθοῦν στὴ ζωὴ.

Ἀλλὰ καμμιά φορὰ οἱ πολλὲς καὶ διαφορετικὲς γνώσεις, ἡ ἀπασχόλησις μὲ πολλὰ καὶ διάφορα πράγματα φέρνει σύγχυσι, διασπᾷ τὸ μυαλὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν τὸ μορφώνει, ἀλλὰ τὸ παραμορφώνει. Αὐτὸ γίνεται κυρίως ὅταν οἱ πολλὲς γνώσεις εἶναι ἀσύνδετες καὶ δὲν ἔχουν ἀφομοιωθῇ. Τὴ σύνδεσι τῶν διαφόρων γνώσεων καὶ τὴν βαθύτερη κατανόησί τους θὰ τὴ δώσῃ ἡ φιλοσοφία. Ἡ μελέτη τῆς φιλοσοφίας θὰ βοηθήσῃ στὴ βαθύτερη κατανόησι τῶν πραγμάτων καὶ τὴν συσχέτιση τῶν ποικίλων γνώσεων καὶ τὴ σύνδεσή τους εἰς μία ἐνιαία κοσμοθεωρίαν. Τέλος ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τῆς μορφώσεως τοῦ ἀτόμου ἀποτελεῖ καὶ ἡ μελέτη τῶν θρησκευτικῶν βιβλίων καὶ μάλιστα τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Γιατὶ τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα εἶναι ἔμφυτο στὸν ἄνθρωπον καὶ χρειάζεται καλλιέργεια καὶ σωστὸ προσανατολισμό. Ὅσοι παραμελοῦν τὰ θρησκευτικὰ χάνουν μιὰ βασικὴ μορφωτικὴ πηγὴ, ποὺ εἶναι ταυτόχρονα καὶ μιὰ πλούσια πηγὴ δυνάμεως, γιὰ ν' ἀντιμετωπίζῃ κανεὶς τὶς περιστάσεις τῆς ζωῆς καὶ νὰ βρῇ τὸν ἀληθινὸν του προορισμόν στὸν κόσμον. Τὰ θρησκευτικὰ βιβλία εὐρύνουν τοὺς ὀρίζοντες τῆς γνώσεως, ἀνυψώνουν πρὸς ὑπεραισθητικοὺς κόσμους, συνδέουν τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν Θεόν καὶ τὴν

πνευματικήν δημιουργίαν. Ἀναποκρίνονται στίς πιό εὐγενεῖς καὶ βαθειές ἐφέσεις τῆς ψυχῆς, δημιουργοῦν καὶ καλλιεργοῦν ἀκατάλυτη χαρά, ἐνθουσιάζουν δὲ καὶ παρακινοῦν πρὸς μεγάλα ἔργα πίστεως καὶ ἀρετῆς.

Τὰ καλὰ βιβλία εἶναι ἕνας ἀληθινὸς θησαυρὸς γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ποὺ σὲ κάθε στιγμή τῆς ζωῆς μας εἶναι στή διάθεσί μας, ἱκανὰ νὰ μᾶς δώσουν εὐτυχία καὶ χαρά, νὰ μᾶς κάνουν εὐγενέστερους, εὐτυχέστερους, καλλίτερους, ἠθικὰ ἀνώτερους καὶ πνευματικὰ ὠλοκληρωμένους.

4. Ἡ καθοδήγησις τῶν παιδιῶν στὴν ἐκλογὴ καὶ μελέτη τῶν βιβλίων

Ἄφοῦ ὑπάρχουν τόσοι κίνδυνοι ἀπὸ τὰ ἀκατάλληλα βιβλία καὶ ἀφοῦ εἶναι δύσκολη ἡ ἐκλογὴ τῶν καλῶν, εἶναι ἀνάγκη νὰ καθοδηγήσωμε τὰ παιδιά στὴ μελέτη καὶ στὴν ἐκλογὴ τῶν καλῶν βιβλίων. Γιατὶ τὰ παιδιά, καὶ μάλιστα οἱ ἔφηβοι, ἔχουν ἔμφυτη φιλομάθεια καὶ διαβάζουν μὲ ἀπληστία καὶ χωρὶς ἐπιλογὴ διάφορα βιβλία, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ συσκοτίζεται περισσότερο τὸ μυαλό τους, παρὰ νὰ φωτίζεται. Ἀνώριμα ὅπως εἶναι καὶ μὲ ὀλίγη πεῖρα καὶ γνῶσι, εἶναι εὐκόλο νὰ παρασυρθοῦν στὸ κακὸ καὶ στὴν πλάνη. Θέλουν ἔπειτα νὰ λύσουν μιὰ ἀπορία τοῦ ἢ ἓνα πρόβλημά τους καὶ δὲν ξέρουν τί νὰ διαβάσουν. Ἐδῶ εἶναι χρήσιμη ἡ πεῖρα καὶ ἡ συμβουλὴ τοῦ μεγάλου, ποῦ θὰ τοὺς δώσῃ τὸ κατάλληλο βιβλίον ἢ περιοδικὸ νὰ διαβάσουν.

Ἀλλὰ γιὰ νὰ καθοδηγήσῃ κανεὶς σωστὰ τὸ παιδί, πρέπει νὰ ξέρῃ τὴ ψυχολογία τοῦ καὶ νὰ φερθῇ μὲ παιδαγωγικὸ τρόπο. Ἡ συζήτησις μὲ αὐτὸ θὰ γίνῃ σὲ φιλικὸ τόνο, γιὰ νὰ κερδίσωμε τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ παιδιοῦ καὶ νὰ μᾶς ἀνακοινώσῃ τὰ προβλήματα καὶ τὰ θέματα ποῦ τὸ ἀπασχολοῦν. Θὰ προσέξωμε καὶ θὰ σεβασθοῦμε καὶ τίς γνῶμες τοῦ παιδιοῦ, γιατί αὐτές μᾶς ἀποκαλύπτουν τὸ χαρακτῆρα καὶ τὰ διαφέροντά του. Θὰ προσπαθήσωμε νὰ διαπιστώσωμε τὰ προβλήματα καὶ τίς πνευματικές του ἀνάγκες, νὰ κατανοήσωμε τὸν ψυχικὸ τοῦ κόσμον καὶ τὸ πνευματικὸ τοῦ ἐπίπεδο. Ἐπειτα θὰ σκεφθοῦμε ποιά βιβλία εἶναι δυνατό νὰ τοῦ προσφέρουν κάποια βοήθεια ἢ νὰ ἀναπτύξουν τὰ διαφέροντά του καὶ νὰ τὸ μορφώσουν. Τὸ κυριώτερον ὅμως εἶναι νὰ διακρίνωμε τὰ πραγματικὰ διαφέροντα τοῦ παιδιοῦ. Γι' αὐτὸ θὰ κάμωμε ἐδῶ εἰδικὸ λόγον γιὰ τὰ ἀναγνωστικὰ δια-

φέροντα τῶν παιδιῶν κατὰ ἡλικίες.

Τὰ νήπια (3 - 6 ἐτῶν) ἀγαποῦν πολὺ τὰ παραμύθια καὶ τὰ ζῶα. Σκέπτονται ἀνιμιστικά, τὰ βλέπουν ὅλα σὰν ἔμψυχα καὶ συγχέουν τὸ πραγματικὸ μὲ τὸ φανταστικό. Γί' αὐτὸ τοὺς ἀρέσουν οἱ φανταστικὲς διηγήσεις, ὅπου τὰ ζῶα μιλοῦν καὶ φέρονται σὰν ἄνθρωποι, ὅπου καὶ τὰ ἄψυχα ἀκόμη μιλοῦν, ὅπου τὸ παράδοξο εἶναι φυσικὸ καὶ δυνατό. Ἐπειδὴ δὲν γνωρίζουν νὰ διαβάζουν, τὰ μικρά, θέλουν βιβλία μὲ εἰκόνες καὶ ἐλάχιστο κείμενο, ἢ νὰ τοὺς τὰ διαβάζουν ἄλλοι.

Τὰ παιδιά τοῦ δημοτικοῦ σχολείου (6 - 12 ἐτῶν) ἔχουν μάθει νὰ διαβάζουν. Ἡ σκέψι τους ἀναπτύσσεται σιγὰ - σιγὰ καὶ ἔχουν ὅλο καὶ περισσότερες ἀπαιτήσεις. Στὴν ἀρχὴ τοὺς ἀρέσουν τὰ εἰκονογραφημένα βιβλία μὲ τὸ φανταστικὸ περιεχόμενο. Ἐπειτα θέλουν ἱστορίες μὲ ἥρωες παιδιά, ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις καὶ ἱστορικὲς διηγήσεις, ἀκόμη καὶ ἐκλαϊκευμένα ἐπιστημονικὰ βιβλία, γιὰ νὰ γνωρίσουν τίς ἐφευρέσεις καὶ τίς ἐπιστημονικὲς προόδους.

Κατὰ τὴν προεφηβικὴ ἡλικία (12 - 14 ἐτῶν) τὰ παιδιά εἶναι πιὸ ὥριμα, ἔχουν ἀποκτήσει βασικὲς γνώσεις, ἔχουν ἀναπτύξει τὴ κρίσι καὶ τὴν ἀφηρημένη σκέψι καὶ θέλουν ἀνώτερα κάπως βιβλία. Τὰ διαφέροντά τους ἀρχίζουν νὰ πληθαίνουν καὶ νὰ δυναμώνουν καὶ ἡ φιλομάθειά τους εἶναι ἀκόρεστη. Τώρα διαβάζουν μὲ ἀπληστία, γιὰ νὰ ικανοποιήσουν τὰ διαφέροντά τους καὶ νὰ πλουτίσουν τίς γνώσεις τους, θέλουν περιπετειώδεις διηγήσεις καὶ ἐκλαϊκευμένα ἐπιστημονικὰ βιβλία.

Ὅσο μεγαλώνουν τὰ παιδιά τόσο δυσκολώτερα καὶ ἀνώτερα βιβλία θέλουν νὰ διαβάζουν. Θέλουν μεγαλύτερα διηγήματα καὶ μυθιστορήματα, βιογραφίες ἱστορικῶν προσώπων, ἱστορικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ βιβλία. Μερικὰ παιδιά ἤδη ἀπὸ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐφηβείας, ἀποκτοῦν ἀνώτερα διαφέροντα καὶ διαβάζουν βιβλία, ἐπιστημονικὰ καὶ φιλοσοφικά, χωρὶς νὰ εἶναι πάντοτε εἰς θέσιν νὰ καταλάβουν. Ἄλλα διαβάζουν κλασσικὰ λογοτεχνικὰ ἔργα, ὅπως τοῦ Β. Οὕγκω, τοῦ Ντοστογιέφσκι καὶ ἄλλων, δικῶν μας καὶ ξένων. Τώρα χρειάζονται κάποια καθοδήγηση, γιὰ νὰ μὴ πα-

ρασυρθοῦν ἀπὸ ὑλιστικὰς θεωρίαις καὶ ἔργα μὲ ἀνήθικο περιεχόμενον. Τώρα τὸ διάβασμα ἀσκεῖ μεγάλη ἐπίδρασι στὸν ἄνθρωπον, γιατί στήν ἐφηβική ἡλικία διαμορφώνεται ἡ προσωπικότητά τοῦ ἀτόμου.

Καμμιὰ φορά ἡ κρίσις τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας ἀποσπᾷ τὰ παιδιὰ σὲ ἄλλες σκέψεις καὶ σὲ ἄλλα διαφέροντα καὶ ἔτσι διαβάζουν λιγώτερον. Τώρα τὰ ἀπασχολοῦν τὰ μεγάλα προβλήματα τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς καὶ θέλουν νὰ δημιουργήσουν δική τους κοσμοθεωρία. Τὰ παιδιὰ ποὺ ἔχουν ἔντονες πνευματικὰς ἀνησυχίες, διαβάζουν πολὺ. "Αὐτὰ ὅμως ἀσχολοῦνται μὲ τὸ παιχνίδι ἢ τὰ θεάματα καὶ δὲν διαβάζουν. Τὰ περισσότερα σκέπτονται τὸ μέλλον τους, τὴν ἐπιτυχία σὲ μιὰ ἀνώτερη σχολή καὶ προετοιμάζονται ἔντονα γι' αὐτή καὶ ἔτσι δὲν ἔχουν καιρὸ γιὰ ἐλεύθερη μελέτη.

Τὰ κορίτσια ἔχουν περισσότερο ἀνεπτυγμένο τὸ συναίσθημα καὶ γι' αὐτὸ τοὺς ἀρέσουν περισσότερο τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα, ἰδίως τὰ αἰσθηματικὰ καὶ κοινωνικὰ μυθιστορήματα. Ἐπίσης ἀγαποῦν τὰ ποιήματα καὶ τὴν τέχνη γενικῶς. "Αὐτὰ ἐνδιαφέρονται καὶ γιὰ θέματα ἐπιστημονικὰ καὶ φιλοσοφικὰ καὶ ἔχουν διαφέροντα παρόμοια μὲ τὰ ἀγόρια.

Καὶ γιὰ νὰ κάμωμε μιὰ σύντομη ἐπανάληψιν, τὰ ἀναγνωστικὰ διαφέροντα τῶν παιδιῶν ἀρχίζουν στὴ μικρὴ ἡλικία μὲ τὰ παραμύθια καὶ τὰ εἰκονογραφημένα βιβλία, προχωροῦν σὲ περιπετειώδεις διηγήσεις μὲ ἥρωες κυρίως παιδιὰ καὶ φθάνουν σὲ ἱστορικὰς διηγήσεις, τὶς ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις καὶ τὰ ἐκλαϊκευμένα ἐπιστημονικὰ βιβλία, γιὰ νὰ καταλήξουν κατὰ τὴν ἐφηβείαν στὰ κλασσικὰ λογοτεχνικὰ ἔργα, στὰ ἐπιστημονικὰ καὶ τὰ φιλοσοφικὰ βιβλία ἢ στὰ κοινωνιολογικὰ καὶ πολιτικὰ, ἀνάλογα μὲ τὴν μόδον τῆς ἐποχῆς.

Τὰ διαφέροντα τῶν παιδιῶν τῆς ἴδιας ἡλικίας δὲν εἶναι ὅμοια. Παρουσιάζουν ἀρκετὴ ποικιλία καὶ διαφοροποίηση ἀπὸ παιδί σὲ παιδί. Γιατὶ αὐτὰ ἐξαρτῶνται ἀπὸ πολλοὺς παράγοντες, ὅπως ἀπὸ τὴν εὐφυΐαν, τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδον, τὴν κοινωνικὴ θέσιν καὶ τὸ περιβάλλον τοῦ ἀτόμου. "Αὐτὰ διαφέροντα ἔχουν τὰ παιδιὰ τῶν χωριῶν, ἄλλα τῶν πόλεων,

ἄλλα τῶν πτωχῶν οἰκογενειῶν, ἄλλα τῶν πλουσίων, ἄλλα τὰ ἐξυπνα καὶ μὲ ἀνώτερο πνευματικὸ ἐπίπεδο καὶ ἄλλα τὰ λιγώτερο ἐξυπνα καὶ καταρτισμένα. Γι' αὐτὸ βλέπομε παιδιὰ τῆς ἴδιας ἡλικίας νὰ διαβάζουν διαφορετικὰ βιβλία, ἄλλα νὰ διαβάζουν ἀνώτερα καὶ ἄλλα νὰ ἐπιμένουν στὰ παιδικὰ καὶ εὐκόλα. Οἱ γονεῖς καὶ οἱ παιδαγωγοὶ πρέπει νὰ ἀναπτύξουν τὰ διαφέροντα τῶν παιδιῶν καὶ νὰ τὰ μάθουν νὰ διαβάζουν καλὰ καὶ μορφωτικὰ βιβλία. Κάθε παιδί βέβαια ἔχει τὰ δικά του διαφέροντα. Αὐτὰ πρέπει νὰ τὰ ἐξακριβώσωμε, καὶ νὰ προσπαθήσωμε νὰ τὸ ἀνεβάσωμε πνευματικά, νὰ τοῦ πλουτίσωμε τὰ πνευματικὰ διαφέροντα καὶ νὰ ἐνισχύσωμε τίς καλές του προδιαθέσεις καὶ κλίσεις.

Τὸ διαφέρον εἶναι βασικὸ κίνητρο γιὰ τὴ μάθησι καὶ τὴ μόρφωσι. Χωρὶς αὐτὸ καμμιά πνευματικὴ προσπάθεια δὲν μπορεῖ νὰ εὐδοκιμήσῃ. Ποτὲ τὸ παιδί δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ ἀποκτήσῃ μόρφωσι καὶ νὰ ἀσχοληθῇ σοβαρὰ μὲ τὰ γράμματα, ἂν δὲν ἔχῃ διαφέρον, ἂν δὲν τὸ εὐχαριστῇ. Ἡ ἀνάπτυξι τοῦ διαφέροντος γιὰ τὰ βιβλία εἶναι ζωτικὴ ἀνάγκη γιὰ τὴ μόρφωσι τοῦ παιδιοῦ. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ἀσχοληθοῦμε σοβαρὰ μὲ αὐτὸ τὸ θέμα, νὰ ἐξακριβώσωμε τὰ διαφέροντα κάθε παιδιοῦ μὲ ἐντεχνη συζήτηση καὶ νὰ τὸ καθοδηγήσωμε σωστὰ στὴ διεύρυνσί τους καὶ στὴ πνευματικὴ του πρόοδο. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ συζήτησι μποροῦμε νὰ ἐξακριβώσωμε τὰ διαφέροντα τοῦ παιδιοῦ ἀπὸ τίς ἐλεύθερες ἀσχολίες τους, ἀπὸ τὰ βιβλία ποὺ διαβάζει κατὰ τίς ἐλεύθερες ὥρες του, ἀπὸ τίς ἀπορίες ποὺ προβάλλει, ἀπὸ τὰ θέματα καὶ τὰ μαθήματα ποὺ τοῦ ἀρέσουν. Πρὸ πάντων δὲ πρέπει νὰ προσέχωμε ὥστε ἡ ἀνάπτυξι τῶν διαφερόντων νὰ εἶναι σταδιακὴ, νὰ μὴ τοῦ δίνωμε βιβλία ἀνώτερα ἀπὸ τίς πνευματικές του δυνάμεις, γιατί θὰ κουρασθῇ καὶ δὲν θὰ ὠφεληθῇ. Δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε, ὅτι τὸ διάβασμα εἶναι ἀκένωτη πηγὴ μορφώσεως καὶ ζωτικὴ ἀνάγκη γιὰ τὸ σύγχρονο ἄνθρωπο. Τὸ σχολεῖο δὲν μπορεῖ νὰ προσφέρῃ ὅλες τίς γνώσεις. Ἀπὸ τὰ βιβλία μόνον θὰ ἀποκτήσῃ τὸ παιδί τίς ὑπόλοιπες γνώσεις καὶ τὰ ἐφόδια, ποὺ τοῦ χρειάζονται, γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ στὴ ζωὴ του καὶ νὰ προοδεύσῃ.

5. Ἡ ἐκλογή τῶν βιβλίων

Ἐκτὸς ἀπὸ τῆ γνῶσι τοῦ χαρακτῆρα, τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου καὶ τῶν διαφερόντων τοῦ παιδιοῦ, πρέπει κανεὶς νὰ ξέρη καλὰ καὶ τὰ παιδικὰ βιβλία, γιὰ νὰ καθοδηγήσῃ καλὰ τὰ παιδιά. Τὰ βιβλία ποὺ θὰ δώσωμε στὰ παιδιά πρέπει νὰ ἐξετάσωμε καλὰ, νὰ τὰ ξέρωμε. Καὶ αὐτὸ εἶναι κάπως δύσκολο, γιὰτὶ σήμερα κυκλοφοροῦν χιλιάδες βιβλίων καὶ δὲν μποροῦμε νὰ ξέρωμε ποῖα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι καλὰ καὶ ὠφέλιμα καὶ ποῖα ὄχι. Θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ ἓνα βιβλιογραφικὸ περιοδικό, τὸ ὁποῖο ὄχι μόνον νὰ παραθέτῃ καταλόγους καλῶν βιβλίων, ἀλλὰ νὰ ἔχῃ καὶ κριτικὰς ἀναλύσεις τῶν παιδικῶν βιβλίων, νὰ γράφῃ ποῖα βιβλία εἶναι καλὰ γιὰ κάθε ἡλικία, σὲ τί θέμα ἀναφέρονται καὶ ποῖα εἶναι ἡ ἀξία τους. Τέτοια βιβλιογραφικὰ περιοδικὰ κυκλοφοροῦν πολλὰ στὸ ἐξωτερικό, εἶναι ἀπαραίτητα καὶ σὲ μᾶς, γιὰτὶ μέχρι τώρα δὲν ἔχει βγῆ οὔτε μία ἱστορία, οὔτε μία βιβλιογραφία τοῦ παιδικοῦ βιβλίου, ἂν καὶ ἔχωμε ἄρκετὰ καὶ καλὰ παιδικὰ βιβλία, ὄχι μόνον σὲ μεταφράσεις ξένων ἔργων, ἀλλὰ καὶ ἑλληνικά.

Πολλὰ παιδιά ἢ καὶ γονεῖς πηγαίνουν στὰ βιβλιοπωλεῖα καὶ διαλέγουν βιβλία ἀνάλογα μὲ τὴν ἐντύπωσιν ποὺ τοὺς κάμει ὁ τίτλος ἢ τὸ ἐξώφυλλο καὶ ἡ εἰκονογράφησι. Ἄλλοι ρωτοῦν τοὺς ἴδιους τοὺς βιβλιοπῶλες, οἱ ὁποῖοι συχνὰ γνωρίζουν τὰ βιβλία καὶ δίδουν καλὰς συμβουλές. Ἄλλὰ εἶναι φυσικὸ οἱ βιβλιοπῶλες νὰ θέλουν νὰ προβάλουν μᾶλλον τὸ ἐμπόρευσμά τους καὶ νὰ μὴ δίδουν πάντα καλὰς συμβουλές. Ἐπειτα δὲν ξέρουν καλὰ τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο καὶ τὰ διαφέροντα τῶν παιδιῶν καὶ δὲν μποροῦν νὰ δώσουν μιὰ ἐγκυρὴ γνώμη, γιὰτὶ στὸ τέλος δὲν εἶναι καὶ παιδαγωγοί, οὔτε συγγραφεῖς ἢ λόγιοι. Εἶναι ἔμποροι.

Καθένας πρέπει νὰ ξέρη μόνος του νὰ διαλέγῃ τὰ βιβλία, ποὺ τοῦ χρειάζονται ἢ θέλει νὰ χαρίσῃ στὸ παιδί του. Δὲν πρέπει νὰ στηρίζεται τυφλὰ στὶς γνώμες ἄλλων, νὰ ἔχῃ καὶ δική του γνώμη, νὰ διαπιστώνῃ μόνος τὴν ποιότητα τοῦ βιβλίου.

Γιὰ νὰ κρίνωμε τὴν ποιότητα καὶ τὴν ἀξία ἐνὸς βιβλίου, πρέπει νὰ κοιτάξωμε τὸν συγγραφέα, ἂν εἶναι καλός. "Ἄν δὲν τὸν ξέρωμε, μπορούμε νὰ κοιτάξωμε σὲ μιὰ ἐγκυκλοπαίδεια ἢ μιὰ ἱστορία λογοτεχνίας καὶ νὰ πάρωμε πληροφορίες γι' αὐτόν. "Ἐπειτα νὰ κοιτάξωμε πῶς ἀρχίζει, ἂν προκαλῇ τὸ διαφέρον, ἀκόμη νὰ ρίξωμε μερικὲς ματιὰς καὶ στὶς ἄλλες σελίδες, γιὰ νὰ ἰδοῦμε, πῶς ἀναπτύσσει τὸ θέμα, τί γλῶσσα ἔχει, ἂν εἶναι κατανοητὸς καὶ εὐχάριστος, τί περιεχόμενο, τί ἰδέες κ.λ.π. ἔχει. Αὐτὸ γιὰ τὰ λογοτεχνικὰ βιβλία. Γιὰ τὰ ἐπιστημονικὰ καὶ φιλοσοφικὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα θὰ πρέπει νὰ διαβάσωμε καὶ τὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου, γιατί ἐκεῖ φαίνονται καθαρὰ οἱ προθέσεις καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ βιβλίου, νὰ ρίξωμε μιὰ ματιὰ καὶ στὰ περιεχόμενα, γιὰ νὰ ἰδοῦμε, ἂν μᾶς ἐνδιαφέρουν καὶ ἂν ἀναπτύσσουν τὸ θέμα σωστὰ καὶ ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρὰς. Ἀκόμη καλὸ εἶναι νὰ διαβάσωμε καὶ μερικὰ κεφάλαια ἢ παραγράφους, γιὰ νὰ δοῦμε μὲ ποῖο τρόπο διαπραγματεύεται τὸ θέμα ὁ συγγραφέας. Ἀπὸ ἐκεῖ θὰ καταλάβωμε καλὰ τὴν ἀξία τοῦ βιβλίου καὶ τὸ ἐπίπεδό του, καὶ ἂν κἀνῃ γιὰ μᾶς ἢ τὸ παιδί, ποὺ θὰ τὸ διαβάσῃ.

Τὸ καλλίτερο εἶναι νὰ διαλέγῃ κανεὶς ἔργα κλασσικῶν συγγραφέων, γιατί αὐτὰ ὠφελοῦν καὶ μορφώνουν περισσότερο καὶ δίδουν κάποια λογοτεχνικὴ μόρφωσι. Κάθε μορφωμένος ἄνθρωπος πρέπει νὰ ξέρῃ μερικὰ κλασσικὰ ἔργα, νὰ τὰ ἔχῃ διαβάσει ἀπὸ τὸ πρωτότυπο ἢ ἀπὸ μετάφρασι. Αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητο συμπλήρωμα γιὰ τὴ μόρφωσι. Πρέπει νὰ διαβάσῃ μερικὰ κλασσικὰ ἀπὸ τὴν ἀρχαία λογοτεχνία, ἔστω σὲ μετάφρασι, γιὰ νὰ γνωρίσῃ τὴ σκέψι τῶν ἀρχαίων, ἀκόμη καὶ μερικὰ ἔργα τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ μερικὰ ἀντιπροσωπευτικὰ τῆς σύγχρονης ἐλληνικῆς καὶ εὐρωπαϊκῆς λογοτεχνίας. Ἀπὸ μικρὰ τὰ παιδιὰ πρέ-

πει νὰ μάθουν νὰ ἀγαποῦν καὶ νὰ ἐκτιμοῦν τὰ κλασσικὰ λογοτεχνικὰ ἔργα, νὰ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴ καλὴ λογοτεχνία. Ἐπειτα πρέπει νὰ διαβάζουν καὶ ἐπιστημονικὰ καὶ φιλοσοφικὰ ἔργα, γιὰ νὰ κατατοπίζονται στὶς προόδους τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως. Αὐτὰ πάντοτε ἀνάλογα μὲ τὴν ἡλικία καὶ τὴν πνευματικὴ ὠριμότητα κάθε παιδιοῦ.

Θὰ ἐρωτήσῃ κανεὶς, ποιά βιβλία πρέπει νὰ προτιμοῦν τὰ παιδιά, τὰ λογοτεχνικὰ ἢ τὰ ἐπιστημονικὰ; Αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ διαφέροντα κάθε παιδιοῦ. Ἀλλὰ κάθε ἄνθρωπος θὰ διαβάσῃ ὅσα βιβλία τὸν ἐνδιαφέρουν κυρίως καὶ δὲν θὰ περιορίζεται ὅμως μόνο σ' αὐτά, ἀλλὰ θὰ προχωρῇ καὶ σ' ἄλλα, γιὰ νὰ εὐρύνη τὸν πνευματικὸ του ὁρίζοντα. Ἐπειτα δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε ὅτι σκοπὸς τῆς μελέτης τῶν βιβλίων δὲν εἶναι μόνο ἡ ἀπόκτησι γνώσεων καὶ ἡ ψυχαγωγία, ἀλλὰ καὶ ἡ πνευματικὴ καλλιέργεια, ὁ ἐξευγενισμὸς καὶ ἡ ἠθικοποίησις τοῦ ἀνθρώπου. Καλὸ βιβλίον εἶναι αὐτὸ ποῦ μᾶς ἐξυψώνει πνευματικὰ καὶ μᾶς κάνει ἠθικὰ καλλίτερους.

Λέγουν μερικοὶ ὅτι ἡ λογοτεχνία δὲν ἔχει σχέσι μὲ τὴν ἠθικὴ καὶ δὲν ἔχει σκοπὸ νὰ διδάξῃ! Ἀλλὰ κάθε βιβλίον ἀσκεῖ κάποια ἠθικὴ ἐπίδρασι καλὴ ἢ κακὴ. Βέβαια κύριος σκοπὸς τῆς λογοτεχνίας εἶναι νὰ τέρψῃ καὶ νὰ δώσῃ μιὰ αἰσθητὴ ἀπόλαυσι. Ἡ καλὴ ὅμως λογοτεχνία διδάσκει καὶ ἠθικοποιεῖ, χωρὶς νὰ τὸ ἐπιδιώκῃ ἐσκεμμένα, μορφώνει καὶ κάμει τὸν ἄνθρωπον ἠθικὰ καλλίτερον. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ βασικὸ γνῶρισμα τοῦ καλοῦ βιβλίου. Γι' αὐτὸ δὲ τὸ πνευματικὸ ἀνέβασμα ἀξίζει κυρίως τὸν κόπο νὰ διαβασθῇ ἓνα βιβλίον. Ἡ ἀπλὴ ψυχαγωγία δὲν ἀξίζει τὸν κόπο γιὰ μιὰ σοβαρὴ πνευματικὴ ἐργασία. Γι' αὐτὸ μόνο καλὰ βιβλία πρέπει νὰ διαβάζουν ὅλοι καὶ μάλιστα τὰ παιδιά, μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι δὲν χάνουν τὸν καιρὸ τους, δὲν ζημιώνονται, ἀλλὰ ὠφελοῦνται πνευματικὰ, ἀποκτοῦν πολύτιμους πνευματικούς θησαυρούς.

6. Ἡ κοθοδήγησις τῶν παιδιῶν στὴν ἐκλογὴ τῶν βιβλίων

Τὰ παιδιὰ δὲν ξέρουν, ὅπως ἐλέχθη, νὰ διαλέξουν μόνα τους τὰ καλὰ βιβλία καὶ γι' αὐτὸ χρειάζονται τὴν βοήθεια τῶν γονέων καὶ τῶν δασκάλων, ποὺ ξέρουν τόσο τὴν ψυχολογία τοῦ παιδιοῦ ὅσο καὶ τὰ καλὰ βιβλία. Ἀλλὰ πρέπει πρῶτα αὐτοὶ νὰ ἐξακριβώσουν τὰ πραγματικὰ διαφέροντα τοῦ παιδιοῦ καὶ τί πνευματικὲς του ἀνάγκες. Δὲν θὰ τοῦ προτείνουν, οὔτε θὰ τοῦ ἐπιβάλουν βιβλία, ποὺ ἀπλῶς ἀρέσουν σ' αὐτούς, γιατί πιθανὸν τὸ παιδί νὰ ἔχη ἄλλα διαφέροντα. Θὰ προσπαθήσουν νὰ διεγείρουν τὸ διαφέρον τους γιὰ τὰ καλὰ βιβλία καὶ θὰ τοὺς δώσουν καὶ κάποια ἐλευθερία ἐκλογῆς, ὥστε νὰ διαβάσουν μὲ εὐχαρίστησι τὸ βιβλίον, ποὺ θὰ πάρουν. Τουτόχρονα ὅμως θὰ παρακολουθήσουν καὶ τὰ βιβλία, ποὺ διαβάζει, γιὰ νὰ ἰδοῦνε, μήπως ξεφύγει ἀπὸ τὸν ὀρθὸ δρόμον καὶ νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἐξέλιξιν τῶν διαφερόντων τους.

Ἐκτὸς αὐτοῦ πρέπει νὰ παρακολουθήσωμε καὶ τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον μελετᾷ κάθε παιδί. Μερικὰ παιδιὰ μελετοῦν βιαστικὰ καὶ ἐπιπόλαια, χωρὶς νὰ καταλαβαίνουν ὅσα διαβάζουν καὶ νὰ μὴ ὠφελοῦνται ἀπὸ αὐτά. Πρέπει νὰ μάθουν νὰ κρίνουν τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα, νὰ παρακολουθοῦν ὅχι μόνον τὴν ἐξέλιξιν τῆς ὑποθέσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν πλοκὴν καὶ τοὺς χαρακτῆρες τῶν προσώπων καὶ τίς ιδέας τοῦ συγγραφέα. Ὅταν διαβάζουν ἐπιστημονικὰ βιβλία, πρέπει νὰ παρακολουθοῦν τὴν σκέψιν τοῦ συγγραφέα καὶ νὰ κατανοοῦν βαθύτερα τὸ θέμα, νὰ διακρίνουν τίς κύριες ιδέας, νὰ κρίνουν δὲ καὶ τὴν ὀρθότητα τῶν ἐπιχειρημάτων καὶ συμπερασμάτων τοῦ βιβλίου. Γιὰ νὰ ἀσκήσωμε τὰ παιδιὰ στὴν κριτικὴ μελέτη,μποροῦμε νὰ συζητοῦμε μαζί τους γιὰ ὅσα διά-

δασαν, νὰ τὰ ρωτᾶμε τί κατάλαβαν, τί τοὺς ἔκαμε ἐντύπωσι, τί γνώμη ἔχουν γι' αὐτὰ ποὺ γράφει τὸ βιβλίον, γιὰ τὴν ἀξία καὶ τὴν ποιότητα τοῦ ἔργου κ.λ.π. Μὲ τὴ συζήτησι αὕτη θὰ τὰ παρακινήσωμε νὰ μελετοῦν προσεκτικώτερα καὶ νὰ κρίνουν ὅσα διαβάζουν, νὰ τὰ κατανοοῦν καλλίτερα καὶ νὰ ὠφελοῦνται περισσότερο. Ταυτόχρονα θὰ μᾶς δίνεται ἡ εὐκαιρία νὰ διαπιστώνωμε τὰ διαφέροντα καὶ τὴν πνευματικὴν ἐξέλιξι τοῦ παιδιοῦ καὶ νὰ τὸ καθοδηγοῦμε καλλίτερα στὴν ἀνάπτυξι τῶν διαφορόντων του καὶ στὴν πνευματικὴ του πρόοδο.

Ἐπειτα, γιὰ νὰ ἀναπτύξωμε τὰ ἀναγνωστικὰ διαφέροντα τῶν παιδιῶν, καλὸ εἶναι νὰ τοὺς κάμωμε δῶρα βιβλία, εἴτε στὴν ὀνομαστικὴ τους ἑορτὴ ἢ τὰ Χριστούγεννα ἢ τὸ Πάσχα καὶ στὶς διακοπές. Νὰ τοὺς κάμωμε μιὰ βιβλιοθήκη μὲ καλὰ βιβλία καὶ νὰ τὰ μάθωμε νὰ τὰ ἔχουν τακτοποιημένα καλὰ καὶ νὰ τὰ χρησιμοποιοῦν στὶς ἐλεύθερες ὥρες τους. Ἀκόμη καὶ μεῖς οἱ μεγάλοι νὰ παίρνωμε βιβλία καὶ νὰ διαβάζωμε στὶς ἐλεύθερες ὥρες, γιὰ νὰ δώσωμε τὸ καλὸ παράδειγμα στὰ παιδιὰ. Καμμιά φορὰ νὰ τοὺς διαβάζωμε καὶ ὠραῖα ἀποσπάσματα ἀπὸ καλὰ βιβλία, γιὰ νὰ τὰ συνηθίσωμε νὰ ἀγαποῦν τὰ καλὰ βιβλία.

Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ κἀνῃ καὶ τὸ σχολεῖο, σὲ κάθε εὐκαιρία. Δηλαδή νὰ προβάλλῃ καὶ νὰ συνιστᾷ τὸ καλὸ βιβλίον. Ἀκόμη νὰ μάθῃ τὰ παιδιὰ νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ βιβλίον ὡς πηγὴ γνώσεων καὶ μορφώσεως καὶ πνευματικῆς ἐργασίας. Σὲ κάθε εὐκαιρία νὰ συζητοῦν οἱ δάσκαλοι μὲ τὰ παιδιὰ τὸ περιεχόμενον τῶν καλῶν βιβλίων, νὰ διατυπώνουν κρίσεις καὶ ἐντυπώσεις καὶ νὰ παρακινοῦνται ἔτσι ὅλοι στὸ νὰ διαβάζουν τὰ καλὰ βιβλία. Κυρίως στὸ μάθημα τῶν Ἑλληνικῶν δὲν πρέπει νὰ ἀρκοῦνται στὴν ἀνάγνωσι ἐνὸς κεφαλαίου, ἀλλὰ νὰ παρακινοῦν τὰ παιδιὰ νὰ διαβάζουν καὶ ὁλόκληρα βιβλία ἀξίων λόγου συγγραφέων, γιὰ νὰ γνωρίσουν καλλίτερα τὸ ἔργο τους. Ἐπειτα δὲ νὰ γράψουν καὶ μία σύντομη περίληψι αὐτῶν μὲ κρίσεις καὶ ἐντυπώσεις, καὶ τὴν ἐργασία τους αὕτη νὰ τὴν ἀνακοινώσουν καὶ νὰ τὴ συζητήσουν στὴν τάξη. Ἐτσι θὰ παρακινηθοῦν καὶ ἄλλοι νὰ διαβάσουν

τὰ καλὰ βιβλία, καὶ θὰ μάθουν νὰ τὰ κρίνουν καὶ νὰ τὰ κατανοοῦν καλλίτερα. Καλὸν θὰ ἦτο νὰ εἶχε κάθε σχολεῖο τὴ βιβλιοθήκη του, γιὰ νὰ δανείζη αὐτὰ τὰ καλὰ βιβλία στὰ παιδιὰ, ὥστε νὰ κάμουν τὶς ἐργασίες ποὺ ἀναφέραμε.

Οἱ γονεῖς, λοιπόν, καὶ οἱ δάσκαλοι ἔχουν τὴν ὑποχρέωσι νὰ καθοδηγήσουν τὰ παιδιὰ στὴν ἐκλογή καὶ μελέτη τῶν καλῶν βιβλίων. Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνον αὐτοί. Κάθε μορφωμένος ἄνθρωπος ἔχει ὑποχρέωσι νὰ καθοδηγῇ τοὺς ἄλλους καὶ μάλιστα τὰ παιδιὰ στὴν μελέτη καλῶν βιβλίων. Γιατὶ ζοῦμε σὲ μιὰ ἐποχὴ ἠθικῆς ἀναρχίας, κιτρινισμού τοῦ τύπου καὶ ἀχαλινώτου προπαγάνδας. Μὲ τὴν σύστασι τῶν καλῶν βιβλίων, συγκρατοῦμε πολλὰς φορές τοὺς νέους ἀπὸ τὸν ἠθικὸ κατήφορο, ποὺ μπορεῖ νὰ τοὺς ὀδηγήσουν στὰ ἀκατάλληλα ἔντυπα καὶ θεάματα. Μιὰ καλὴ συμβουλὴ στὴν κατάλληλη περίστασι μπορεῖ πολλὰς φορές νὰ σώσῃ ἓναν ἄνθρωπο καὶ νὰ τὸν ὀδηγήσῃ στὸ σωστὸ δρόμο. Τέλος μιὰ καλὴ γνώμη, μιὰ ὑπόδειξις ἐνὸς καλοῦ βιβλίου, μπορεῖ νὰ ἀνοίξῃ τὰ μάτια ἐνὸς νέου, νὰ τοῦ δημιουργήσῃ διαφέροντα, νὰ τοῦ γνωρίσῃ νέους πνευματικούς κόσμους, νὰ τοῦ διδάξῃ τὴ σωστικὴ ἀλήθεια καὶ νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ τὴν πλάνη.

7. Ἡ παιδική λογοτεχνία

Τελευταία ἔχει ἀναπτυχθῇ πολὺ ἓνας νέος κλάδος τῆς λογοτεχνίας, ἡ παιδική λογοτεχνία. Δὲν πρόκειται βέβαια γιὰ βιβλία ποὺ ἔγραψαν παιδιά, γιὰτὶ αὐτὰ εἶναι λίγα, καὶ σπάνια εἶναι ἀξιόλογα. Πρόκειται γιὰ ἔργα μεγάλων, ποὺ τὰ ἔγραψαν ἐπίτηδες γιὰ παιδιά, γιὰ νὰ ικανοποιήσουν τὰ διαφέροντα καὶ τίς πνευματικὲς ἀνάγκες τῶν παιδιῶν. Ἡ παιδική λογοτεχνία ἀναπτύχθηκε κατὰ τὰ τελευταία χρόνια κυρίως, ὅποτε μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τυπογραφίας καὶ τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας διαδόθηκε εὐρύτερα τὸ βιβλίον. Παλαιότερα τὰ παιδικὰ βιβλία ἦσαν κυρίως σχολικὰ καὶ διδακτικά. Δὲν ὑπῆρχαν ἐλεύθερα ἀναγνώσματα γιὰ τὰ παιδιά. Ἀπὸ τὰ μέσα ὅμως τοῦ 18οῦ αἰῶνα ἄρχισαν νὰ ἀναγράφονται καὶ νὰ τυπώνωνται εἰδικὰ βιβλία γιὰ τὰ παιδιά.

Παλαιότερα τὰ παιδιά ἐτρέφοντο πνευματικὰ μὲ παραμύθια καὶ παραδόσεις. Ἐπειτα διαμορφώθηκε ἡ παιδική λογοτεχνία μὲ ξεχωριστὰ χαρακτηριστικά, ποὺ τὴν κάνουν νὰ διαφέρει ἀπὸ τὴν λογοτεχνία τῶν ἐνηλίκων. Γιὰτὶ τὰ παιδιά ἔχουν δική τους ψυχολογία, ζοῦν σ' ἓνα διαφορετικὸ κόσμον, φανταστικόν, καὶ βλέπουν τὰ πράγματα μὲ ἄλλο μάτι. Λένε ὅτι τὸ καλὸ παιδικὸ βιβλίον ἀρέσει καὶ στοὺς μεγάλους. Αὐτὸ εἶναι δυνατόν. Ἀλλὰ ὅλα τὰ βιβλία τῶν μεγάλων δὲν ἀρέσουν στὰ παιδιά οὔτε εἶναι εὐκόλα κατανοητὰ ἀπὸ αὐτά. Τὰ παιδιά θέλουν δικά τους βιβλία, ποὺ νὰ προσαρμόζονται στὰ διαφέροντα καὶ στὸ πνευματικόν τους ἐπίπεδο.

Τὸ παιδικὸ βιβλίον εἶναι τὸ πιὸ δύσκολον λογοτεχνικὸ εἶδος. Γιὰτὶ εἶναι δύσκολον νὰ πλησιάσῃ κανεὶς τὴν παιδική ψυχὴ, νὰ μεταφερθῇ στὸν κόσμον καὶ στὴ φαντασία τῶν παιδιῶν. Μερικοὶ παιδικοὶ συγγραφεῖς στηρίζονται στίς ἀνα-

μνήσεις τῆς παιδικῆς τους ἡλικίας. Ἀλλὰ αὐτές ἔχουν ἀλλοιωθῇ μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου καὶ σὰν μεγάλοι τὶς βλέπομε διαφορετικά, ἀπ' ὅτι τὶς ζούσαμε μικροί. Ἐπειτα τὰ σημερινὰ παιδιὰ ζοῦν σ' ἓνα πολὺ διαφορετικὸ κόσμον καὶ εἶναι φυσικὸ νὰ ἔχουν ἄλλα διαφέροντα καὶ ἄλλες προτιμήσεις. Πρέπει νὰ λάβῃ κανεὶς ὑπ' ὄψιν του τὰ διαφέροντα καὶ τὶς πνευματικὰς ἀνάγκες τῶν σημερινῶν παιδιῶν. Νὰ γνωρίσῃ τὴν ψυχολογίαν καὶ τὸν τρόπο σκέψεως τῶν παιδιῶν. Καὶ νὰ προσπαθήσῃ ὅχι μόνον νὰ τοὺς προσφέρῃ κάτι ἀνάλογο μὲ τὴν ἡλικίαν τους, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ ἀνεβάσῃ πνευματικά.

Παλαιότερα οἱ συγγραφεῖς τῶν παιδικῶν βιβλίων προσπαθοῦσαν κυρίως νὰ διδάξουν καὶ νὰ μορφώσουν τὸ ἦθος καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν παιδιῶν. Σήμερα ἀποβλέπουν περισσότερο στὴν ψυχαγωγίαν καὶ τὴν εὐχαρίστησιν. Πολλοὶ ὑποστηρίζουν ὅτι τὸ παιδικὸ βιβλίον δὲν πρέπει νὰ διδάσκῃ, ἀλλὰ νὰ εὐχαριστῇ μόνον. Αὐτὸ εἶναι μονομέρεια. Τὸ καλὸ βιβλίον καὶ ψυχαγωγεῖ καὶ διδάσκει, συνδυάζει τὸν ψυχαγωγικὸ μὲ τὸν μορφωτικὸ σκοπὸν. Καὶ τὰ ἴδια τὰ παιδιὰ συχνὰ βαρυνοῦνται τὰ βιβλία ποὺ τοὺς προσφέρουν μιὰ ρηχὴ εὐχαρίστησιν, χωρὶς νὰ τὰ διδάσκουν τίποτε. Τὰ σημερινὰ παιδιὰ ἔχουν περισσότερες ἀπαιτήσεις.

Τὰ παιδικὰ βιβλία γίνονται πιὸ ἐλκυστικὰ στὰ παιδιὰ μὲ τὴν καλὴ εἰκονογράφησιν, ποὺ ὑπομνηματίζει καὶ ζωντανεύει τὸ κείμενον. Ἡ εἰκόνα βοηθεῖ τὰ παιδιὰ νὰ κατανοήσουν καλλίτερα τὰ κείμενα, γιὰ τὴν ἀνάγκην τὰ παιδιὰ σκέπτονται μὲ εἰκόνες. Αὐτὲς τὰ ξεκουράζουν καὶ τοὺς προσφέρουν ταυτόχρονα καὶ αἰσθητικὴν μόρφωσιν, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ γίνεσθαι ὑπερβολικὴ χρῆσις αὐτῶν. Ἐπειτα ἡ γλῶσσα τοῦ παιδικοῦ βιβλίου πρέπει νὰ εἶναι ἀπλὴ καὶ κατανοητὴ, χωρὶς πολλὰς ἄγνωστες λέξεις, ἀλλὰ οὔτε μὲ πτωχὸν λεξιλόγιον. Ἐχουν ἀνάγκην τὰ παιδιὰ νὰ πλουτίσουν τὸ λεξιλόγιόν τους, νὰ μάθουν νὰ ἐκφράζωνται ὡραῖα, νὰ μορφώσουν τὸ γλωσσικόν τους αἶσθημα. Τὰ παιδιὰ πάντως δὲν προσέχουν τόσο τὴν περίτεχνην ἑκφράσιν καὶ τὰ λογοτεχνικὰ σχήματα, ὅσο τὸ περιεχόμενον. Θέλουν περιπέτειας, κίνησιν καὶ δράσιν, ἀγῶνα

καὶ ἀγωνία, πάλη τῶν καλῶν μὲ τοὺς κακοὺς καὶ μὲ ἐπικράτησι πάντοτε τοῦ καλοῦ. Θέλουν περιγραφές φανταστικῶν τόπων, χωρὶς πολλές λεπτομέρειες βέβαια, ἀλλὰ μὲ τρόπο πού νά μεταφέρωνται σ' ἓνα φανταστικὸ κόσμο. Θέλουν ζωντανοὺς διαλόγους καὶ δυνατοὺς χαρακτήρες, πού θὰ ὑποφέρουν πολλά, ἀλλὰ στὸ τέλος θὰ ὑπερνικηθοῦν τὰ ἐμπόδια καὶ θὰ ἐπικρατοῦν. Θέλουν τὸ καλὸ νὰ νικᾷ τὸ κακὸ στὸ τέλος.

Τὶς προτιμήσεις αὐτὲς τῶν παιδιῶν θὰ λάβουν σοβαρὰ ὑπ' ὄψιν τους οἱ παιδικοὶ συγγραφεῖς καὶ γι' αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι καὶ καλοὶ παιδαγωγοί. Δὲν θὰ σταματήσουν στὸν κόσμο τοῦ παιδιοῦ, ἀλλὰ θὰ προσπαθήσουν νὰ τὰ ἀνεβάσουν πνευματικά, νὰ τοὺς πλουτίσουν τίς γνώσεις καὶ νὰ τὰ μορφώσουν ἀπὸ κάθε πλευρά. Βασικὰ τὸ παιδικὸ βιβλίον πρέπει νὰ εἶναι εὐχάριστο, νὰ ἔχῃ καὶ χιούμορ καμμιὰ φορά, νὰ δίνῃ μιὰ εὐχάριστη εἰκόνα τῆς ζωῆς, νὰ ἐμπνέῃ αἰσιοδοξία καὶ θάρρος καὶ ὄχι ἀπαισιοδοξία, νὰ διδάσκῃ τὴν ἀρετὴ καὶ νὰ ἔχῃ εὐχάριστο τέλος. Τὸ καλὸ βιβλίον, εἴτε γιὰ μικροὺς εἴτε γιὰ μεγάλους πρόκειται, πρέπει νὰ φρονηματίζει, νὰ τέρπῃ, νὰ συνδυάζῃ τὸ καλὸ μὲ τὸ ὠφέλιμο.

Ἐπειτα τὸ παιδικὸ βιβλίον πρέπει νὰ προσαρμόζεται στὰ διαφέροντα καὶ τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο τῶν παιδιῶν κάθε ἡλικίας. Τὰ μικρὰ παιδιά θέλουν ἱστορίες φανταστικές, μὲ ἥρωες παιδιά σὰν κι αὐτά. Τὰ μεγαλύτερα θέλουν περιπέτειες καὶ ἥρωες προσιτοὺς σ' αὐτά ἢ τῆς ἡλικίας των. Τὰ μεγάλα παιδιά οἱ ἔφηβοι πλησιάζουν πλέον πρὸς τὰ βιβλία τῶν μεγάλων. Ἀλλὰ θὰ τὰ προφυλάξωμε ἀπὸ τὸ κακὸ ἔντυπο, ἀπὸ τίς κακὲς ἐπιδράσεις.

8. Ἡ ξένη παιδικὴ λογοτεχνία

Ἡ παιδικὴ λογοτεχνία ἔχει πολὺ ἀναπτυχθῇ στὶς εὐρωπαϊκὰς χώρες. Κάθε χρόνο κυκλοφοροῦν πολλὰ παιδικὰ βιβλία ἀπὸ δόκιμους συγγραφεῖς παιδικῶν βιβλίων. Εἰδικὲς παιδικὲς βιβλιοθηκὲς ὑπάρχουν πολλὲς καὶ παραρτήματά τους σὲ δημόσιες βιβλιοθηκὲς. Βιβλιογραφικοὶ ὁδηγοὶ γιὰ τὸ παιδικὸ βιβλίον βγαίνουν πολλοὶ καὶ περιοδικὰ μὲ κριτικὰς τῶν καινούργιων παιδικῶν βιβλίων γραμμένες ἀπὸ εἰδικούς κριτικούς. Ἡ παιδικὴ λογοτεχνία ἔχει ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἀναπτυχθῇ σὲ ξεχωριστὸ λογοτεχνικὸ κλάδο καὶ ἔχει διαμορφωθῇ ἀκόμη καὶ ἡ ἱστορία τοῦ παιδικοῦ βιβλίου καὶ τῆς παιδικῆς λογοτεχνίας.

Ἡ ἱστορία τοῦ παιδικοῦ βιβλίου ἀρχίζει ἀπὸ τὸν 16ον αἰῶνα, περίπου ἀπὸ τὴν ἐφεύρεση τῆς τυπογραφίας. Ἀλλὰ τὰ πρῶτα παιδικὰ βιβλία ἦσαν κυρίως σχολικὰ καὶ διδακτικά, ἀλφαβητάρια, γραμματικὲς, κατηχήσεις καὶ ὁδηγοὶ καλῆς συμπεριφορᾶς ἢ ἠθικοδιδασκτικά διηγήματα. Ἀπὸ τίς ἀρχὲς τῆς Ἀναγεννήσεως μέχρι τὸ 1850 κυκλοφοροῦσαν στὴν Εὐρώπῃ πολλὰ βιβλία γιὰ τὴν διδασκαλία τῶν καλῶν τρόπων καὶ γιὰ τὴν μόρφωσι τοῦ χαρακτήρα. Ἐπειτα κυκλοφοροῦσαν πολλὰ βιβλία θρησκευτικὰ καὶ ἠθικοδιδασκτικά, μὲ ὑποθέσεις ἀπὸ τὴν Ἀγία Γραφή καὶ τοὺς βίους τῶν Ἀγίων, ἢ ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἱστορία καὶ μυθολογία. Ἐχομε συλλογὰς τέτοιων βιβλίων, ὅπως τὰ *Gesta Romanorum* καὶ ἄλλα. Ἐπειτα διασκεύαζαν μύθους τοῦ Αἰσώπου καὶ διηγήσεις ἀπὸ τὸν Πλούταρχο καὶ ἄλλους ἀρχαίους συγγραφεῖς. Τέλος κυκλοφοροῦσαν λαϊκὰ φυλλάδια μὲ παραδόσεις τοῦ μεσαίωνα, ἱστορίες ἱπποτῶν καὶ ἄλλες ρωμαντικὲς διηγήσεις. Πολλοὶ μεσαιωνικοὶ μῦθοι ἔδωσαν πρόσωπα καὶ ὑποθέσεις σὲ πολλὰ μεταγενέστερα βιβλία. Ὁ θρυλικὸς ἦ-

ρως τῶν μεσαιωνικῶν παραμυθιῶν, ὁ Ρομπέν τῶν δασῶν, ἐξακολουθεῖ νὰ θέλγη τὰ παιδιὰ καὶ νὰ χρησιμοποιεῖται στὰ παιδικὰ βιβλία καὶ σήμερα.

Ἡ πρόοδος τῆς τυπογραφίας καὶ τῆς παιδαγωγικῆς μὲ τὴν παιδαγωγικὴ ἀρχὴ τοῦ Κομενίου γιὰ ἐποπτικὴ διδασκαλία, ἔγινε ἀφορμὴ νὰ ἀρχίσῃ μιὰ προσπάθεια γιὰ εἰκονογράφῃσι τοῦ παιδικοῦ βιβλίου καὶ καλλίτερη ἐμφάνισί του. Ἐπεὶτα ἀναπτύσσονται οἱ ἐπιστῆμες καὶ ἡ λογοτεχνία καὶ αὐτὸ ἐπηρεάζει εὐμενῶς τὴν πρόοδο τοῦ παιδικοῦ βιβλίου. Γράφονται πολλὰ βιβλία μὲ ἐκλαϊκευμένες ἐπιστημονικὲς γνώσεις καὶ ἄλλα πρὸ εὐχάριστα θέματα καὶ μὲ περισσότερες λογοτεχνικὲς ἀξιώσεις. Ἀκόμη ὅμως δὲν ἀναπτύχθηκε πλήρως ἡ παιδικὴ λογοτεχνία σὰν ξεχωριστὸ λογοτεχνικὸ εἶδος. Αὐτὴ θὰ διαμορφωθῇ κυρίως στὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνα μὲ τίς ἐκδόσεις τοῦ Ἑγγλῶν ἐκδότη καὶ συγγραφέα John Newbery (1713 - 1767). Αὐτὸς πρόσεξε τὴν ἐμφάνισι τοῦ παιδικοῦ βιβλίου καὶ προσπάθησε νὰ τὸ κἀνῃ ἐλκυστικὸ καὶ εὐχάριστο στὸ παιδί. Τὸ 1744 δημοσίευσε τὸ βιβλίο: «A Little Pretty Pocket Book», μὲ βασικοὺς ἥρωες δυὸ παιδιὰ, ἓνα ἀγόρι καὶ ἓνα κορίτσι, ποὺ τὰ μαθαίνει διάφορα πράγματα ἢ μητέρα τους μὲ εὐχάριστες διηγήσεις. Ἐπῆρε κυρίως ὑλικὸ ἀπὸ τοὺς μύθους τοῦ Αἰσώπου καὶ ἀπὸ ἔξι λαϊκὰ παραμύθια καὶ τὸ διασκεύασε μὲ δικό του τρόπο. Τὸ 1751 ἄρχισε νὰ βγάζῃ καὶ ἓνα παιδικὸ περιοδικό. Ὁ ἐκδοτικὸς τοῦ οἴκος «Bible and Son» ἐξακολούθησε πολλὰ χρόνια νὰ ἐκδίδῃ ὡραῖα παιδικὰ βιβλία.

Τὸ 1744 θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς Ἑγγλῶν σὰν ἀρχὴ τῆς παιδικῆς λογοτεχνίας, γιὰτὶ τότε κυκλοφόρησε τὸ πρῶτο καθαρὰ παιδικὸ βιβλίο τοῦ Newbery. Ἀπὸ τότε καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς μιμήθηκαν τὸν Newbery καὶ προσπάθησαν νὰ κάμουν τὰ παιδικὰ βιβλία εὐχάριστα στὰ παιδιὰ. Τὰ θρησκευτικὰ καὶ ἠθικοδιδακτικὰ βιβλία κυκλοφοροῦν καὶ ὑποστηρίζονται ἀπὸ τὰ κατηχητικὰ σχολεῖα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ σιγὰ - σιγὰ τὸ παιδικὸ βιβλίο ἀκολουθεῖ ἀνεξάρτητο δρόμο καὶ ἀποβλέπει κυρίως στὴν ψυχαγωγίαν τῶν παιδιῶν καὶ ὄχι στὸ νὰ τὰ διδάξῃ. Ὁ ἠθικοδιδακτικὸς σκοπὸς παρα-

μελεῖται ἀπὸ πολλοὺς ἐντελῶς. Αὐτὸ ὅμως προκάλεσε ἀντίδρασι καὶ πολλοὶ ἄρχισαν νὰ προσέχουν καὶ τὸν διδακτικο σκοπὸ τοῦ παιδικοῦ βιβλίου.

Κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἐπικρατεῖ στὴ λογοτεχνία ὁ ρωμαντισμός, ποὺ ἐπηρεάζει καὶ τὴν παιδικὴ λογοτεχνία. Τὸ στοιχεῖο τῆς φαντασίας ἀρχίζει νὰ κυριαρχῇ καὶ σ' αὐτά. Ἐπειτα ἡ ἀνάπτυξι τῆς παιδαγωγικῆς ἔκαμε τοὺς συγγραφεῖς τῶν παιδικῶν βιβλίων νὰ προσέξουν τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ψυχολογία τοῦ παιδιοῦ καὶ νὰ προσαρμόσουν ἀνάλογα τὰ ἔργα τους. Ἡ ἀνάπτυξι τῆς λαογραφίας ἔπειτα ἔδωσε ὅχι μόνο πολλὰ λαϊκὰ παραμύθια καὶ παραδόσεις, γιὰ νὰ διαβάσουν τὰ παιδιά, ἀλλὰ καὶ ὑλικὸ στοὺς συγγραφεῖς νὰ γράψουν ἔργα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν λαϊκὴ παράδοσι καὶ τὰ λαϊκὰ παραμύθια. Ἔτσι ὁ 19ος αἰώνας εἶναι ὁ αἰώνας τῆς ἀκμῆς τῆς παιδικῆς λογοτεχνίας. Τὰ κυριώτερα βιβλία ποὺ κυκλοφοροῦν εἶναι: 1) Παραμύθια. 2) Ποιήματα. 3) Διηγήματα μὲ ὑποθέσεις ἀπὸ τὴν οἰκογενειακὴ καὶ τὴν σχολικὴ ζωὴ τῶν παιδιῶν. 4) Περιπετειώδη διηγήματα. 5) Ἱστορικὰ διηγήματα, καὶ 6) Ἐκλαϊκευμένα ἐπιστημονικὰ βιβλία.

Ἀπὸ τίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα ἐπικράτησε περισσότερο ἡ ἀρχή, ὅτι τὰ παιδικὰ βιβλία πρέπει νὰ εἶναι κυρίως εὐχάριστα. Ἔτσι ἄρχισε τὸ κυνηγητὸ τῆς περιπέτειας καὶ τῆς πιὸ τολμηρῆς φαντασίας. Αὐτὴ ἡ ἀχαλίνωτη ἐλευθερία κατέβασε τὸ ἐπίπεδο τοῦ παιδικοῦ βιβλίου καὶ ἄρχισαν νὰ κυκλοφοροῦν πολλὰ ὅχι μόνο κατώτερα, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβῇ παιδικὰ βιβλία. Οἱ γονεῖς, οἱ δάσκαλοι καὶ οἱ βιβλιοθηκᾶριοι διαμαρτυρήθηκαν γι' αὐτὸ καὶ τόνισαν τὴν ἀνάγκη νὰ ἔχουν οἱ συγγραφεῖς παιδικῶν βιβλίων κάποιο αἶσθημα εὐθύνης καὶ νὰ μὴν ἀποβλέπουν μόνο στὴν ψυχαγωγία, ἀλλὰ καὶ στὴ μόρφωσι τοῦ παιδιοῦ. Γι' αὐτὸ πολλοὶ ἐκδότες ἐπῆραν δοκιμασμένους λογοτέχνες καὶ παιδαγωγούς, γιὰ νὰ γράψουν καλὰ παιδικὰ βιβλία. Ἄλλοι μορφωτικαὶ καὶ λογοτεχνικοὶ σύλλογοι θέσπισαν βραβεῖα γιὰ τὰ καλὰ παιδικὰ βιβλία, γιὰ νὰ δώσουν ὥθησι στὴ γραφὴ καλῶν παιδικῶν βιβλίων. Κάθε χρόνο δίνονται πολλὰ τέτοια βραβεῖα σὲ πολ-

λές χώρες. (Τὸ Newbery Medal στήν Ἀμερική. Τὸ βραβεῖο "Ἀντερσεν σὲ πολλές χώρες καὶ κυρίως στὴ Δανία καὶ ἄλλα). Τὰ βραβεῖα αὐτὰ δημιούργησαν κάποια ἄμιλλα καὶ ἔφεραν κάποια πρόοδο στὸ παιδικὸ βιβλίο.

Ἀφ' ὅτου μάλιστα ὁ Ἀγγλος W. Scott διαμόρφωσε κατὰ τὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνα τὸ ἱστορικὸ μυθιστόρημα, ἡ παιδικὴ λογοτεχνία βρῆκε ἓνα καινούργιο ἔδαφος. Γιατὶ στὰ παιδιά ἀρέσουν τὰ ἱστορικὰ διηγήματα καὶ ἔτσι πολλοὶ συγγραφεῖς ἐπῆραν ὑποθέσεις ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ προσπάθησαν νὰ τὴν ζωντανεύσουν καὶ ἔτσι νὰ διδάξουν τὰ παιδιά. Εἶναι αὐτὸ ἓνας καλὸς τρόπος νὰ μαθαίνουν τὰ παιδιά μὲ εὐχάριστο τρόπο τὴν ἱστορία. Ἔτσι πολλὰ παιδικὰ βιβλία ἔχουν ὑπόθεσι παρμένη ἀπὸ τὴν ἱστορία.

Στὴν Ἀγγλία ἀκμάζει ἡ λογοτεχνία ἱστορικοῦ περιεχομένου παιδικῶν βιβλίων. Καὶ τὰ παιδιά τὴν ἀγαποῦν, γιατί μὲ αὐτὴ γνωρίζουν τὴν ἱστορία τοῦ τόπου τους, τοὺς ἐθνικοὺς των ἥρωες καὶ τὸν πολιτισμὸ τῆς χώρας τους. Καὶ ὁ μέγας θεατρικὸς των συγγραφεὺς Σαίξπηρ ἐπῆρε θέματα ἀπὸ τὴν ἱστορία. Οἱ παιδικοὶ συγγραφεῖς βιογραφοῦν ἱστορικὰ πρόσωπα ἢ παρουσιάζουν μυθιστορηματικά, γεγονότα ἢ περιόδους τῆς ἱστορίας των καὶ ἐξαίρουν τίς ἀρετὲς τῆς φυλῆς τους, διαφωτίζουν τὰ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ διδάσκουν τοὺς νέους. Οἱ παιδικὲς βιβλιοθηκὲς εἶναι γεμάτες ἀπὸ τέτοια βιβλία καὶ οἱ καθηγητὲς τῆς ἱστορίας σὲ κάθε μάθημα δίνουν στὰ παιδιά βιβλιογραφία, ποὺ ἀναφέρεται σὲ λογοτεχνικὰ βιβλία σχετικὰ μὲ τὸ μάθημα τῆς ἡμέρας. Ἔτσι τὰ παιδιά συμπληρώνουν τίς ἱστορικὲς τους γνώσεις ἀπὸ τὰ λογοτεχνικὰ βιβλία, μαθαίνουν καλλίτερα καὶ ζοῦν τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, μορφώνονται ἱστορικά.

Τὸ ἴδιο θὰ μπορούσε νὰ γίνη καὶ στὴ χώρα μας, ποὺ ἔχομε μιὰ πλούσια ἱστορία, τὴν πιὸ μεγάλη καὶ ἐνδοξη ἱστορία τοῦ κόσμου, καὶ ποὺ δυστυχῶς δὲν τὴν μαθαίνουν καλὰ οὔτε τὴν γνωρίζουν τὰ παιδιά μας. Μὲ τὴν συγγραφὴ ἱστορικῶν παιδικῶν βιβλίων θὰ ἐκλαϊκεύσωμε τὴν ἱστορία μας καὶ θὰ μορφώσωμε ἱστορικὰ τὰ παιδιά.

9. Τό ἑλληνικὸ παιδικὸ βιβλίον

Ἡ παιδικὴ λογοτεχνία ἀναπτύχθηκε πολὺ τελευταῖα καὶ στὴ χώρα μας. Ἔχομε πολλοὺς συγγραφεῖς ποὺ εἰδικεύονται στὸ παιδικὸ βιβλίον καὶ πολλοὺς ἐκδότες ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ αὐτό, κάθε χρόνο δὲ γίνονται πολλὲς ἐκδόσεις παιδικοῦ βιβλίου. Δὲν ἔχομε ὅμως ἀκόμη παιδικὲς βιβλιοθηκὲς καὶ καμμιά βιβλιογραφία, οὔτε ἱστορία τοῦ παιδικοῦ βιβλίου στὸν τόπο μας. Μιὰ καλὴ βιβλιογραφία τοῦ παιδικοῦ βιβλίου εἶναι κάτι ποὺ χρειάζεται καὶ γιὰ τοὺς γονεῖς καὶ γιὰ ὅσους ἀσχολοῦνται μὲ τὸ παιδικὸ βιβλίον, γιὰ νὰ τὸ γνωρίσουν καλλίτερα. Μὲ βάση αὐτὴ μπορεῖ νὰ γραφῇ καὶ μιὰ ἱστορία τοῦ παιδικοῦ βιβλίου καὶ νὰ μελετηθῇ χωριστὰ αὐτὸ τὸ λογοτεχνικὸ εἶδος καὶ νὰ ἀναπτυχθῇ περισσότερο.

Θὰ δώσω ἐδῶ μιὰ ἀδρομερῇ εἰκόνα τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ παιδικοῦ βιβλίου. Οἱ ρίζες τῆς ἑλληνικῆς παιδικῆς λογοτεχνίας βρίσκονται ἀκόμη παλαιότερα, στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα. Τὸ παλαιότερον παιδικὸν μας βιβλίον εἶναι ἡ Βατραχομουμαχία τοῦ Ὀμήρου, μιὰ εὐχάριστη παρωδία τῆς Ἰλιάδας ποὺ περιγράφει ἕναν φανταστικὸν πόλεμον μεταξὺ ποντικῶν καὶ βατράχων μὲ ἐπεισόδια ἀνάλογα μὲ ἐκεῖνα τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου. Τὸ βιβλίον αὐτὸ λέγεται ὅτι τὸ ἔγραψε ὁ Ὀμηρος ἐπίτηδες γιὰ τὰ παιδιά, ἦταν δὲ γιὰ πολλὰ χρόνια, μέχρι τὰ τέλη τῆς Τουρκοκρατίας, σχολικὸν βιβλίον, ποὺ τὸ διάβαζαν ὅλα τὰ παιδιά μὲ εὐχαρίστησι.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχαν πολλὰ παραμῦθια καὶ μῦθους, γιὰ θεοὺς καὶ ἥρωες καὶ ἄλλα μὲ φανταστικὰς ὑποθέσεις γιὰ παιδιά. Ἀπὸ αὐτὰ πῆρε καὶ ὁ Αἰσώπος ὑλικὸν καὶ ἔφτιαξε τοὺς μῦθους του, ποὺ μέχρι σήμερον τρέφουν τὴ φαντασίαν καὶ διδάσκουν πολλὰ παιδιά. Οἱ μῦθοι τοῦ Αἰσώπου μὲ

τις προσωποποιήσεις τῶν ζώων καὶ τὸ ἀλληγορικό τους περιεχόμενο, ὃχι μόνο ἀρέσουν στὰ παιδιά, ἀλλὰ καὶ τὰ διδάσκουν καὶ τὰ φρονηματίζουν. Γι' αὐτὸ ἔχουν μεγάλη κυκλοφορία σ' ὅλο τὸν κόσμο. "Ετσι ἡ ἀρχὴ καὶ τῆς παιδικῆς λογοτεχνίας ἔγινε στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ πρῶτος δημιουργὸς αὐτῆς μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὁ Αἴσωπος. Ἐκτὸς αὐτοῦ ὅμως στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ἔχομε μιὰ θαυμάσια ἀναπτυγμένη μυθολογία, ποὺ καὶ σήμερα τρέφει τὴν παιδικὴ φαντασία μὲ τοὺς μύθους γιὰ τὸν Ἡρακλῆ, τὸν Θησέα καὶ ἄλλους ἥρωες.

Στὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ ἔχομε ἄλλα παραμύθια καὶ διηγήματα γιὰ τὴ ζωὴ τῶν ἀκριτῶν καὶ ἄλλων. Τότε ἐμόρφωναν τὰ παιδιά κυρίως μὲ διηγήσεις ἀπὸ τὴν Ἀγία Γραφὴ καὶ βίους Ἀγίων. Εἶχαν ὅμως καὶ ἄλλες διηγήσεις καὶ λαϊκά ἄσματα, ὅπως εἶναι τὰ κάλαντα γιὰ τὰ Χριστούγεννα, τὴν Ἀνοιξί κ.λ.π. Κατὰ τὰ τέλη τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς πολλοὶ γράφουν διδακτικὰ ποιήματα γιὰ παιδιά, ὅπως π.χ. τὸν Σπανέα, ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός. Ἄλλοι δὲ ἐκλαϊκεύουν τὴ ζωολογία καὶ τὴ φυτολογία μὲ ὠραῖα καὶ εὐχάριστα ποιήματα, ὅπως τὸν Φυσικολόγο, τὸν Πουολόγο, τὸν Πωρικολόγο, τὸν Ψαρολόγο κ. ἄ. Μὲ αὐτὰ δίνουν τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν μέσα σὲ ἀλληγορικὲς διηγήσεις.

Στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας κυκλοφοροῦσαν κυρίως θρησκευτικὰ καὶ σχολικὰ βιβλία. Δὲν ἀναπτύχθηκε σχεδὸν καθόλου ἡ παιδικὴ λογοτεχνία, γιὰτὶ δὲν ἔχομε ἀκόμη οὔτε ὀργανωμένη παιδεία, οὔτε τυπογραφία, οὔτε μεγάλη λογοτεχνικὴ κίνησι.

Ἡ λογοτεχνία ἀρχίζει νὰ ἀναπτύσσεται στὸν τόπο μας κυρίως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσι. Ἀπὸ τότε μέχρι σήμερα ἔχομε τρεῖς περιόδους: α) 1830 - 1880, β) 1880 - 1930, καὶ γ) 1930 ἕως σήμερα. Κατὰ τὴν πρώτη περίοδο διαμορφώνεται ἡ Παλαιὰ Ἀθηναϊκὴ Σχολὴ μὲ τὴν καθαρεύουσα γλῶσσα ὡς ὄργανο, τὸν ρωμαντισμὸ καὶ τὴν ἀπαισιοδοξία, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ Ἑπτανησιακὴ Σχολὴ μὲ ὄργανο τὴν δημοτικὴ γλῶσσα καὶ μὲ ἔντονο ἰδανισμό. Πολλοὶ ποιητὲς

καὶ τῶν δύο τούτων Σχολῶν ἔγραφαν ὥραϊα παιδικὰ ποιήματα μὲ θέματα θρησκευτικὰ καὶ ἐθνικά, ὅπως ὁ Γ. Μαρτινέλλης, ὁ Ἡλίας Τανταλίδης, ὁ Γ. Βιζυηνός, ὁ Ἀλέξ. Κατακουζηνός, ὁ Ἄγγ. Βλάχος, ὁ Γ. Ζαλοκώστας καὶ ἄλλοι. Κατὰ τὴ δεύτερη περίοδο ἐπικρατεῖ σιγὰ - σιγὰ ἡ δημοτικὴ γλῶσσα πρῶτα στὴν ποίησι καὶ ἔπειτα καὶ στὴν πεζογραφία. Τώρα οἱ λογοτέχνες γράφουν ἔργα ἀπλούστερα καὶ προσιτώτερα στὰ παιδιά. Μερικοὶ ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν πρόσφατη ἱστορία τοῦ τόπου, τοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν ἐλευθερία, τὴν Τουρκοκρατία καὶ τὴν Ἐπανάστασι. Ἄλλοι παίρνουν ὕλικὸ ἀπὸ μιὰ νέα ἐπιστήμη, τὴν λαογραφία.

Στὴν ἀνάπτυξι τῆς παιδικῆς λογοτεχνίας βοήθησε καὶ ἡ πρόοδος τῆς παιδαγωγικῆς καὶ ἡ προσπάθεια τῶν παιδαγωγῶν μας γιὰ τὴ βελτίωσι τοῦ σχολικοῦ βιβλίου. Τὸ 1856 θεσπίσθηκαν τὰ πρῶτα βραβεῖα γιὰ τὴ συγγραφὴ καλῶν σχολικῶν βιβλίων καὶ γράφηκαν μερικὰ ἄριστα ἀναγνωστικὰ ποὺ ἔγιναν κατόπιν κλασσικὰ παιδικὰ βιβλία, ὅπως ὁ Γερροστάθης τοῦ Λ. Μελά καὶ ἡ Σύνοψις τῶν Παραλλήλων βίων τοῦ Πλουτάρχου ἀπὸ τὸν Ἀ. Βλάση. Τὸ 1882 μὲ τὸν νόμο ΑΜΒ δόθηκαν ὁδηγίαι γιὰ τὴ συγγραφὴ καλῶν ἀναγνωστικῶν γιὰ τὸ δημοτικὸ καὶ τὸ γυμνάσιο καὶ γράφτηκαν πολλὰ ἀναγνωστικὰ μὲ διηγήσεις ἀπὸ τὴν Ὀδύσσεια καὶ τὴν ἀρχαία ἱστορία καὶ μυθολογία, καθὼς καὶ ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἡρώων τοῦ 21. Τὸ 1893 ὁρίσθηκε νὰ περιλαμβάνωνται στὰ ἀναγνωστικὰ καὶ ἄλλα θέματα ἐγκυκλοπαιδικὰ, καὶ γράφτηκαν πάλι μερικὰ καλὰ ἀναγνωστικὰ, ὅπως τοῦ Ἀρ. Κουρτίδη καὶ τοῦ Χ. Παπαμάρκου. Τώρα τὸ παιδικὸ βιβλίον τὸ προσέχουν περισσότερο καὶ οἱ ἐκπαιδευτικοὶ καὶ οἱ λογοτέχνες καὶ ἀρχίζει ἡ ἀνάπτυξι τῆς παιδικῆς μας λογοτεχνίας. Σταθμὸ στὴν ἀνάπτυξι αὐτὴ ἀποτελέσκει τὸ περιοδικὸ «Ἡ Διάπλασις τῶν Παίδων», στὸ ὁποῖο ἔγραφαν περίφημοι λογοτέχνες καὶ παιδαγωγοί, ὅπως ὁ Γρ. Ξενόπουλος, ὁ Ἀρ. Κουρτίδης, ὁ Χ. Ἀννινός, ὁ Γ. Βιζυηνός, ὁ Γ. Δροσίνης κ. ἄ.

Ἡ ἀνάπτυξι τῆς παιδικῆς λογοτεχνίας στὴν Ἀγγλία καὶ τὴ Γαλλία ἐπηρέασε τὴν ἀνάπτυξι καὶ ἐξέλιξι καὶ τῆς παι-

δικῆς μας λογοτεχνίας, ποὺ ἀρχίζει νὰ ἀποκτᾷ αὐτοτέλεια καὶ νὰ γίνεται χωριστὸ λογοτεχνικὸ εἶδος. Ἐπειδὴ ὅμως πολλοὶ ἔγραφαν πρόχειρα ἔργα, χωρὶς μορφωτικὸ περιεχόμενον τὸ 1899 ἰδρύθηκε ὁ «Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων», ἀπὸ τοὺς λογοτέχνες Γ. Δροσίνη καὶ Δ. Βικέλα. Ὁ σύλλογος αὐτὸς κυκλοφόρησε πολλὰ ὠφέλιμα βιβλία γιὰ παιδιὰ μὲ ἐγκυκλοπαιδικὰς γνώσεις, γραμμένα ἀπὸ ειδικούς. Τώρα οἱ συγγραφεῖς παιδικῶν βιβλίων προσπαθοῦν κυρίως νὰ δώσουν χρήσιμες γνώσεις στὰ παιδιὰ καὶ νὰ τὰ ψυχαγωγήσουν. Ἡ γλῶσσα τους εἶναι ἀπλὴ καὶ τὸ ὕφος τους γλαφυρό, προσπαθοῦν δὲ νὰ πλησιάσουν καὶ τὴν παιδικὴν ψυχολογία. Πολλοὶ ἐπιδιώκουν παράλληλα ὅχι μόνον νὰ εὐχαριστήσουν, ἀλλὰ καὶ νὰ διδάξουν τὰ παιδιὰ καὶ νὰ μορφώσουν τὸν χαρακτήρα τους, ὅπως ὁ Γ. Βιζυηνὸς καὶ ἀκόμη ὁ Γρ. Ξενόπουλος, καὶ ἄλλοι.

Κατὰ τὴν περίοδο αὕτῃ (1880 - 1930), πολλοὶ ἔγραφαν παιδικὰ ποιήματα μὲ θέματα κυρίως θρησκευτικά, πατριωτικά, οἰκογενειακά. Ὅλοι σχεδὸν οἱ ἀξιόλογοι λογοτέχνες τῆς ἐποχῆς (Παλαμᾶς, Προβελέγγιος, Μαρτζώκης κ.λ.π.), ἔγραφαν ἀπλᾶ ποιήματα ἢ διηγήματα γιὰ παιδιὰ, ἢ ποὺ ἄρεσαν στὰ παιδιὰ καὶ διαβάστηκαν ἀπὸ αὐτὰ στὰ ἀναγνωστικά τους βιβλία. Περισσότερο καλλιέργησε τὴν παιδικὴν λογοτεχνίαν ὁ Ζαχαρίας Παπαντωνίου, ποὺ ἔγραψε ἐκλεκτὰ διηγήματα καὶ ὠραῖα παιδικὰ ποιήματα. Ὡραῖα παιδικὰ ποιήματα καὶ διηγήματα ἔγραφαν καὶ οἱ Γ. Δροσίνης, Στ. Γρανίτσας, Γ. Βλαχογιάννης, Γρ. Καμπούρογλου, Ἑμμ. Λυκούδης, Σπ. Μελάς, Γ. Στρατήγης καὶ ἄλλοι. Πολλὰ ἀπὸ τὰ διηγήματα αὐτὰ ἔχουν γραφῇ στὴν καθαρεύουσα, ἀλλὰ εἶναι ἀπλᾶ καὶ ἀρεστὰ στὰ παιδιὰ. Μερικὰ δὲν γράφηκαν ἀποκλειστικὰ γιὰ τὰ παιδιὰ, ἀλλὰ γιὰ μεγάλους, ἔγιναν ὅμως πολὺ ἀγαπητὰ στὰ παιδιὰ.

Περισσότερο ἀναπτύχθηκε ἡ παιδικὴ μας λογοτεχνία κατὰ τὴν τρίτην περίοδο, τὴ σύγχρονον (1930 - 1975). Τώρα πιά ἡ παιδικὴ λογοτεχνία ἔχει πλήρως διαμορφωθῇ καὶ πολλοὶ λογοτέχνες δὲν ἀσχολοῦνται συμπτωματικὰ μὲ αὐτή, ἀλλὰ συστηματικὰ, καὶ πολλοὶ ἐκδότες εἰδικεύονται στὴν ἐκδοσὶ παιδικῶν βιβλίων. Περίφημοι συγγραφεῖς παιδικῶν

βιβλίων εἶναι ἡ Πηνελόπη Δέλτα, ἡ Ἀντιγόνη Μεταξά, ὁ Γρ. Ξενόπουλος, καθὼς καὶ πολλοὶ ποιητὲς (Γ. Ἀθάνας, Ν. Καμβύσης, Σ. Σκίπης, Στ. Σπεράντζας καὶ ἄλλοι). Ἄλλοι μεταφράζουν ἔργα ξένων κλασσικῶν τῆς παιδικῆς λογοτεχνίας, ὅπως τοῦ Ἰουλίου Βέρν, τοῦ Καρ. Ντίκενς, τοῦ Ἑκτορος Μαλό καὶ ἄλλων. Ἐπειτα ἰδρύθηκαν σύλλογοι γιὰ τὴ συγγραφή καὶ διάδοσι τοῦ παιδικοῦ βιβλίου, ὅπως εἶναι ἡ γυναικεία λογοτεχνικὴ συντροφιά, εἰδικοὶ ἐκδοτικοὶ οἴκοι παιδικοῦ βιβλίου. Τέλος θεσπίσθηκαν βραβεῖα γιὰ τὰ καλὰ παιδικὰ βιβλία καὶ ἔτσι δόθηκε μιὰ ὥθησι γιὰ τὴ συγγραφή τους.

Τελευταῖα ἀσχολοῦνται εἰδικὰ μὲ τὸ παιδικὸ βιβλίον ὁ Ἄλκης Τροπαιάτης, ὁ Τάκης Λάπας, ὁ Χάρης Σακελλαρίου, ὁ Δημ. Γιάκος καὶ ἄλλοι. Φροντισμένους παιδικὲς ἐκδόσεις ἔχουν οἱ ἐκδοτικοὶ οἴκοι Σιδέρη, Κολλάρου, (Ἑστία), τοῦ Παπαδημητρίου (Ἀστήρ), Πechλιθανίδη (Ἀτλαντὶς), Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ζωῆς, Ζωῆς τοῦ Παιδιοῦ, Σωτῆρος. Ὡραία εἶναι ἡ σειρά παιδικοὶ ὀρίζοντες τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας. Ὡραιότατα βιβλία γιὰ παιδιὰ ἔχουν ἐκδώσει καὶ οἱ ἄλλοι θρησκευτικοὶ σύλλογοι, ὅπως ἡ Ζωή, βιβλία ποὺ ἔχουν ἐνθουσιάσει τὰ παιδιὰ τῶν σχολείων καὶ μάλιστα τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων. Τὰ βιβλία αὐτὰ διακρίνονται ὄχι μόνο γιὰ τὸ ὕφος καὶ τὴν ἐλκυστικότητα τοῦ περιεχομένου τους, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ διδακτικὸ τους χαρακτήρα, ποὺ χωρὶς νὰ φαίνεται καὶ νὰ κουράζη ἀσκεῖ πολὺ εὐεργετικὴ μορφωτικὴ ἐπίδρασι.

Ἡ παιδικὴ λογοτεχνία στὸν τόπο μας δέχεται ἐν μέρει τὴν ἐπίδρασι τῆς ξένης καὶ κυρίως τῆς εὐρωπαϊκῆς λογοτεχνίας. Ἀλλὰ ἂν πρόκειται νὰ ἔχουμε γνήσια ἐλληνικὴ λογοτεχνία, νομίζω ὅτι πρέπει νὰ στηριχθοῦμε στὶς πηγὲς τὶς δικές μας, στὴν ἱστορία, στὴν παράδοσι καὶ στὸ περιβάλλον τὸ δικό μας. Μιὰ ἀνεξάντλητη πηγὴ γιὰ τὴν παιδικὴ λογοτεχνία εἶναι ἡ μακρόχρονη ἱστορία μας, ἡ πλούσια σὲ παραδόσεις ἐλληνικὴ ζωὴ καὶ ἡ Ὁρθόδοξη θρησκεία μας. Μὲ αὐτὲς τὶς πηγὲς θὰ δώσωμε στὰ παιδιὰ τὴν εὐκαιρία νὰ γνωρίσουν καλλίτερα τὴν ἐλληνικὴν ζωὴ καὶ τὸν ἐλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ νὰ μορφωθοῦν ἐλληνικά, ὄχι νὰ μιμοῦνται ξένους.

10. Ἐγκυκλοπαιδικὰ βιβλία

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ λογοτεχνικὰ τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ διαβάσουν καὶ διάφορα ἐγκυκλοπαιδικὰ καὶ ἐκλαϊκευμένα ἐπιστημονικὰ βιβλία, γιὰ νὰ πλουτίζουν τὶς γνώσεις τους. Βέβαια καὶ τὰ βιβλία αὐτὰ θὰ εἶναι ἀνάλογα μὲ τὰ διαφέροντα καὶ τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο τῶν παιδιῶν, γιὰ νὰ τὰ μελετοῦν μὲ περισσότερη προσοχή, γιὰ νὰ τὰ καταλάβουν καὶ νὰ ἀφομοιώσουν τὶς ἐπιστημονικὲς γνώσεις καὶ νὰ γνωρίσουν καλλίτερα τὰ πράγματα. Θὰ περιγράψωμε σύντομα τὰ κυριώτερα εἶδη βιβλίων ποὺ μπορεῖ νὰ διαβάζουν τὰ παιδιὰ, γιὰ νὰ πλουτίζουν τὶς γνώσεις τους.

Α) **Λεξικά καὶ ἐγκυκλοπαίδειες:**
Τὰ λεξικά ἔχουν τὶς λέξεις σὲ ἀλφαθητικὴ σειρὰ καὶ τὶς ἐρμηνεύουν ἢ δίνουν τὴ σημασίαν τους. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ εἰδικὰ λεξικά γιὰ κάθε ἐπιστήμη, ποὺ δίνουν περισσότερες πληροφορίες γιὰ κάθε θέμα καὶ πλησιάζουν στὰ ἐγκυκλοπαιδικὰ λεξικά καὶ στὶς ἐγκυκλοπαίδειες. Οἱ ἐγκυκλοπαίδειες μᾶς δίνουν περισσότερες πληροφορίες γιὰ κάθε θέμα. ἔχουν καὶ αὐτὲς τὰ θέματα σὲ ἀλφαθητικὴ σειρὰ, ὅπως τὰ λεξικά, ἀλλὰ σὲ κάθε λῆμμα ἔχουν πολλὰς πληροφορίες καὶ κάθε θέμα ἀναπτύσσεται διεξοδικὰ καὶ ἐπιστημονικά.

Ἀρχικὰ ἡ λέξι ἐγκυκλοπαίδεια ἐσήμαινε τὸ βιβλίον ποὺ περιέχει τὸ σύνολον τῶν γνώσεων, δηλαδὴ τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν. Ἀρχισε δὲ νὰ χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος ἐγκυκλοπαίδεια ἀπὸ τὴν Ἀναγέννησιν. Ἀπὸ τότε κυρίως ἀρχίζει ἡ τάσις νὰ γράφωνται εὐρύτερα ἔργα μὲ ὅλα τὰ εἶδη τῶν γνώσεων. Ὅσο περνοῦν τὰ χρόνια οἱ γνώσεις πολλαπλασιάζονται καὶ νέες ἐγκυκλοπαίδειες βγαίνουν. Γνωστὴ εἶναι ἡ Γαλλικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια τοῦ 18ου αἰῶνα, ποὺ ἐκφράζει τὸ πνεῦμα τοῦ ὀρθολογισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὕλισμοῦ ἐκείνης

τῆς ἐποχῆς. Τὰ ἐγκυκλοπαιδικὰ λεξικά εἶναι συντομώτερα, ἐπεξηγοῦν μὲ περισσότερα λόγια τοὺς ὅρους, χωρὶς νὰ ἐπιδιώκουν νὰ ἐξαντλήσουν κάθε θέμα. Ἀλλὰ σήμερα μὲ τὴν αὐξησὶ τῶν γνώσεων καμμιὰ ἐγκυκλοπαίδεια δὲν ἐξαντλεῖ τὰ θέματα καὶ ἔτσι οἱ ὅροι ἐγκυκλοπαίδεια καὶ ἐγκυκλοπαιδικὸ λεξικὸ ταυτίσθηκαν.

Ἔχομε γενικὲς ἐγκυκλοπαίδειες ποὺ περιέχουν ὅλα τὰ θέματα, καὶ εἰδικὲς ποὺ περιορίζονται σὲ ἓνα κλάδο γνώσεων, σὲ μιὰ ἐπιστῆμη ἢ τέχνη ἢ σὲ διαφέροντα ὠρισμένων ἀναγνωστῶν. Ὑπάρχουν τόσα εἶδη εἰδικῶν ἐγκυκλοπαιδειῶν ὅσες καὶ οἱ ἐπιστῆμες (φιλολογικὲς, ἱατρικὲς, θρησκευτικὲς ἐγκυκλοπαίδειες κ.λ.π.). Ὑπάρχουν ἀκόμη εἰδικὲς ἐγκυκλοπαίδειες γιὰ τὰ παιδιὰ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καὶ τοῦ γυμνασίου. Αὐτὲς εἶναι πιὸ χρήσιμες στὰ παιδιὰ γιὰ νὰ τὰ βοηθήσουν στὴ σχολικὴ τους ἐργασία.

Τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ μάθουν νὰ χρησιμοποιοῦν τὶς ἐγκυκλοπαίδειες, γιὰ νὰ λύνουν τὶς διάφορες ἀπορίες τους καὶ νὰ κάμουν διάφορες σχολικὲς ἐργασίες. Οἱ ἐγκυκλοπαίδειες εἶναι ἀνεξάντλητες πηγὲς γνώσεων γιὰ τὰ παιδιὰ, ἀρκεῖ νὰ μάθουν νὰ τὶς χρησιμοποιοῦν γιὰ νὰ βρίσκουν τὰ θέματα ποὺ θέλουν καὶ νὰ τὶς μελετοῦν προσεκτικὰ. Ἡ παιδικὴ ἐγκυκλοπαίδεια πρέπει νὰ ἔχη γραφῇ ἀπὸ εἰδικούς παιδαγωγούς καὶ ἐπιστήμονες, σὲ γλῶσσα κατανοητὴ γιὰ τὸ παιδί καὶ καλὴ εἰκονογράφησι. Τελευταῖα ἔχουν δημοσιευθῇ πολλὲς τέτοιες ἐγκυκλοπαίδειες γιὰ τὰ παιδιὰ, καὶ πολλὰ σχολεῖα καὶ παιδιὰ τὶς ἔχουν. Δὲν μένει παρὰ νὰ μάθουν νὰ τὶς χρησιμοποιοῦν καὶ τὸν τρόπο γιὰ νὰ βρίσκουν τὶς πληροφορίες ποὺ θέλουν.

Β) Ἐπιστημονικὰ βιβλία: Ἔχομε διαφορῶν εἰδῶν ἐπιστημονικὰ βιβλία, ἀνάλογα μὲ τὴν ἐπιστῆμη, στὴν ὁποία ἀναφέρεται τὸ καθένα. Ἔχομε τόσων εἰδῶν ἐπιστημονικὰ βιβλία, ὅσες εἶναι καὶ οἱ ἐπιστῆμες. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ περιεχόμενον, αὐτὰ διαφέρουν καὶ στὸν τρόπο ποὺ διαπραγματεύονται κάθε θέμα. Ἀλλὰ βιβλία εἶναι πολὺ ἐπιστημονικὰ ἢ ἐρευνητικὰ καὶ ἄλλα ἐκλαϊκευμένα καὶ ἄ-

πλᾶ. Τὰ παιδιὰ βέβαια δὲν μποροῦν νὰ καταλάβουν τὰ πολὺ ἐπιστημονικὰ βιβλία. Ἔτσι θὰ διαβάσουν τὰ ἐκλαϊκευμένα καὶ ἀπλᾶ ἢ ἄλλα γραμμένα ἐπίτηδες γι' αὐτά. Αὐτὰ ὅμως γιὰ νὰ εἶναι ἔγκυρα, πρέπει νὰ εἶναι γραμμένα μὲ εὐσυνειδησία καὶ ἀντικειμενικότητα, ὅχι πρόχειρα καὶ πρὸς χρηματισμὸν ἢ προπαγάνδα. Τὸ ὄνομα τοῦ ἐκδότη καὶ τοῦ συγγραφέα ἀποτελεῖ συχνὰ ἐγγύησι γιὰ τὴν ἀξία τοῦ βιβλίου.

Τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ διαβάζουν ἐκλαϊκευμένα ἐπιστημονικὰ βιβλία, γιὰ νὰ συμπληρώσουν τὶς γνώσεις, ποὺ τοὺς δίδουν τὰ σχολικὰ βιβλία, καὶ νὰ καταρτισθοῦν καλλίτερα. Περισσότερο βέβαια θὰ διαβάσουν τὰ βιβλία τῆς ἐπιστήμης ποὺ τὰ ἐνδιαφέρει, ποὺ θέλουν ἀργότερα νὰ σπουδᾶσουν. Ἀλλὰ καλὸν εἶναι νὰ διαβάζουν καὶ ἄλλα βιβλία καὶ μάλιστα φιλοσοφικὰ καὶ θρησκευτικὰ, γιὰ νὰ μορφώνωνται ἐγκυκλοπαιδικὰ καὶ κοσμοθεωριακά. Ἡ φιλοσοφικὴ καὶ ἡ θρησκευτικὴ μόρφωσι εἶναι ἀπαραίτητη σὲ κάθε ἄνθρωπο.

Γ) Π ε ρ ι ο δ ι κ ᾶ: Τὰ περιοδικὰ καὶ μάλιστα τὰ παιδικὰ περιέχουν συνήθως ποικίλη ὕλη καὶ μ' αὐτὴ δίδουν μιὰ πολυμερῆ μόρφωσι. Μόνο ποὺ πολλὰ παιδιὰ δὲν τὰ διαβάζουν ἢ γιατί δὲν ἔχουν διαφέροντα ἢ χρόνον ἢ συνήθως γιατί βαριοῦνται καὶ ἀσχολοῦνται περισσότερο μὲ τὸ παιχνίδι. Στὰ περιοδικὰ βρίσκομε πολλές φορές πολὺ χρήσιμα ἄρθρα ποὺ δὲν μποροῦμε νὰ τὰ βροῦμε στὰ βιβλία, μαθαίνομε μὲ αὐτὰ καὶ μάλιστα μὲ εὐχάριστο τρόπο πολλὰ πράγματα, ἀναπτύσσομε τὰ διαφέροντά μας καὶ συμπληρώνομε ἀπὸ πολλές πλευρὲς τὴ μόρφωσί μας. Ἐνα ἀπὸ τὰ ἀξιόλογα περιοδικὰ καὶ ὅπως ἀκούσαμε, μὲ τὴν πιὸ μεγάλη κυκλοφορία εἶναι ἡ «Ζωὴ τοῦ Παιδιοῦ».

Τὸ περιοδικὸ ἔχει τὸ πλεονέκτημα ὅτι διαβάζεται εὐκόλα καὶ εὐχάριστα, δὲν θέλει πολὺ κόπο καὶ προσπάθεια, ὅπως τὸ βιβλίον, γιατί ἔχει πιὸ σύντομο καὶ ἀπλὸ περιεχόμενον. Ἔτσι γίνεται πιὸ ἐλκυστικὸ καὶ σὲ λίγο χρόνο διδάσκει πολλὰ πράγματα, δημιουργεῖ διαφέροντα, μορφώνει ἀπὸ πολλές πλευρὲς. Γι' αὐτὸ κάθε παιδί πρέπει νὰ παίρῃ καὶ νὰ διαβάζῃ ἓνα τουλάχιστον παιδικὸ περιοδικό.

11. Ἡ μελέτη στὶς βιβλιοθηκὲς κοὶ ἡ συλλογὴ πληροφοριῶν

Τὰ βιβλία εἶναι πάρα πολλά, οἱ γνώσεις ἀπεριόριστες καὶ συνεχῶς πολλαπλασιάζονται, καὶ ἔτσι δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ εἶναι κανεὶς ἐνήμερος σὲ ὅλα τὰ θέματα, ἀκόμη καὶ σ' ἓνα κλάδο πού τὸν παρακολουθεῖ μὲ ἐπιμέλεια. "Ἐπειτα καὶ ὅλο τὸ χρόνο τῆς ζωῆς του νὰ διαθέτῃ κανεὶς στὴ μελέτῃ, δὲν θὰ κατορθώσῃ νὰ τὰ μάθῃ ὅλα, οὔτε νὰ τὰ συγκρατήσῃ στὸ μυαλό του. Ἐκεῖνο πού χρειάζεται εἶναι νὰ ξέρῃ τὶς βασικὲς ἀρχὲς κάθε ἐπιστήμης, τὴ μέθοδο καὶ τὸν τρόπο σκέψεως καὶ ἐκφράσεως, καὶ τέλος τὸν τρόπο νὰ βρίσκῃ πληροφορίες στὰ σχετικὰ θέματα, ὅταν χρειασθῇ. Αὐτὰ πρέπει τὰ σχολεῖα νὰ διδάσκουν στὰ παιδιὰ καὶ ὄχι νὰ παραγεμίζουν τὸ μυαλό μὲ γνώσεις, πού γρήγορα θὰ ξεχασθοῦν. Βασικὰ πρέπει νὰ μάθουν νὰ σκέπτονται καὶ νὰ ἐργάζονται ἐπιστημονικὰ καὶ ἀκόμη τὸν τρόπο νὰ μελετοῦν καὶ νὰ βρίσκουν πληροφορίες γιὰ κάθε θέμα.

Δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ βρῇ κανεὶς τὶς πληροφορίες, πού χρειάζεται γιὰ κάθε θέμα, ἂν δὲν ξέρῃ τὸν κατάλληλο τρόπο. Καὶ αὐτὸ εἶναι βασικὸ προσόν καὶ ἐφόδιο γιὰ κάθε ἐπιστήμη, γιὰ κάθε ἐπιστημονικὴ ἐργασία. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι καὶ μάλιστα δημοσιογράφοι μὲ μικρὴ μόρφωσι, πού παρουσιάζονται σὰν πανεπιστήμονες, ὁμιλοῦν στὸ ραδιόφωνο ἢ γράφουν στὶς ἐφημερίδες καὶ τὰ περιοδικὰ καὶ λέγουν ὅτι τὰ ξέρουν ὅλα καὶ ἀπαντοῦν σὲ ὅλα. Κάνουν τὸν παντογνώστη. Σήμερα βέβαια δὲν ἔχομε πανεπιστήμονες καὶ διανοίες πού εἶναι κινητὲς βιβλιοθηκὲς, γιὰτὶ εἶναι πάρα πολλές οἱ γνώσεις, ὥστε νὰ μὴ μπορῇ νὰ τὶς συγκρατήσῃ ἓνας ἄνθρωπος. Αὐτοὶ οἱ δῆθεν σοφοὶ καὶ πολλοὶ ἐπιστήμονες ἀκόμη δὲν ξέρουν τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ βρίσκουν μ' εὐκολία τὶς

γνώσεις που χρειάζονται κάθε φορά. Οί δικηγόροι π.χ. δὲν μποροῦν νὰ ξέρουν ὅλους τοὺς νόμους, ξέρουν ὅμως τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο θὰ βροῦν τοὺς νόμους καὶ τὰ διατάγματα που χρειάζονται σὲ κάθε περίπτωση. Αὐτὴν τὴν τεχνική, νὰ βρίσκωμε πληροφορίες, τὴν χρειαζόμεθα ὅλοι. Καὶ τὰ παιδιὰ πρέπει ἀπὸ τὸ σχολεῖο νὰ τὴ μαθαίνουν.

Γιὰ νὰ βρίσκη κανεὶς εὐκόλα πληροφορίες γιὰ κάθε θέμα, πρέπει νὰ γνωρίζη τὰ βασικὰ βιβλία ἢ μερικὰ ἀπὸ αὐτά, καὶ ξεκινώντας ἀπὸ αὐτὰ νὰ προχωρῇ καὶ σ' ἄλλα βιβλία. Ἀρχικὰ θὰ ξεκινήσῃ ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν σχετικῶν ἄρθρων τῆς ἐγκυκλοπαίδειας, γιὰ νὰ σχηματίσῃ πιὸ καθαρὴ εἰκόνα τοῦ θέματος. Ἐπειτα θὰ προχωρήσῃ στὴ μελέτη σχετικῶν βιβλίων καὶ περιοδικῶν, που θὰ ὑποδείξουν οἱ εἰδικοὶ καθηγηταὶ ἢ ἐπιστήμονες. Ἐπειτα κάθε βιβλίον στὶς πρῶτες ἢ τὶς τελευταῖες σελίδες του ἢ ἐνδιάμεσα στὶς παραπομπὰς ἀναφέρει καὶ ἄλλα βοηθήματα, που ἴσως μποροῦμε νὰ βροῦμε καὶ νὰ διαβάσωμε. Ἀλλὰ πολλὰ βιβλία μπορεῖ νὰ βρῇ κανεὶς γιὰ κάθε θέμα στὶς βιβλιοθήκες, ἀρκεῖ νὰ ξέρη νὰ ἐρευνᾷ τοὺς καταλόγους τῆς καὶ νὰ ἀνακαλύπτῃ τὶς πηγὰς που θέλει.

Οἱ βιβλιοθήκες ἔχουν συνήθως δύο δελτιοκαταλόγους, ἓνα μὲ ταξινομικὴ λέξι τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως καὶ ἓνα κατὰ ἐπιστῆμες. Ἔτσι ὅταν ξέρωμε τὸ συγγραφέα ἐνὸς θέματος, μποροῦμε νὰ βροῦμε τὸ βιβλίον του στὸν ἀλφαβητικὸ δελτιοκατάλογο. Ἐὰν δὲν ξέρωμε τὸν συγγραφέα, θὰ ἐρευνήσωμε τοὺς εἰδικούς ἐπιστημονικοὺς καταλόγους, που ἀφοροῦν στὸ θέμα μας. Συνήθως τὰ βιβλία μιᾶς κατηγορίας βρίσκονται μαζὶ στὰ ράφια τῆς βιβλιοθήκης, ὅταν μάλιστα αὐτὴ ἔχει καλὴ ταξινόμησι. Ἐρευνώντας λοιπὸν τὰ βιβλία τῆς κατηγορίας, που θέλομε, θὰ βροῦμε ὅσα χρειαζόμεθα.

Ἀπὸ τὰ βιβλία, που θὰ βροῦμε στὴ βιβλιοθήκη, θὰ διαλέξωμε τὰ κατάλληλα καὶ τὰ χρήσιμα. Γιατὶ δὲν εἶναι ὅλα ἐξ ἴσου χρήσιμα. Βέβαια πρέπει ἐκ τῶν προτέρων νὰ ἔχωμε καθορίσει τὸ θέμα μας, τὴν κυρίαν ἰδέα καὶ τὰ μερικὰ κεφάλαια. Ἀσφαλῆ ἐγγύησι γιὰ τὴν ἀξία ἐνὸς βιβλίου ἀποτε-

λεῖ βέβαια τὸ ὄνομα, ἡ ἐπιστημονικὴ κατάρτισι καὶ τὸ κῦρος τοῦ συγγραφέα. Ἀλλὰ χρειάζεται καὶ μιὰ ματιά στὰ περιεχόμενα τοῦ βιβλίου καὶ στὸν πρόλογο καὶ μιὰ πρόχειρη μελέτη τοῦ κεφαλαίου, ποῦ πιὸ πολὺ μᾶς ἐνδιαφέρει, γιὰ νὰ ἰδοῦμε ἂν μᾶς ἱκανοποιῇ. Πολλές φορές ἀπὸ ἓνα βιβλίο δὲν θὰ χρειασθῇ νὰ μελετήσωμε παρὰ ὠρισμένα κεφάλαια, νὰ κρατήσωμε περιλήψεις καὶ παραπομπές καὶ νὰ συνεχίσωμε ἔτσι τὴν μελέτη περισσοτέρων βιβλίων.

Οἱ σημειώσεις, ποῦ θὰ κρατήσωμε ἀπὸ τίς μελέτες, τὸ ὑλικὸ ποῦ θὰ συγκεντρώσωμε, θὰ ταξινομηθῇ ἀνάλογα μὲ τὰ θέματα τῆς μελέτης μας καὶ μὲ βάσι τὴν ἐκ νέου μελέτη κάθε μέρους τοῦ θέματος, θὰ γράψωμε τὴν ἐργασία μας, μὲ ἐλεύθερη σκέψι καὶ κρίσι καὶ χωρὶς μίμησι καὶ ἀντιγραφή ξένων ἰδεῶν καὶ φράσεων, ἀλλὰ μὲ δικό μας τρόπο, μιὰ καθαρὰ δική μας πνευματικὴ ἐργασία.

Οἱ βιβλιοθήκες εἶναι χρήσιμες ὄχι μόνο γιὰ σύνταξι μελετῶν, ἀλλὰ καὶ γιὰ ψυχαγωγικὴ μελέτη καὶ μόρφωσι. Ἐκεῖμποροῦμε νὰ βροῦμε καὶ καλὰ λογοτεχνικὰ βιβλία ἢ περιοδικὰ, γιὰ νὰ διαβάσωμε. Ἐχομε ἴσως καὶ τὴν ἄνεση νὰ τὰ ξεφυλλίσωμε, νὰ διαβάσωμε λίγο, γιὰ νὰ δοῦμε ἂν μᾶς ἀρέσουν, καὶ κατόπιν νὰ τὰ δανεισθοῦμε.

Καλὸν θὰ ἦτο τὰ παιδικὰ βιβλία νὰ ὑπῆρχον σὲ χωριστὴ γωνιὰ στὴ βιβλιοθήκη, γιὰ νὰμποροῦν τὰ παιδιὰ νὰ τὰ βρίσκουν καὶ νὰ διαλέγουν. Κάθε βιβλιοθήκη νὰ ἔχῃ τὸ παιδικὸ τῆς τμήμα.

12. Ἡ μέθοδος τῆς μελέτης

Ἡ μελέτη εἶναι βασικὸν μέσον γιὰ ν' ἀποκτήσῃ κανεὶς φόρφωσι καὶ πνευματικὴ καλλιέργεια. Ἀλλὰ γιὰ νὰ εἶναι πραγματικὰ ὠφέλιμη καὶ ἀποδοτικὴ πρέπει νὰ γίνεταί με σύστημα καὶ μέθοδο. Δὲν εἶναι μόνο ζήτημα εὐφυΐας καὶ ἱκανότητος τὸ πόσο θὰ καταλάβῃ κανεὶς τὰ βιβλία, ποὺ θὰ διαβάσῃ, καὶ πόσο θὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ αὐτά. Ἡ ἐξυπνάδα βοηθεῖ στὸ 50 - 60%. Καὶ μόνο τὸ ὑπόλοιπο 40% τὸ δίνει ἡ μέθοδος. Γι' αὐτὸ βλέπομε ἐξυπνα παιδιὰ νὰ ἔχουν ἀποτυχία στὶς ἐξετάσεις τους στὸ γυμνάσιο ἢ στὶς εἰσαγωγικὰς γιὰ τὶς ἀνώτερες σχολάς, καὶ ἄλλα με μέτρια εὐφυΐα νὰ ἔχουν καταπληκτικὰς ἐπιτυχίας καὶ προόδους. Ἡ μέθοδος πολλαπλασιάζει καὶ μεγαλώνει τὶς δυνάμεις μας καὶ τὶς ὠφελειες ἀπὸ τὴ μελέτη. Τὸ πρῶτο λοιπὸν ποὺ μᾶς χρειάζεται εἶναι ἡ καλὴ μέθοδος στὸ διάβασμα, γιὰ νὰ μὴ χάνωμε ἄδικα τὸν καιρὸ καὶ τὶς δυνάμεις μας σ' αὐτὸ χωρὶς οὐσιαστικὸ ἀποτέλεσμα.

Τὸ βασικὸ ποὺ ἔχει νὰ μάθῃ ἓνας μορφωμένος ἄνθρωπος εἶναι νὰ βρίσκῃ εὐκόλα τὶς πηγές, ἀπὸ τὶς ὁποῖες θὰ πλουτίσῃ τὶς γνώσεις του. Αὐτὸ θὰ τὸ κάμῃ ἀφοῦ καθορίσῃ πρῶτα τὰ διαφέροντά του καὶ τὸν τομέα τῶν γνώσεων ποὺ θέλει νὰ ἀποκτήσῃ, ἀφοῦ γνωρίσῃ τὶς βασικὰς ἀρχὰς καὶ πηγὰς τῶν ἐπιστημῶν ποὺ ἀναφέρονται τὰ διαφέροντά του καὶ μάθῃ νὰ μελετᾷ συστηματικῶς τὰ σχετικὰ θέματα.

Εἶναι δύσκολο πρᾶγμα νὰ διαβάζῃ κανεὶς μεθοδικὰ καὶ ἀποδοτικὰ. Χρειάζεται πρὸς τοῦτο εἰδικὴ ἐξάσκησις. Τὸ ἐπιπόλαιον διάβασμα ὅχι μόνο δὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ καὶ βλάπτει, ἀδυνατίζει τὸν νοῦ καὶ σκοτίζει τὸ πνεῦμα. Πολλὰ παιδιά, ποὺ διαβάζουν μυθιστορήματα καὶ ἐλαφρὰ βιβλία, συνηθίζουν σ' αὐτὰ καὶ γίνονται ἀνίκανα γιὰ σοβαρὴ μελέτη.

Ούτε ἡ ἐντατική μηχανική μελέτη ὠφελεῖ, δηλαδή ἡ προσπάθεια νὰ ἀποστηθίσῃ κανεὶς τὸ κείμενο λέξι πρὸς λέξι, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ βαθύτερα. Καὶ αὐτὸ δυστυχῶς κάμουν πολλοὶ μαθητές, διαβάζουν μηχανικὰ καὶ ἔτσι δὲν ἀποκτοῦν γνήσιες καὶ σταθερὲς γνώσεις. Ὅσα κατορθώσουν μὲ πολλοὺς κόπους ν' ἀποστηθίσουν γιὰ τὸ σχολεῖο ἢ τίς ἐξετάσεις, πολὺ γρήγορα θὰ τὰ ξεχάσουν καὶ ἔτσι δὲν θὰ ἔχουν καμμιά ὠφέλεια ἀπὸ αὐτά.

Ἡ μηχανική ἀπομνημόνευσι, λοιπόν, εἶναι ἄχρηστη καὶ καταδικάζεται ἀπὸ ὅλους τοὺς ψυχολόγους καὶ παιδαγωγούς. Καλλίτερη εἶναι ἡ κριτική μελέτη, μὲ προσπάθεια νὰ μάθῃ κανεὶς ὄχι λέξεις, ἀλλὰ νοήματα καὶ νὰ τὰ κατανοήσῃ βαθύτερα. Τὸ βασικὸ στὴ μελέτη δὲν εἶναι τὸ ν' ἀποκτήσωμε γνώσεις, ὅσο τὸ νὰ ἀναπτύξωμε τὸν νοῦ καὶ τὴν κρίσι μας, νὰ μάθωμε νὰ κατανοοῦμε καὶ νὰ κρίνωμε ὅσα διαβάζομε. Γι' αὐτὸ θὰ χρειασθῇ ν' ἀποκτήσωμε ἓνα ποσὸν γνώσεων, νὰ μάθωμε μερικοὺς ὁρισμοὺς καὶ νὰ ἀποστηθίσωμε καὶ μερικοὺς κανόνες καὶ ἀξιώματα. Χωρὶς βασικὲς γνώσεις δὲν μπορεῖ νὰ λειτουργήσῃ καὶ ἡ κριτική σκέψι. Τίς βασικὲς προτάσεις καὶ σκέψεις τοῦ κειμένου πρέπει νὰ τίς μελετήσωμε καλά, νὰ τίς ὑπογραμμίσωμε καὶ καμμιά φορὰ νὰ τίς ἀποστηθίσωμε, ἂν πρόκειται γιὰ βασικοὺς ὁρισμοὺς καὶ κανόνες.

Γιὰ νὰ μελετήσωμε κριτικὰ ἓνα κείμενο καλὸν εἶναι νὰ θέτωμε ἓνα ἐρώτημα, ἓνα πρόβλημα, προτοῦ ἀρχίσωμε τὴ μελέτη, καὶ νὰ προσπαθοῦμε μὲ τὴ μελέτη νὰ δοῦμε ποιά λύσι δίνεται ἐκεῖ στὰ θέματα καὶ τὰ προβλήματα ποὺ ἀπασχολοῦν τὴ σκέψι μας. Πρὶν ἀρχίσωμε, κοιτάζομε τὸν πρόλογο καὶ τὸν πίνακα περιεχομένων τοῦ βιβλίου, γιὰ νὰ καθορίσωμε ἀκριθέστερα τὰ προβλήματα καὶ τὰ θέματα, ποὺ ἐξετάζονται σ' αὐτό, καὶ κατόπιν προβληματίζομε καὶ τὴ δική μας σκέψι νὰ ἀνακαλοῦμε στὴ σκέψι μας ὅσα ξέρομε γι' αὐτὸ τὸ θέμα καὶ νὰ προσπαθοῦμε νὰ δώσωμε μιὰ δική μας λύσι στὰ σχετικὰ προβλήματα. Ἐπειτα διαβάζοντας τὸ βιβλίο βλέπομε πῶς ἀναπτύσσει τὸ θέμα ὁ συγγραφέας του, τί λύσεις δίνει στὰ διάφορα προβλήματα, ποὺ προσφέρει

κάτι καινούργιο ἢ διορθώνει τὴν σκέψι καὶ τὶς γνώσεις μας. Δὲν ἀρκεῖ ὅμως νὰ παρακολουθοῦμε κριτικά τὴν πορεία τῶν σκέψεων τοῦ συγγραφέα, νὰ κρίνουμε καὶ νὰ κατανοοῦμε βαθύτερα κάθε παράγραφο τοῦ κειμένου, κάθε πρότασι. Πρέπει νὰ συλλάβουμε καὶ τὸ συνολικὸ νόημα τοῦ ἔργου του, νὰ ἰδοῦμε τὸν τρόπο τῆς σκέψεώς του, τὰ ἐπιχειρήματά του, τὶς βασικὲς του ἰδέες καὶ τὰ συμπεράσματα, στὰ ὁποῖα θέλει νὰ καταλήξῃ. Γι' αὐτὸ στὸ τέλος θὰ ἀνακαλέσωμε στὸ νοῦ μας ὅλα ὅσα διαβάσαμε, γιὰ νὰ ἰδοῦμε, ἂν τὰ καταλάβαμε καλά. Ἴσως θὰ χρειασθῇ μάλιστα, ἂν τὸ κείμενο εἶναι δύσκολο νὰ τὸ διαβάσωμε καὶ δύο καὶ τρεῖς φορές, γιὰ νὰ τὸ καταλάβωμε καλά. Στὴ δεύτερη καὶ στὴν τρίτη ἀνάγνωση θὰ προσέχωμε βέβαια, τὰ σημεία ποὺ δὲν καταλάβαμε καλά στὴ προηγούμενη ἀνάγνωση, ποὺ ἴσως δὲν τὰ προσέξαμε ὅσο ἔπρεπε καὶ δὲν τὰ ἐντυπώσαμε.

Ἡ μέθοδος τῆς μελέτης ἐξαρτᾶται ὄχι μόνο ἀπὸ τὸ εἶδος καὶ τὴ δυσκολία τοῦ βιβλίου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖο διαβάζομε. Ἀλλιῶς θὰ διαβάσωμε, ὅταν θέλωμε νὰ πάρωμε μόνο μερικὲς πληροφορίες, ἀλλιῶς γιὰ ψυχαγωγία καὶ ἀλλιῶς ὅταν πρόκειται γιὰ ἐξετάσεις. Ἀνάλογη μὲ τὸν σκοπὸ μας εἶναι καὶ ἡ ταχύτητα τοῦ διαβάσματος. Ὅταν διαβάζωμε εὐκόλα κείμενα, λογοτεχνικὰ ἢ ἄλλα, γιὰ νὰ περάσωμε τὴν ὥρα ἢ νὰ ψυχαγωγηθοῦμε, διαβάζομε συνήθως γρήγορα, παρακολουθώντας βέβαια τὰ νοήματα καὶ τὴν ἐξέλιξι τοῦ θέματος. Ὅταν διαβάζωμε γιὰ νὰ πάρωμε πληροφορίες, εἴμεθα πάλι γρήγοροι, γιατί ἴσως νὰ μὴν ἔχωμε καιρό, ἢ νὰ πρέπει νὰ διαβάσωμε πολλὰς σελίδες σὲ λίγο χρόνο. Κοιτᾶμε λοιπὸν γρήγορα πολλὰ κομμάτια καὶ προσέχομε περισσότερο τὰ σημεία, ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρουν καὶ μᾶς δίνουν χρήσιμες πληροφορίες, ἀδιαφορώντας γιὰ τὰ ἄλλα.

Ὅταν ὅμως διαβάζωμε σοβαρὰ ἐπιστημονικὰ ἢ φιλοσοφικὰ βιβλία ἢ γιὰ ἐξετάσεις, τότε ἀναγκαστικὰ ἡ προσοχή μας θὰ εἶναι μεγαλύτερη καὶ ὁ ρυθμὸς πιὸ βραδύς. Ὅταν βρίσκωμε ἄγνωστες λέξεις ἢ δύσκολες φράσεις, θὰ σταματᾶμε, γιὰ νὰ ξεδιαλύνωμε τὸ νόημά τους. Θὰ προσπαθοῦμε

νὰ καταλάβουμε καλὰ κάθε παράγραφο, κάθε κεφάλαιο, τὴν ἀλληλουχία τῶν σκέψεων τοῦ συγγραφέα καὶ τὸ γενικὸ νόημα. Κατόπιν θὰ προσπαθήσουμε νὰ τὸ ἀποδώσουμε μὲ δικά μας λόγια, σιωπηρὰ καὶ περιληπτικά. Γιὰ νὰ βεβαιωθοῦμε δὲ ὅτι καταλάβαμε καλὰ τὸ θέμα, καλὸ εἶναι νὰ ξαναδιαβάσουμε ἀκόμη μιὰ φορὰ τὸ κείμενο. Ἐκεῖ θὰ ἰδοῦμε ἴσως ὅτι μερικὰ σημεῖα δὲν τὰ καταλάβαμε καλὰ ἢ τὰ παρανοήσαμε καὶ θὰ διορθώσουμε τὸν ἑαυτό μας. Γιὰ νὰ σταθεροποιήσουμε δὲ τὶς γνώσεις μας μπορούμε νὰ γράψουμε μερικὲς περιλήψεις ἢ διαγράμματα, ἂν μᾶς χρειάζονται, νὰ κάμουμε καὶ μερικὲς ἐπαναλήψεις κατὰ διαστήματα καὶ ἀσκήσεις. Ἐννοεῖται ὅτι γιὰ κάθε μάθημα, γιὰ κάθε εἶδος γνώσεων χρειάζεται εἰδικὴ μέθοδος μελέτης καὶ αὕτὴ βασικὰ πρέπει νὰ μάθῃ τὸ παιδί στὸ σχολεῖο.

Οἱ γνώσεις, ποὺ ἀποκτᾷ κάθε μέρα τὸ παιδί στὸ σχολεῖο, ἴσως δὲν θὰ μείνουν γιὰ πολὺ καιρὸ στὴ μνήμη του. Μερικὲς βασικὲς πάντως πρέπει νὰ μείνουν. Ἐκεῖνο ποὺ ὅπωςδήποτε πρέπει νὰ μάθῃ εἶναι ἡ μέθοδος τῆς ἐργασίας, ὁ τρόπος τῆς σκέψεως καὶ τῆς ἔρευνας σὲ κάθε μάθημα. Τέλος πρέπει νὰ μάθῃ νὰ προβληματίζεται καὶ νὰ κρίνῃ, καὶ νὰ ἔχῃ διαφέρον γιὰ τὸ μάθημα, νὰ κατανοῇ τὴν ἀξία του καὶ τὴ χρησιμότητά του. Ἔτσι θὰ μάθῃ νὰ διαβάζῃ καὶ νὰ μορφώνεται μόνο του.

13. Ἡ κριτική μελέτη

Τὸ διάβασμα, ἔστω καὶ τῶν πιὸ ἀπλῶν λογοτεχνικῶν βιβλίων, δὲν εἶναι μιὰ παθητικὴ ἀσχολία, ἀλλὰ μιὰ σοβαρὴ πνευματικὴ ἐργασία. Εἶναι μιὰ προσπάθεια, γιὰ νὰ ἐπικοινωνήσῃ κανεὶς μὲ τὸν κόσμον ποὺ παρουσιάζει ὁ συγγραφέας. Δὲν ἀρκεῖ λοιπὸν τὸ ἀπλὸ διάβασμα, ἀλλὰ χρειάζεται προσεκτικὴ καὶ κριτικὴ μελέτη, γιὰ νὰ ἐμβαθύνωμε στὸ περιεχόμενον, νὰ κατανοήσωμε τίς ἰδέες καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ συγγραφέα καὶ νὰ ἐκτιμήσωμε τὸ ἔργο του. Τὸ ἐπιπόλαιον διάβασμα δὲν ὠφελεῖ. Μόνο ἡ κριτικὴ μελέτη εἶναι ὠφέλιμη καὶ ἀποδοτικὴ.

Ὅταν διαβάζωμε φιλοσοφικὰ ἢ ἐπιστημονικὰ ἢ ἐγκυκλοπαιδικὰ ἔργα θὰ καταβάλωμε προσπάθεια νὰ κατανοήσωμε τὴν ἀλληλουχίαν τῶν σκέψεων, τὴν ἐξήγησι ποὺ δίνει στὰ πράγματα καὶ τὰ συμπεράσματα, στὰ ὁποῖα καταλήγει. Τὰ θέματα ποὺ θίγει θὰ προβληματίσουν καὶ μᾶς, θὰ συνειδητοποιήσωμε τὰ σχετικὰ προβλήματα καὶ θὰ ἀναζητήσωμε μαζὶ μὲ τὸν συγγραφέα τὴ λύση. Ἴσως πρέπει νὰ ἔχωμε καὶ κάποια προπαιδεῖα ἢ νὰ ἀνατρέξωμε στὸ λεξικὸ καὶ στὴν ἐγκυκλοπαίδεια, γιὰ νὰ ἐξηγήσωμε μερικοὺς ἐπιστημονικοὺς ὅρους. Θὰ συσχετίσωμε, τὰ συμπεράσματα μὲ τὰ πράγματα, γιὰ νὰ τὰ ἐπαληθεύσωμε καὶ ἔτσι θὰ ἀφομοιώσωμε τὰ γράφομενα.

Στις θετικὰς ἐπιστῆμες (μαθηματικά, φυσικά κ.λ.π.) τὰ συμπεράσματα, ὅταν εἶναι αὐστηρὰ ἐπιστημονικά, δὲν ἐπιδέχονται ἀμφισβήτησι. Στις ἄλλες ἐπιστῆμες ὅμως καὶ στὴ φιλοσοφίαν, τὴν κοινωνιολογίαν καὶ τὴν ἱστορίαν ἢ ἐρμηνείαν τῶν πραγμάτων ἀπὸ τὸν συγγραφέαν ἔχει πολλὴ ὑποκειμενικότητα καὶ ἄλλοτε λίγη. Ἄλλοτε ἔχει μεγαλύτερη ἀντικειμενικότητα. Γιατὶ πολλοὶ ἐπηρεάζονται ἀπὸ πάθη καὶ προ-

καταλήψεις, συμφέροντα καὶ φανατισμούς." Ἄλλοι ἀπλῶς χωρὶς νὰ τὸ θέλουν πλανῶνται, παρασύρονται ἀπὸ κάποια θεωρία καὶ θέλουν νὰ τὰ ἐρμηνεύσουν ὅλα μὲ αὐτή. Γι' αὐτὸ στὰ κείμενα αὐτὰ χρειάζεται περισσότερη κριτικὴ στάσι. Δὲν πρέπει νὰ παίρνουμε τὰ κείμενα σὰν αὐθεντίες, ὅσο μεγάλοι καὶ ὀνομαστοὶ καὶ ἂν εἶναι οἱ συγγραφεῖς τους, οὔτε νὰ θεωροῦμε ὅλα τὰ συμπεράσματά τους ἀλάνθαστα καὶ ἀληθινά. Ἐδῶ χρειάζεται νὰ ἀρχίσουμε συζήτησι μὲ τὸν συγγραφέα, νὰ ἐντοπίσωμε τὸ πρόβλημα ποὺ θέλει νὰ ἐξετάσῃ, νὰ θυμηθοῦμε τί ξέρομε γύρω ἀπὸ αὐτὸ τὸ θέμα καὶ τί γνώμη ἔχομε σχηματίσει. Ἐπειτα νὰ παρακολουθήσωμε μὲ προσοχὴ τὴ σκέψι τοῦ συγγραφέα, τὴν ἐρμηνεία ποὺ δίνει στὰ πράγματα, τίς ἀποδείξεις ποὺ φέρνει, τὴν ὀρθότητα τῶν σκέψεών του. Καὶ ἂν διαπιστώσωμε ὅτι ὁ συγγραφέας ἔχει δίκαιο καὶ μᾶς πείθει, νὰ ἀναθεωρήσωμε τίς ἀπόψεις μας, ἀλλιῶς ὄχι. Γιατὶ πολλοὶ συγγραφεῖς προσπαθοῦν μὲ ἐντεχνο τρόπο νὰ μᾶς πείσουν καὶ νὰ μᾶς προσηλυτίσουν στίς ἰδέες τους μὲ τεχνητὰ ἐπιχειρήματα, μὲ σοφιστικὸ τρόπο, μὲ ἐντυπωσιακὰς φράσεις. Πρέπει νὰ διακρίνωμε τίς προθέσεις τοῦ συγγραφέα, ἂν θέλῃ δηλαδὴ νὰ ἐξετάσῃ σοβαρὰ καὶ ἀντικειμενικὰ ἓνα θέμα ἢ θέλει νὰ κάμῃ προπαγάνδα ὠρισμένων ἰδεῶν δικῶν του, ἂν ἔχῃ ἰδιοτέλεια ἢ ἐμπάθεια καὶ φανατισμό, ἢ ἂν ἔχῃ παρασυρθῇ ἀπὸ κάποια ἰδεολογία καὶ πλανᾶται.

Οἱ συγγραφεῖς αὐτοὶ πολλὰς φορές κάμουν μὲ πολλὴ τέχνη τὴν προπαγάνδα τους, ὥστε δὲν μπορεῖ εὐκόλα νὰ τοὺς ἀντικρούσῃ ἓνας ἀμήητος. Μπορεῖ ὅμως νὰ διακρίνῃ τίς προθέσεις καὶ μερικὰς ἀπὸ τίς πλάνες τους καὶ νὰ τοὺς ξεσπεκάσῃ καὶ ἔτσι βάσιμα νὰ παύσῃ νὰ πιστεῦῃ σ' αὐτούς. Θὰ ἰδοῦμε ἀκόμη ὅτι σκόπιμα ἀποσιωποῦν γεγονότα καὶ ἐπιχειρήματα, ἐξογκώνουν ἄλλα ἀσήμαντα, γενικεύουν μερικὰς περιπτώσεις. Δηλαδὴ παίρνουν ἓνα δύο παραδείγματα καὶ βγάζουν ἀμέσως γενικὰ συμπεράσματα. Λέγουν ὅτι αὐτὸ ποὺ συμβαίνει σὲ μιὰ περίπτωσι, συμβαίνει παντοῦ. Ἄν προσέξωμε θὰ ἰδοῦμε καὶ κάποια ἀνακολουθία στὴ σκέψι τους καὶ σκόπιμα πηδήματα ἀπὸ τὸ ἓνα θέμα στὸ

ἄλλο καὶ βιασμένα συμπεράσματα. "Ἄν συγκεντρώσωμε τὰ ἐπιχειρήματα καὶ τὰ ἀντιπαραθέσωμε στὶς ἀρχικὰς θέσεις καὶ στὶς προτάσεις, ποῦ θέλει νὰ στηρίξη, θὰ ἰδοῦμε καθαρὰ ἂν στέκουν καὶ ἂν πραγματικὰ τὶς στηρίζει καὶ καταλήγει σὲ ἀληθινὰ ἀντικειμενικὰ συμπεράσματα. "Ἔτσι θὰ μάθωμε νὰ ἀντιμετωπίζωμε τὴν προπαγάνδα καὶ τὴν πλάνη, καὶ νὰ μορφώνωμε προσωπικὴ γνώμη, ἀπροκατάληπτα καὶ ἐλεύθερα.

"Ὅταν μελετᾶμε τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα, ἔχομε νὰ προσέξωμε πολλὰ πράγματα, τὴν σύνδεσι καὶ τὴν πλοκὴ τῶν γεγονότων, τοὺς χαρακτήρες τῶν προσώπων, τὶς ἰδέες καὶ τὸ ὕφος τοῦ συγγραφέα. Ἡ κριτικὴ τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων ἀπαιτεῖ ἰδιαίτερη πνευματικὴ καλλιέργεια καὶ εὐαισθησία. Γιατὶ καὶ ἡ γλῶσσα τῆς λογοτεχνίας εἶναι διαφορετικὴ, μεταχειρίζεται τὴν εἰκόνα καὶ τὸ σύμβολο καὶ ἀπευθύνεται περισσότερο στὸ συναίσθημα καὶ τῇ διαίσθησι παρὰ στὸ νοῦ. Γιὰ νὰ κατανοήσῃ κανεὶς τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα, χρειάζεται εἰδικὴ προπαιδεῖα καὶ ἄσκησι. Νὰ μάθωμε ὅχι μόνον νὰ κατανοοῦμε τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ ζοῦμε, νὰ τὰ ἐκτιμᾶμε καὶ νὰ βγάζωμε συμπεράσματα ἀπὸ αὐτὰ γιὰ τὴν τέχνη τοῦ συγγραφέα, γιὰ τὴν ἐποχὴ του, γιὰ τὶς ἰδέες του κ.λ.π.

Ἐκτὸς τοῦ σχολείου θὰ συνηθίσωμε τὰ παιδιὰ νὰ ἀγαποῦν καὶ νὰ ἐκτιμοῦν τὴν καλὴ λογοτεχνία, νὰ διαβάζουν ὁλόκληρα ἔργα ἐνὸς συγγραφέα καὶ νὰ γράφουν ἐντυπώσεις, τὶς ὁποῖες μετὰ νὰ ἀνακοινώσουν στὴν τάξι καὶ νὰ τὶς συζητοῦν. Δὲν χρειάζεται νὰ κάμουν διεξοδικὴ ἀνάλυσι τοῦ περιεχομένου, ἀλλὰ μιὰ μικρὴ περίληψι, νὰ δώσουν μιὰ εἰκόνα τοῦ καὶ νὰ ἐκφράσουν τὶς ἐντυπώσεις καὶ τὶς κρίσεις των. "Ἔτσι ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος θὰ προβάλλουν στὴν τάξι τὰ καλὰ βιβλία καὶ θὰ παρακινήσουν καὶ ἄλλα παιδιὰ νὰ τὰ διαβάσουν, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος θὰ μάθουν νὰ διαβάζουν κριτικὰ καὶ νὰ ἀξιολογοῦν τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα. Μὲ τὴ συζήτησι ποῦ θὰ γίνῃ στὴν τάξι, ὅχι μόνον θὰ προβάλουν τὶς δικές τους ἀπόψεις, ἀλλὰ θ' ἀκούσουν καὶ τὶς γνώμες ἄλλων καὶ θὰ διαφωτισθοῦν περισσότερο καὶ θὰ μάθουν νὰ κρίνουν

καλλίτερα. Θὰ μορφώσουν ἀνώτερα κριτήρια, περισσότερον ἀντικειμενικά.

Στὴν κριτικὴ θὰ μιλήσωμε γιὰ τὸ συγγραφέα καὶ τὸ ἔργο του, θὰ καθορίσωμε τὸ εἶδος τοῦ ἔργου του καὶ θὰ ἀναπτύξωμε μὲ λίγα λόγια τὸ περιεχόμενον. Ἐπειτα θὰ τὸ νίσωμε τὰ κύρια χαρακτηριστικά καὶ τὶς ἀρετὲς τοῦ ἔργου, αὐτὰ ποὺ μᾶς ἔκαναν ἐντύπωσι, εἴτε αὐτὰ εἶναι οἱ χαρακτηριστικὲς τῶν προσώπων, εἴτε τὰ συναισθήματα ποὺ προκαλεῖ, εἴτε οἱ ἰδέες τοῦ συγγραφέα, εἴτε ὅτιδήποτε ἄλλο. Θὰ καταλήξωμε δὲ μὲ γενικὲς κρίσεις γιὰ τὰ χαρακτηριστικά τοῦ ἔργου καὶ τοῦ συγγραφέα καὶ τὴν ὠφέλεια ποὺ δίνει τὸ διάβασμα τοῦ βιβλίου του. Ἡ λογοτεχνικὴ κριτικὴ εἶναι ἓνα δύσκολο ἔργο, ἀλλὰ πρέπει καθένας ποὺ διαβάζει λογοτεχνικὰ ἔργα, νὰ ξέρη νὰ τὰ κρίνῃ, γιὰτὶ τότε τὸ διάβασμα εἶναι ἀποδοτικὸ καὶ μορφωτικόν.

Ἡ κριτικὴ μελέτη πρέπει νὰ διδαχθῇ συστηματικὰ στὸ σχολεῖο, γιὰ νὰ παύσουν τὰ παιδιὰ ν' ἀποστηθίζουν μηχανικὰ σὰν παπαγάλοι καὶ ἔπειτα νὰ τὰ ξεχνοῦν ὅλα. Νὰ μάθουν νὸ κατανοοῦν βαθύτερα τὰ βιβλία, νὰ κρίνουν τὰ ἐπιχειρήματα καὶ τὶς ἀπόψεις τοῦ συγγραφέα, νὰ εἰσδύουν στὸ νόημα τῶν πραγμάτων καὶ τέλος νὰ ἐκτιμοῦν τὴν ἀξία καὶ τὴν τέχνη τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων. Μόνο ἡ κριτικὴ καὶ σοβαρὴ μελέτη φέρει καρπούς. Ἡ ἐπιπόλαιη καὶ μηχανικὴ μελέτη βλάπτει.

14. Ἡ μελέτη τῶν διαφόρων μαθημάτων

Σὲ κάθε μάθημα χρειάζεται ἐιδικὴ μέθοδος μελέτης, ἀνάλογα μὲ τὸ ἐπίπεδον αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπιστήμη, στὴν ὁποία αὐτὸ ἀνήκει. Κάθε ἐπιστήμη δουλεύει μὲ χωριστὴ, δική της μέθοδο καὶ αὐτὴν πρέπει νὰ ξέρη ὁ κάθε ἐιδικὸς ἐπιστήμονας. Καὶ τὰ παιδιὰ ἂν θέλουν νὰ καταλάβουν καλὰ ἓνα μάθημα, πρέπει νὰ κατανοήσουν καὶ νὰ ἀφομοιώσουν πρῶτα τὶς βασικὰς ἀρχὰς καὶ τὴ μέθοδο τῆς ἐπιστήμης, στὴν ὁποίαν ἀνήκει. Ὅταν τὸ παιδί καταλάβῃ αὐτά, θὰ μπορῇ εὐκόλῃ νὰ προχωρῇ στὴ μόρφωσι καὶ στὸ νὰ πλουτίζει τὶς γνώσεις του.

Βέβαια τὰ παιδιὰ δὲν μποροῦν νὰ μάθουν τέλεια τὴν ἐπιστημονικὴ μέθοδο, οὔτε νὰ ἐργασθοῦν σὰν μικροὶ ἐπιστήμονες. Ἄλλωστε σκοπὸς τοῦ σχολείου δὲν εἶναι νὰ τὰ κάμῃ ἐπιστήμονες. Γι' αὐτὸ ὁ δάσκαλος θὰ ἀπλοποιήσῃ, ὅσο μπορεῖ περισσότερο τὴν ἐπιστημονικὴ μέθοδο καὶ σκέψι, γιὰ νὰ τὴν κάνῃ προσιτὴ καὶ κατανοητὴ στὰ παιδιὰ, ἀπαραίτητα ὅμως θὰ φροντίσῃ νὰ τὰ μυήσει στὴ μέθοδο καὶ τὸν τρόπο ἐργασίας τῆς κάθε ἐπιστήμης. Γιατὶ ἂν τὸ παιδί μάθῃ αὐτά, θὰ μπορῇ κατόπιν νὰ μελετᾷ καὶ νὰ πλουτίσῃ μόνο του τὶς γνώσεις του.

Τρεῖς εἶναι οἱ βασικὲς μέθοδοι τῆς ἐπιστήμης, ἡ ἐπαγωγικὴ, ἡ παραγωγικὴ καὶ ἡ ἀναλογία. Στὴν παραγωγικὴ μέθοδο ξεκινᾷμε ἀπὸ τὴν ἐξέτασι τῶν μερῶν, γιὰ νὰ συμπεράνωμε γιὰ τὸ ὅλο, ἢ καμμιά φορὰ στηριζόμενοι σὲ μερικὰ παραδείγματα, νὰ βγάλωμε γενικὰ συμπεράσματα. Στὴν παραγωγικὴ μέθοδο ξεκινᾷμε ἀπὸ γενικὰς ἀρχὰς καὶ ἀλήθειες καὶ καταλήγωμε σὲ μερικὰ συμπεράσματα. Ἀπὸ τὸ ὅλο συμπεραίνομε γιὰ τὰ μέρη. Στὴν ἀναλογικὴ μέθοδο ἀπὸ μερικὰς περιπτώσεις ἐκφράζομε, ἀναλογικὰ κρίσεις

για ἄλλες ὁμοιες καὶ ἀνάλογες περιπτώσεις.

Οἱ μέθοδοι αὐτὲς ἔχουν διαφορετικὲς ἐφαρμογὲς σὲ κάθε ἐπιστήμη καὶ ἔτσι διαμορφώνεται ἡ μέθοδος κάθε μιᾶς διαφορετικῆς. Στὰ μαθηματικὰ ἐφαρμόζεται κυρίως ἡ παραγωγικὴ μέθοδος, γιατί σχεδὸν πάντα ξεκινᾶμε ἀπὸ γενικὲς ἀρχὲς καὶ ἀξιώματα καὶ κανόνες. Στὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες ἐφαρμόζεται ἡ ἐπαγωγικὴ μέθοδος μὲ τὴν παρατήρησι τῶν μερικῶν περιπτώσεων, τὴ συσχέτισι τῶν παρατηρήσεων καὶ τὴν ἐξαγωγή γενικῶν συμπερασμάτων. Στὶς πνευματικὲς ἐπιστῆμες (φιλολογία, θεολογία, ἱστορία, φιλοσοφία), ἀκολουθοῦμε κυρίως τὴν ἐρμηνευτικὴ μέθοδο, ποὺ στηρίζεται περισσότερο τὴν ἐμβάθυνσι καὶ τὴν συνολικὴ ἀντίληψι τῶν πραγμάτων, τὴν ἐρμηνεία τῶν σκέψεων τῶν ἄλλων.

Στὴν ἀρχὴ τοῦ χρόνου κάθε δάσκαλος πρέπει νὰ κατατοπίζη τοὺς μαθητὲς τοῦ στὴν μέθοδο τῆς κάθε ἐπιστήμης καὶ στὸν τρόπο ἐργασίας σὲ κάθε εἶδος γνώσεων. Θὰ ἀναφέρωμε ἐδῶ περιληπτικὰ μερικὰ πράγματα: 1) Στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ πρέπει πρῶτα νὰ πάρωμε μιὰ γενικὴ εἰκόνα τοῦ νοήματος τοῦ ὅλου μὲ σιωπηρὴ ἀνάγνωσι. "Ἐπειτα νὰ προσπαθῆσωμε νὰ ἐρμηνεύσωμε τὸ κείμενο τμηματικά, μὲ τὴν βοήθεια τοῦ λεξικοῦ, καὶ ὅπου χρειάζεται μὲ σύνταξι καὶ τακτοποίησι τῶν λέξεων. "Ἐπειτα νὰ κάμωμε μιὰ γενικὴ ἐπανάληψι, γιὰ νὰ συλλάβωμε τὸ ὅλο νόημα καὶ νὰ ἰδοῦμε, ἂν ἔχωμε σωστὰ ἐρμηνεύσει τὸ κείμενο καὶ ἂν τοῦ ἔχωμε δώσει σωστὸ νόημα ἢ τὸ ἔχωμε παρανοήσει. 2) Στὰ νέα ἑλληνικὰ δὲν χρειαζόμεθα μετάφρασι καὶ σπάνια θὰ καταφύγωμε σὲ λεξικό, γιὰ νὰ ἐξηγήσωμε μιὰ ἄγνωστη λέξι. Ἐκεῖνο ποὺ χρειάζεται εἶναι νὰ καταλάβωμε τὸ γενικὸ νόημα, τὴν κυρία ἰδέα καὶ τίς ἰδέες τοῦ συγγραφέα, τοὺς χαρακτήρες τῶν προσώπων, τὰ συναισθήματα καὶ τὸ ὕφος τοῦ συγγραφέα. 3) Στὴν ἱστορία καὶ τὰ θρησκευτικὰ δὲν χρειάζεται ἀποστήθισι, ἀλλὰ ἡ κατανόησι τῶν γεγονότων καὶ τῶν ἀληθειῶν καὶ ἡ διατύπωσι αὐτῶν μὲ δικά μας λόγια. Δύο ἢ τρεῖς ἀναγνώσεις φθάνουν μερικὲς φορές, γιὰ νὰ μάθωμε αὐτά. Στὸ τέλος μποροῦμε νὰ κρατήσωμε σὲ σχέδιο ἓνα διάγραμμα ἢ μερικὰ ὀνόματα ποὺ πρέπει νὰ ἀποστηθίσωμε

μὲ ἰδιαίτερη προσπάθεια. 4) Στὰ μαθηματικά πρέπει πρῶτα νὰ μάθωμε τοὺς βασικοὺς κανόνες καὶ τοὺς ὅρους, καὶ ἔπειτα νὰ μελετᾶμε προσεκτικὰ κάθε πρόβλημα, νὰ τὸ κατανοοῦμε, νὰ ἀναλύωμε τὰ δεδομένα του καὶ νὰ βλέπωμε τί ἀκριβῶς μᾶς ζητεῖται καὶ σὲ τί μᾶς βοηθοῦν στὴ λύση τὰ ὅσα γνωρίζομε. "Όταν λύσωμε τὸ πρόβλημα, νὰ κάμωμε καὶ ἐπαλήθευσι, γιὰ νὰ δοῦμε ἂν τὸ ἐλύσαμε σωστά. 5) Στὰ φυσικά πρέπει νὰ μάθωμε νὰ κάμωμε παρατηρήσεις καὶ πειράματα, νὰ συσχετίζωμε τὰ πράγματα καὶ νὰ βγάζωμε συμπεράσματα. Πρέπει ἐπίσης νὰ μάθωμε τὴν ὁρολογία τῆς ἐπιστήμης καὶ νὰ κατανοοῦμε βαθύτερα καὶ σωστά τίς ἐπιστημονικὲς γνώσεις.

Σὲ κάθε μάθημα ὑπάρχουν μερικὲς βασικὲς γνώσεις, ποὺ πρέπει νὰ ξέρη κανεὶς γιὰ νὰ προχωρήσῃ. Ὑπάρχει ἡ εἰδικὴ ὁρολογία. Πρέπει νὰ ξέρη κανεὶς τὸ ἀκριβὲς νόημα καὶ τὴν σημασίαν τῶν ἐπιστημονικῶν ὄρων. Ὑπάρχει ἡ ἐπιστημονικὴ μέθοδος καὶ ὁ τρόπος τῆς σκέψεως καὶ ἐξετάσεως τῶν πραγμάτων. Κάθε ἐπιστήμη βλέπει τὰ πράγματα ἀπὸ διαφορετικὴ σκοπιὰ καὶ μὲ δικό της τρόπο. Αὐτὴ τὴ μέθοδο καὶ αὐτὸ τὸν τρόπο πρέπει νὰ γνωρίσωμε, γιὰ νὰ μποροῦμε νὰ μελετᾶμε καὶ νὰ κινούμεθα εὐκόλα στὸν κλάδο αὐτό.

15. Προυποθέσεις μιᾶς ἀποδοτικῆς μελέτης

Ἡ σοβαρὴ μελέτη ἀποβλέπει στὴ μάθησι, δηλαδή στὴν ἀπόκτησι γνώσεων καὶ ἱκανοτήτων καὶ στὴν ἀλλαγὴ τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἀτόμου. Ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐπιτύχωμε τὴ μάθησι, πρέπει νὰ ἔχωμε μερικὰ κίνητρα ποὺ νὰ μᾶς παρωθοῦν σὲ ἐντατικὴ προσπάθεια γιὰ τὴν ἀπόκτησι τῶν γνώσεων καὶ ἱκανοτήτων. Γιατὶ ἡ μελέτη καὶ ἡ μάθησι δὲν εἶναι κάτι τὸ εὐκόλο, ἀπαιτεῖ σοβαρὴ ἐργασία καὶ προσπάθεια καὶ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου δὲν τὴν ἀναλαμβάνει εὐκόλα, ἂν δὲν ὑπάρχουν ἰσχυρὰ κίνητρα. Καὶ τὸ κυριώτερο ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὸ διαφέρον. Αὐτὸ ὅχι μόνο μᾶς παρωθεῖ πρὸς τὴ μελέτη, ἀλλὰ καὶ μᾶς κάνει εὐχάριστη τὴν πνευματικὴ ἐργασία καὶ μᾶς βοηθεῖ στὸ νὰ συγκρατήσωμε ὅσα ἐμάθαμε. Χωρὶς τὸ διαφέρον καὶ ἡ μελέτη γίνεται ἀνιαρὴ καὶ κουραστικὴ καὶ τὰ ἀποτελέσματά της εἶναι μηδαμινά. Βασικὴ προϋπόθεσι λοιπὸν γιὰ ἀποδοτικὴ μελέτη εἶναι τὸ διαφέρον.

Τὸ διαφέρον θεωρεῖται σὰν διαρκὴς προσοχή, ποὺ συνοδεύεται μὲ εὐχάριστο συναίσθημα καὶ ἀποβλέπει στὴν ἱκανοποίησι μιᾶς ἀνάγκης τοῦ ἀνθρώπου. "Ἐτσι τὸ διαφέρον συγκεντρώνει καὶ κρατᾷ ἄγρυπνη τὴν προσοχή μας τὴν ὥρα ποὺ μελετᾷμε ἓνα θέμα, συνάμα μᾶς κάμει εὐχάριστη αὐτὴ τὴν ἐργασία γιατί ἱκανοποιεῖ κάποια βασικὴ μας ἀνάγκη πνευματικὴ. Γιὰ νὰ ἀποκτήσωμε λοιπὸν αὐτὸ τὸ διαφέρον πρέπει πρῶτα νὰ συνειδητοποιήσωμε τίς ἀνάγκες μας, ἀλλὰ καὶ τὴν χρησιμότητα καὶ τὴν ἀξία τῶν μαθημάτων, ποὺ ἱκανοποιοῦν αὐτὲς τίς ἀνάγκες. Κάθε ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκες καὶ ὁρμές, ποὺ τὸν ὠθοῦν στὴ μάθησι, ἔχει εἰδικὰ διαφέροντα ποὺ τὰ ἀποκτᾷ ὅχι μόνον ἀπὸ τὴν συνειδητοποίησι τῶν ἀναγκῶν του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἐπίδρασι τοῦ περιβάλλοντος. Αὐτὰ τὰ διαφέροντα ὀφείλει νὰ τὰ καλλιεργήσῃ καὶ νὰ τὰ ἀναπτύξῃ μὲ τὴ συστηματικὴ μελέτη. Γιατὶ αὐτὰ εἶναι τὰ βασικὰ κίνητρα καὶ τὰ θεμέλια γιὰ κάθε πνευματικὴ προσπά-

θεια καὶ μόρφωσι.

Ἡ ἄλλη βασικὴ προϋπόθεσι γιὰ ἀποδοτικὴ μελέτη εἶναι ἡ προσοχή, ποὺ ἀκολουθεῖ βέβαια τὸ διαφέρον. Χρειάζεται ὁμῶς προσπάθεια, γιὰ νὰ συγκεντρωθῇ καὶ νὰ κρατηθῇ ἐντατικὴ σ' ὅλη τὴν διάρκεια τῆς μελέτης. Ἡ προσοχή ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸ κέντρον τῆς συνειδήσεως ὅλα τὰ ἄλλα θέματα καὶ συγκεντρώνει ὅλη τὴν πνευματικὴ μας ἐνεργητικότητα στὸ θέμα ποὺ μελετᾶμε. Ἔτσι κατανοοῦμε καλλίτερα καὶ βαθύτερα τὸ θέμα. Ὅσο μεγαλύτερη εἶναι ἡ προσοχή, τόσο πιὸ ἀποδοτικὴ γίνεται ἡ μελέτη. Ἡ ἐντασι τῆς προσοχῆς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἰσχυρὴ θέλησι καὶ ἀκόμη ἀπὸ τὴν υἱεία καὶ τὴν εὐεξία τοῦ σώματος. Ἡ ἀρρώστια ὅχι μόνο μᾶς κάνει ἀνίκανους γιὰ πνευματικὴ ἐργασία, ἀλλὰ μᾶς ἐξασθενίζει καὶ τὴ μνήμη καὶ μᾶς κάμει νὰ ξεχνᾶμε πολλὰ ἀπὸ ὅσα ἐμάθαμε.

Ἡ ἄλλη προϋπόθεσι γιὰ ἀποδοτικὴ μελέτη εἶναι ἡ σύνδεσι τῶν νέων μὲ τίς παλαιὰς γνώσεις, ἡ βαθύτερη κατανόησί τους, μὲ τὴν κριτικὴ μελέτη καὶ ἡ ἀφομοίωσι αὐτῶν. Ἐπεὶτα μεγάλη σημασία ἔχει τὸ πρόγραμμα καὶ ἡ τάξι στὴ μελέτη. Πρέπει νὰ ἔχη κανεῖς ὠρισμένες ὥρες γιὰ κάθε μέρα, ποὺ θὰ ἀφήνῃ κάθε ἄλλη ἐργασία καὶ θὰ συγκεντρώνεται στὴ μελέτη του. Ὅπως ὅλοι ὅσοι ἐργάζονται ἔχουν κάποιο πρόγραμμα, κάποιες συγκεκριμένες ὥρες ἐργασίας, ἔτσι καὶ οἱ πνευματικὰ ἐργαζόμενοι πρέπει νὰ ἔχουν κάποιο πρόγραμμα. Ἔτσι ἀποκτᾶται ἡ συνήθεια τῆς πνευματικῆς ἐργασίας καὶ στίς ὥρες τῆς μελέτης συγκεντρώνεται ἡ προσοχή καὶ ἡ σκέψι. Ἐπεὶτα θὰ κάμωμε καὶ ἀναλυτικὰ προγράμματα, ἐτήσια, ἐξαμηνιαῖα, μηνιαῖα, ἐβδομαδιαῖα, ἡμερήσια, γιὰ τὰ μαθήματα, ποὺ θὰ μελετήσωμε κάθε φορά. Θὰ ἀφήσωμε βέβαια καιρὸ καὶ γιὰ ψυχαγωγία καὶ ἀνάπαυσι.

Τέλος ἄλλη προϋπόθεσι εἶναι ἡ ἐκλογὴ τῶν καταλλήλων βιβλίων καὶ βοηθημάτων, ποὺ μᾶς χρειάζονται γιὰ κάθε θέμα. Δὲν ἀρκεῖ νὰ ἔχωμε ἓνα βιβλίον μπροστὰ μας. Καλὸ εἶναι νὰ ἰδοῦμε πῶς πραγματεύεται τὸ θέμα καὶ ἓνας ἄλλος συγγραφέας, νὰ ἐξηγήσωμε τίς ἄγνωστες λέξεις σὲ λεξικά, νὰ πάρωμε πληροφορίες ἀπὸ ἐγκυκλοπαίδειες κ.λ.π. Ἔτσι κάνομε τὴ μελέτη μας πιὸ κριτικὴ καὶ ἀποδοτικὴ.

16. Τὰ ὀπτικοακουστικὰ μέσα

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βιβλία, τὰ περιοδικὰ καὶ τὰ ἄλλα ἔντυπα ὑπάρχουν καὶ ἄλλες πηγές γνώσεων καὶ μορφώσεως. Εἶναι τὰ διάφορα ὀπτικοακουστικὰ μέσα, τὰ ὁποῖα τελευταῖα παίρνουν ὅλο καὶ περισσότερη θέσι στὸ σχολεῖο. Ἀκόμη καὶ οἱ βιβλιοθηκὲς σταμάτησαν νὰ στηρίζονται μόνο στὰ βιβλία καὶ φροντίζουν νὰ ἐξοπλισθοῦν μὲ ὀπτικοακουστικὰ μέσα, γιὰ νὰ δώσουν στοὺς ἀναγνώστες τους περισσότερα μέσα καὶ πηγές γνώσεων καὶ πληροφοριῶν. Στὰ ἀγγλικά σχολεῖα ἔχουν εἰδικὰ δωμάτια μὲ ἐποπτικὰ μέσα, ὅπου τὰ παιδιὰ μποροῦν νὰ μελετοῦν χρησιμοποιώντας δίσκους καὶ εἰκόνες καὶ μαγνητόφωνα κ.λ.π. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ κάμῃ κάθε παιδί καὶ στὸ σπίτι, ὅπου μπορεῖ ν' ἀποκτήσῃ καὶ νὰ χρησιμοποιήσῃ μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ μέσα.

Τὰ ὀπτικοακουστικὰ μέσα ἔχουν μερικὰ πλεονεκτήματα, ποὺ τὰ κάνουν πολὺτιμα καὶ ἀναντικατάστατα. Ὑπερτεροῦν ἀπὸ τὸν προφορικὸ καὶ τὸν γραπτὸ λόγο, γιατί εἶναι πιὸ παραστατικὰ καὶ ἀφήνουν ζωηρὲς ἐντυπώσεις. Ἀκόμη εὐκολύνουν τὴν κατανόησι τοῦ μαθήματος, καὶ μάλιστα ἂν αὐτὸ εἶναι περιγραφικὸ καὶ ἀναφέρεται σὲ τόπους ἢ κτίρια ἢ μηχανήματα. Τέλος ζωντανεύουν τὰ γεγονότα καὶ διεγείρουν τὸ διαφέρον καὶ τὴ διάθεσι γιὰ μελέτη.

Τὰ ὀπτικοακουστικὰ μέσα μποροῦμε νὰ τὰ διακρίνωμε σὲ δύο κύριες κατηγορίες, στὰ ὀπτικὰ καὶ στὰ ἀκουστικὰ, ἂν καὶ ὑπάρχουν πολλὰ ποὺ εἶναι μεικτά, ὀπτικὰ καὶ ἀκουστικὰ μαζί, ὅπως π.χ. ὁ κινηματογράφος καὶ ἡ τηλεόρασις. Ὀπτικὰ μέσα εἶναι οἱ εἰκόνες, τὰ διαγράμματα, οἱ χάρτες, οἱ φωτεινὲς εἰκόνες, σταθερὲς ἢ κινούμενες, ὅπως τὰ σλαΐτς, τὰ φιλμστρίπς καὶ οἱ βωβὲς κινηματογραφικὲς ταινίες. Ἐπίσης εἶναι τὰ διάφορα μοντέλλα καὶ οἱ ἀναπαρα-

στάσεις διαφόρων πραγμάτων. Ἀκουστικά μέσα εἶναι οἱ δίσκοι, οἱ μαγνητοταινίες, τὸ ραδιόφωνο, ἀκόμη δὲ οἱ ὁμιλοῦσες κινηματογραφικὲς ταινίες καὶ ἡ τηλεόρασι. Τέλος ἄριστα ἐποπτικά μέσα εἶναι τὰ φυσικὰ ἀντικείμενα καὶ ἡ παρατήρησι τῶν πραγμάτων στὴ φυσικὴ τους κατάστασι καὶ ἐκδήλωσι.

Ἡ πρόοδος τῆς τεχνικῆς ἔχει πολλαπλασιάσει τὰ ὀπτικοακουστικά μέσα καὶ εἶναι σὲ ὅλους σχεδὸν προσιτά. Χρειαζέται ὅμως προσεκτικὴ χρησιμοποίησι αὐτῶν, γιὰ νὰ ἔχουν μορφωτικὰ ἀποτελέσματα. Ὅπως ὅταν διαβάζωμε βιβλία, χρειάζεται κάποια πνευματικὴ προσπάθεια γιὰ τὴν βαθύτερη κατανόησι τῶν κειμένων, ἔτσι καὶ στὰ ἐποπτικά μέσα χρειάζεται προσεκτικὴ παρατήρησι καὶ κρίσι, γιὰ νὰ κατανοήσῃ κανεὶς βαθύτερα καὶ νὰ ἀφομοιώσῃ ὅσα μαθαίνει. Ὅταν π.χ. παρακολουθῇ κανεὶς τηλεόρασι παθητικά, γιὰ νὰ περάσῃ τὴν ὥρα του, δὲν μορφώνεται πραγματικά, ἐλάχιστα ὠφελεῖται. Ἐτσι γίνεται καὶ μὲ τὰ ἄλλα ἐποπτικά μέσα. Χρειαζέται συστηματικὴ χρησιμοποίησι αὐτῶν.

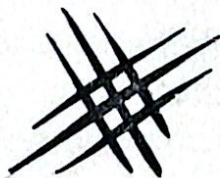
Μὲ τὰ ὀπτικά μέσα μπορούμε νὰ μελετήσωμε διάφορα κτίρια, ἀντικείμενα, τόπους ἢ γεγονότα στὶς βασικὲς ἐκδηλώσεις τους. Ἡ εἰκόνα ζωντανεύει τὰ πράγματα, μᾶς τὰ φέρει μπροστὰ μας καὶ μᾶς ἀφήνει νὰ τὰ ἐπεξεργασθοῦμε. Πρῶτα θὰ κοιτάξωμε τὸ σύνολο καὶ κατόπιν θὰ παρατηρήσωμε τὰ μέρη καὶ τὴ σχέσι τους μὲ τὸ σύνολο. Στὴ γεωγραφία βασικὸ βοήθημα εἶναι ἡ μελέτη τοῦ χάρτη, ποῦ γιὰ νὰ μελετήσῃ κανεὶς σωστὰ τὰ πράγματα πρέπει νὰ ξέρῃ νὰ τὸν διαβάσῃ. Οἱ φωτεινὲς εἰκόνες παριστάνουν ἔντονα καὶ ζωηρά τὰ διάφορα πράγματα καὶ μᾶς βοηθοῦν νὰ τὰ γνωρίσωμε καλλίτερα. Ὑπάρχουν σλαΐτες καὶ ταινίες γιὰ ὅλα σχεδὸν τὰ μαθήματα, γιὰ τὴν ἱστορίαν, τὰ θρησκευτικά, τὴ φυσικὴ καὶ γιὰ ἄλλες ἐπιστῆμες.

Μὲ τὰ ἀκουστικά μέσα μπορούμε νὰ μάθωμε ξένες γλῶσσες, ἀπαγγελίαν καὶ καλὴ προφορά, ἀκόμη καὶ μαθήματα νὰ ἀποστηθίσωμε, ἂν εἴμαστε ἀκουστικοὶ τύποι, ἢ νὰ παρακολουθήσωμε ἐνδιαφέρουσες ὁμιλίαι στὸ ραδιόφωνο ἢ στὴν τηλεόρασι. Χρειαζόμεθα ὅμως περισσότερες ἐκ-

παιδευτικές έκπομπές τόσο από τὸ ραδιόφωνο ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν τηλεόρασι, γιὰ νὰ βοηθήσωμε τὰ παιδιὰ νὰ γνωρίσουν τὰ πράγματα καὶ νὰ μορφωθοῦν. Ὑπάρχουν δίσκοι καὶ μαγνητοταινίες μὲ μαθήματα ξένων γλωσσῶν, μὲ ὁμιλίες καὶ ἀπαγγελίες, μὲ μαθήματα διαφόρων εἰδῶν. Στὰ ξένα σχολεῖα χρησιμοποιοῦν δίσκους μὲ καλὰ ἀπαγγελίες ἐκλεκτῶν λογοτεχνικῶν ἔργων ἀπὸ ἠθοποιούς ἢ τοὺς ἰδίους τοὺς συγγραφεῖς καὶ ποιητές. Ἔχουν ἀκόμη καὶ κριτικές λογοτεχνικῶν ἔργων καὶ ἄλλα μαθήματα. Στὰ σχολεῖα ἔχομε προβολεῖς, πίκ - ἄπ καὶ ἄλλα μηχανήματα. Ἀλλὰ καταντοῦν ἄχρηστα, γιὰτὶ δὲν ἔχομε ταινίες, δίσκους, εἰκόνες καὶ ὅτι ἄλλο χρειάζεται, γιὰ νὰ ἀξιοποιηθοῦν. Σὲ κάθε σχολεῖο πρέπει νὰ ὑπάρχη μιὰ καλὴ συλλογὴ μὲ ἐποπτικὸ ὑλικό, ταξινομημένο, ὥστε νὰ χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴν ἐποπτικὴ διδασκαλία.

Τέλος μὲ τὰ ἀκουστικὰ μέσα μπορούμε νὰ ἀκούσωμε καλὴ μουσική, νὰ ψυχαγωγηθοῦμε καὶ νὰ μορφωθοῦμε

Τὰ καλὰ ἐποπτικὰ μέσα, ὅταν εἶναι ἔργα τέχνης, μορφώνουν ὄχι μόνον γνωσιολογικά, ἀλλὰ καὶ αἰσθητικά. Ἀλλὰ χρειάζεται μεθοδικὴ μελέτη καὶ χρησιμοποίησι αὐτῶν, παράλληλα μὲ τὴ μελέτη τῶν βιβλίων, γιὰ νὰ συμπληρώνωμε ὅσα μαθαίνομε ἀπὸ τὴ μιὰ πηγὴ μὲ τὴν ἄλλη καὶ νὰ ξεκαθαρίζωμε τὰ πράγματα στὸ μυαλό μας. Μόνον μὲ μιὰ τέτοια συστηματικὴ ἐργασία τὰ ὁπτικοακουστικὰ μέσα ἀποβαίνουν ἀποτελεσματικὰ καὶ ὠφέλιμα.

17. Ἄλλα μορφωτικά μέσα

Δέν εἶναι τὰ βιβλία καὶ τὰ ἄλλα ἔντυπα τὰ μόνα μορφωτικά μέσα, οὔτε ἀκόμη καὶ αὐτὸ τὸ σχολεῖο. Μία βασικὴ καὶ πλούσια πηγὴ μορφώσεως, εἶναι ἡ ἴδια ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτιστικὴ Ζωή, τὸ φυσικὸ καὶ τὸ πνευματικὸ περιβάλλον μέσα, στὸ ὁποῖο ζεῖ κανεὶς. Στὴ Ζωὴ τῶν ἀνθρώπων ὑπάρχουν ὄχι μόνον μέσα, ἀλλὰ καὶ εὐκαιρίες μορφωτικὲς πολλές. Ἡ μόρφωσι ποὺ δίνει ἡ Ζωὴ πλεονεκτεῖ σὲ πολλὰς περιπτώσεις καὶ ὑπερέχει ἀπὸ τὴ μόρφωσι ποὺ δίνουν τὰ βιβλία, διότι εἶναι ζωντανή καὶ ἐντυπωσιακὴ, ἐνῶ ἡ βιβλιακὴ σοφία εἶναι μουσειακὴ καὶ χωρὶς ἄμεση σύνδεσι μὲ τὴ Ζωή. Καὶ ἂν δέν προσπαθήσωμε νὰ τὴ συνδέσωμε μὲ τὴ Ζωή, θὰ ἀποκοποῦμε τελείως ἀπὸ αὐτὴ καὶ θὰ ζοῦμε σ' ἓνα φανταστικὸ καὶ ἐξωπραγματικὸ κόσμον. Καὶ ἡ μόρφωσι ποὺ θὰ ἔχωμε ἀπὸ τὰ βιβλία χωρὶς σύνδεσι μὲ τὴ Ζωή, δέν θὰ μᾶς βοηθῇ στὴ προσαρμογὴ μας στὸ περιβάλλον, οὔτε θὰ μᾶς εἶναι σὲ τίποτε χρήσιμη. Μπορεῖ μάλιστα καὶ νὰ μᾶς βλάπτῃ, ἂν δέν μᾶς ἀφήνῃ νὰ ἀντιμετωπίσωμε ρεαλιστικὰ τὰ θέματα τῆς Ζωῆς μας.

Ἡ μόρφωσι πρέπει ὄχι μόνον νὰ ἔχῃ σχέσι μὲ τὰ προβλήματα καὶ τὰ θέματα τῆς Ζωῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴν εἶναι μονομερής, νὰ ἔχῃ εὐρύτητα καὶ ποικιλία. Ἡ μονομέρεια στενεύει τὸ μυαλὸ καὶ κτίζει τεῖχη γύρω μας, ποὺ μᾶς κόβουν ἀπὸ τὸ περιβάλλον καὶ τὸν γύρω κόσμον. Πρέπει λοιπὸν ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βιβλία νὰ χρησιμοποιοῦμε καὶ τὰ ἄλλα μορφωτικά μέσα ποὺ προσφέρει ἡ πολιτιστικὴ Ζωὴ τῆς κοινωνίας στὴν ὁποία ζοῦμε. Καὶ αὐτὰ εἶναι τὰ διάφορα μέσα τῆς ὑγιοῦς ψυχαγωγίας καὶ οἱ ἐλεύθερες ἀσχολίες. Ἡ ψυχαγωγία εἶναι κάτι τὸ ἀπαραίτητο στὴ Ζωὴ γιὰ τὴν ἀνανέωσι τῶν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν μας δυνάμεων καὶ γιὰ τὴν μόρφωσι

πού παρέχει. Γιατί, ὅπως τὸ λέει καὶ ἡ λέξι, ἡ ψυχαγωγία δὲν εἶναι μόνο διασκέδασι, ἀλλὰ καὶ ἀγωγή ψυχῆς, μόρφωσις. Τὰ διάφορα μέσα ψυχαγωγίας, ὅταν εἶναι καλά, δὲν ξεκουράζουν καὶ δὲν εὐχαριστοῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ μορφώνουν καὶ ἐξυψώνουν τὸ ἄτομο, τὸ κάμουν καλλίτερο. Καὶ καλὴ ψυχαγωγία εἶναι καὶ αὕτῃ ἓνα μέσον, πού ἀνεβάζει πνευματικά, πού μορφώνει τὸ ἄτομο, πού εἶναι, σύμφωνα μὲ τὴ λέξι, καὶ ἀγωγή ψυχῆς. "Ὅσα μέσα ψυχαγωγίας δὲν μορφώνουν, ἀλλὰ ἀπλῶς εὐχαριστοῦν, συχνὰ μὲ φανερὴ περιφρόνησι τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν καὶ τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν, αὐτὰ δὲν πρέπει νὰ λέγωνται μέσα ψυχαγωγίας, ἀλλὰ μέσα διαφθορᾶς καὶ πρέπει νὰ ἀποφεύγωνται.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ μέσα ψυχαγωγίας εἶναι καὶ οἱ ἐλεύθερες ἀσχολίες, πού προσφέρουν πολλὰ καὶ πολύτιμες μορφωτικὰς εὐκαιρίες σὲ ὅλους. Ἐλεύθερες ἀσχολίες ὀνομάζομε τίς ἀσχολίες, πού προτιμᾶμε κατὰ τὸν ἐλεύθερο χρόνο μας, γιὰ νὰ περάσωμε εὐχάριστα τὴν ὥρα μας. Ἡ σοβαρὴ ἐργασία μᾶς κουράζει καὶ μᾶς στενοχωρεῖ πολλὰς φορές. Γιὰ νὰ ξεκουρασθοῦμε καὶ γιὰ νὰ διαθέσωμε μὲ τρόπο εὐχάριστο καὶ ὠφέλιμο τὸν ἐλεύθερο χρόνο μας,μποροῦμε νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ κάτι ἄλλο, πού μᾶς ἀρέσει. Αὕτῃ ἡ ἀλλαγὴ τῆς ἐργασίας εἶναι πολὺ ὠφέλιμη, γιὰτὶ ξεκουράζει πραγματικά, περισσότερο ἀπὸ πολλὰς ὥρες ἀναπαύσεως καὶ ἀπραξίας, πούμποροῦν νὰ μᾶς φέρουν περισσότερὴν ἀνία καὶ πλήξι.

"Ὅπως στὰ βιβλία, ἔτσι καὶ στὴν ψυχαγωγία καὶ τίς ἐλεύθερες ἀσχολίες ἔχομε τὸ πρόβλημα τῆς ἐκλογῆς καταλλήλων μέσων, γιὰτὶ ἡ τεχνικὴ πρόοδος μᾶς παρέχει καὶ ἐδῶ πλούσια μέσα, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὅλα ἐξ ἴσου ὠφέλιμα, πολλὰ μάλιστα εἶναι καὶ βλαβερά. Τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ μάθουν νὰ διαλέγουν τὰ καλὰ καὶ ὠφέλιμα. Θέλουν καὶ στὸν τομέα αὐτὸ μὴ καθοδηγήσι τόσο ἀπὸ τὴν οἰκογένεια ὅσο καὶ ἀπὸ τὸ σχολεῖο, γιὰ νὰ μορφώσουν καλὰς συνήθειες καὶ καλὰ γούστα. Ἡ καθοδήγησι θὰ στηριχθῇ βέβαια στὰ διαφέροντα καὶ τίς προτιμήσεις τῶν παιδιῶν, θὰ προσπαθήσῃ ὅμως νὰ εὐρύνῃ τὰ διαφέροντά τους καὶ νὰ τὰ ἀνεβάσῃ πνευματικά. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ψυχαγωγία ἐγίνε βασικὸ στοιχεῖο τῆς ζωῆς,

τὰ παιδιὰ θὰ μάθουν νὰ διαλέγουν τὰ κατάλληλα ψυχαγωγικά μέσα, ὅσα θὰ τοὺς προσφέρουν ὄχι μόνο διασκέδασι, ἀλλὰ καὶ ὠφέλεια πνευματική. Σ' αὐτὸ ἄλλωστε διαφέρει ὁ μορφωμένος ἀπὸ τὸν ἀμόρφωτο, ὁ ἠθικὸς ἀπὸ τὸν ἀνήθικο, στὴν ποιότητα τῶν ψυχαγωγικῶν μέσων ποὺ χρησιμοποιεῖ. Ἐπεὶτα πρέπει νὰ ἀποκτήσουν μερικὲς ἐλεύθερες ἀσχολίες γιὰ τὸν ἐλεύθερο χρόνο τους. Στὶς πολιτισμένες χῶρες ὅλοι ἔχουν τὶς ἐλεύθερες ἀσχολίες, τὰ χόμπυ ὅπως λέγονται. Γιατὶ ὁ ἐλεύθερος χρόνος μὲ τὴν μείωσι τῶν ὥρῶν ἐργασίας, γίνεται ὅλο καὶ περισσότερος καὶ γιὰ νὰ τὸν καλύψωμε ὠφέλιμα χρειαζόμεθα τὶς ἐλεύθερες ἀσχολίες.

Θὰ ἀναφέρωμε τὰ κυριώτερα μέσα ψυχαγωγίας καὶ τὶς ἐλεύθερες ἀσχολίες, γιὰ νὰ βοηθήσωμε ὅσους θέλουν νὰ διαλέξουν. Ἡ ἐκλογή βέβαια εἶναι προσωπικὴ ὑπόθεσις καὶ διάθεσις καθενός, βασίζεται δὲ κυρίως στὰ διαφέροντα καὶ τὶς προτιμήσεις του. Ἐκεῖνο ποὺ χρειάζεται νὰ γίνη εἶναι μιὰ διάκρισι, μιὰ ἐπιλογή τῶν καλῶν ἀπὸ τὰ ἄσχημα, ἀπὸ ὅσα περιφρονοῦν τὶς πνευματικὲς καὶ ἠθικὰς ἀξίες καὶ κατεβάζουν πνευματικὰ τὸν ἄνθρωπο. Α) Μέσα ψυχαγωγίας: Α) **Θ ε ά μ α τ α καὶ ἀ κ ρ ο ά μ α τ α:** 1) Θέατρο, κινηματογράφος, ραδιόφωνο, τηλεόρασι, συναυλίες. Ἐδῶ χρειάζεται προσεκτικὴ ἐκλογή. 2) Κοινωνικὲς ἐκδηλώσεις: Θρησκευτικὲς καὶ ἐθνικὲς ἐορτές, ἐπισκέψεις, οἰκογενειακὲς ἐορτές, φιланθρωπία. Οἱ ἐορτές ἔχουν βέβαια βασικὸ σκοπὸ νὰ τιμήσουν ἕναν ἅγιο ἢ ἕνα θρησκευτικὸ ἢ ἐθνικὸ γεγονός. Ἀλλὰ ταυτόχρονα μορφώνουν πνευματικῶς καὶ καλαισθητικῶς καὶ ψυχαγωγοῦν τὸ ἄτομο. Εἶναι ἀπαραίτητα μέσα γιὰ τὴ συμπλήρωσι τῆς μορφώσεώς του. Ἀκόμη καὶ οἱ φιλανθρωπικὲς ἐκδηλώσεις, ἂν γίνωνται ἀπὸ ἐσωτερικὴ αἴσθησι χρέους πρὸς τὸν συνάνθρωπο, ὅμως προσφέρουν μιὰ ἐσωτερικὴ ἱκανοποίησι καὶ χαρά, ποὺ δὲν προσφέρουν πολλὲς ψυχαγωγίες. 3) Ἐκδρομές, ἐπισκέψεις σὲ μουσεῖα καὶ ἱστορικοὺς τόπους. Μὲ αὐτὰ γνωρίζει κανεὶς τὴ φύση καὶ τοὺς ἱστορικοὺς τόπους, σπουδάζει τὴν ἱστορίαν μὲ τὴν μελέτη τῶν πηγῶν, συμπληρῶναι τὴ μὀρφωσί του, ἀρκεῖ νὰ παρατηρήσῃ καὶ νὰ μελετήσῃ σοβαρὰ ὅσα βλέπει, νὰ

διαβάση καὶ σχετικὰ βιβλία, γιὰ νὰ διαφωτισθῇ. 4) Παρακολούθησι ἀθλοπαιδιῶν ἢ συμμετοχὴ σ' αὐτὰς (ποδόσφαιρο, πετόσφαιρα, καὶ ἄλλα παιχνίδια). Β) Ἑ λ ε ὑ θ ε ρ ε ς ἀ σ χ ο λ ί ε ς. 1) Παιχνίδια καὶ ἀθλοπαιδιές. 2) Περίπατοι καὶ συζητήσεις μὲ φιλικὰς συντροφιάς. 3) Μελέτη λογοτεχνικῶν ἢ ἄλλων βιβλίων. 4) Ἀπασχόλησι μὲ τὴν τέχνην (ζωγραφικὴ, μουσικὴ κ.λ.π.). 5) Συλλογὲς διαφόρων πραγμάτων, ποὺ θὰ ταξινομοῦνται μὲ σύστημα (γραμματοσῆμων, πετρωμάτων, φύλλων φυτῶν κ.λ.π.). 6) Κατασκευαὲς καὶ ἄλλες ἐργασίες. Ἀπασχόλησι μὲ τὴν ξυλοτεχνία ἢ ἄλλες τέχνες, μὲ τὴν φωτογραφίαν, τὸ ψάρεμα, τὸ κυνήγι, τὴν καλλιέργειαν κήπων, κ.ἄ. Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ θὰ διαλέξῃ κανεὶς ὅσα τοῦ ταιριάζουν. Τὰ παιδιὰ θὰ διαλέξουν πράγματα ἀνάλογα καὶ μὲ τὴν ἡλικίαν τους. Ὅταν μεγαλώσουν θὰ ἀλλάξουν διαφέροντα καὶ ἀσχολίες. Μέχρι τότε ὅμως οἱ παιδικὲς ἀσχολίες θὰ τοὺς ἔχουν προσφέρει κάποια μὀρφωσι καὶ θὰ βοηθήσουν νὰ προχωρήσουν ἀργότερα σὲ ἀνώτερα ἐπίπεδα.

Τὸ σχολεῖο σήμερα προσπαθεῖ ν' ἀναπτύξῃ αὐτὰς τίς ἐλεύθερες ἀσχολίες μὲ τίς μορφωτικὰς καὶ πολιτιστικὰς ἐκδηλώσεις. Ἔτσι δίνεται μία εὐκαιρία στὸ σημερινὸ μαθητὴ νὰ ἀναπτύξῃ μαρφωτικὰ διαφέροντα, ν' ἀποκτήσῃ χόμπυ καὶ μορφωτικὰς ἀσχολίας, οἱ ὁποῖες θὰ τὸ μάθουν νὰ διαθέτουν εὐχάριστα καὶ ἐποικοδομητικὰ τὸν ἐλεύθερο χρόνον του καὶ νὰ εὐρίσκῃ ὄχι μόνον μὀρφωσι, ἀλλὰ καὶ χαρὰ καὶ πνευματικὴ τελειοποίησι.

18. Τὰ κλασσικὰ παιδικὰ βιβλία

Στὸ σύνολο τῆς παιδικῆς λογοτεχνίας ξεχωρίζουν μερικά ποὺ λέγονται κλασσικά. Καὶ αὐτὰ ἔχουν γίνει περίφημα ὄχι τόσο γιατί κυκλοφόρησαν σὲ πολλές ἐκδόσεις καὶ σὲ χιλιάδες ἀντίτυπα, ὅπως τὰ λεγόμενα Best - Sellers, ποὺ δὲν ἀξίζουν πάντοτε καὶ συχνὰ εἶναι ἀσήμαντα. Κλασσικά εἶναι ὅσα γράφηκαν ἀπὸ μεγάλους συγγραφεῖς, τὰ παραδέχτηκαν ὅλοι σὰν μεγάλα ἔργα καὶ ἄντεξαν στὸ χρόνο.

Πολλὰ ἀπὸ τὰ κλασσικά βιβλία ἔχουν γραφῇ γιὰ μεγάλους, ἐνήλικες, ἀλλὰ τὸ θέμα καὶ ὁ τρόπος, ποὺ εἶναι γραμμένα, ἄρρεσαν καὶ στὰ παιδιά καὶ ἔτσι ἔγιναν παιδικὰ βιβλία. Πολλοὶ ἄλλωστε λέγουν ὅτι τὰ καλὰ παιδικὰ βιβλία ἀρέσουν καὶ στοὺς μεγάλους, καὶ ἔτσι ἡ διαχωριστικὴ γραμμὴ παιδικῶν καὶ μὴ βιβλίων δὲν εἶναι αὐστηρή. Ἀλλὰ ὅλα τὰ βιβλία τῶν μεγάλων δὲν κάνουν γιὰ τὰ παιδιά, δὲν μποροῦν ἔστω, νὰ τὰ καταλάβουν οὔτε νὰ τὰ χαροῦν. Ἔτσι πολλὰ ἀπὸ τὰ βιβλία τῶν μεγάλων εἶναι καλὰ καὶ γιὰ τὰ παιδιά καὶ μερικά μάλιστα ἔγιναν κλασσικά παιδικὰ βιβλία.

Ἀλλὰ κλασσικά βιβλία γράφηκαν ἀποκλειστικά γιὰ παιδιά καὶ εἶχαν μεγάλη ἐπιτυχία, βρῆκαν ἄμεση ἀπήχησι στὴν παιδικὴ ψυχὴ καὶ ἔγιναν κλασσικά παιδικὰ ἔργα. Ἀλλὰ δὲν τὰ πρόσεξαν πολὺ στὴν ἐποχὴ τους, ὁ χρόνος ὅμως ἀπέδειξε τὴν ἀξία τους, τὰ ἔργα αὐτὰ μελετήθηκαν καὶ ἐκτιμήθηκαν, ὅταν πιά δὲν ὑπῆρχαν προσωπικά πάθη καὶ προκαταλήψεις, καὶ ἡ φανερὴ ἀξία τους τὰ ἐπέβαλε στὴ συνείδησι τοῦ κόσμου καὶ τῶν παιδιῶν. Γι' αὐτὸ λέγουν ὅτι ἡ ἐπιβίωσι στὸ χρόνο εἶναι τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῶν κλασσικῶν ἔργων. Ὑπάρχουν ὅμως κλασσικά ἔργα ποὺ ἀγαπήθηκαν ἀπ' ὅλους στὴν ἐποχὴ τους, θαυμάσθηκαν ἀμέσως καὶ ἔγιναν περίφημα καὶ κλασσικά. Τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ

τοῦ κλασσικοῦ, λοιπόν, δὲν εἶναι ὁ χρόνος, ἀλλὰ ἡ λογοτεχνική ἀξία καὶ δύναμι, τὸ ἀξιόλογο περιεχόμενο, ποῦ τὸ κάνει ἐλκυστικὸ στὰ παιδιά. Οὔτε πάλι εἶναι τὸ κῦρος τοῦ συγγραφέα, γιατί πολλά γράφηκαν ἀπὸ ἄγνωστους μέχρι τότε συγγραφεῖς, ποῦ μὲ αὐτὰ ἀπόκτησαν ἀργότερα δόξα καὶ φήμη μεγάλου συγγραφέα.

Τὰ κλασσικὰ βιβλία ἐκφράζουν τὸ πνεῦμα καὶ τίς τάσεις μιᾶς ἐποχῆς, ἀλλὰ συνήθως ξεπερνοῦν τὴν ἐποχὴ τους καὶ ἐκφράζουν ὑπερχρονικὲς ἀξίες ἢ καμμιά φορὰ προβλέπουν καὶ μελλοντικὲς ἐξελίξεις. Μὲ τὴ μελέτη αὐτῶν τῶν βιβλίων γνωρίζει κανεὶς τὰ ἐξοχώτερα δημιουργήματα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, τὴν ἐξέλιξι τῆς λογοτεχνίας καὶ τὴν πνευματικὴ ἱστορία κάθε τόπου. Ἀκόμη γνωρίζει καλλίτερα τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴ ζωὴ καὶ μορφώνεται ἀπὸ πολλὰς πλευρὰς. Ἐπειτα ὁ χρόνος δὲν ἐπαρκεῖ στὸν ἄνθρωπο νὰ διαβάσῃ ὅλα τὰ κλασσικὰ ἔργα, νὰ πάρῃ μιὰ στοιχειώδη λογοτεχνικὴ μόρφωσι. Γι' αὐτὸ προτιμότερο εἶναι νὰ μελετήσῃ κανεὶς τὰ πιὸ ἀντιπροσωπευτικὰ, τὰ πιὸ ἀξιόλογα, τὰ κλασσικὰ ἔργα, γιατί αὐτὰ δίνουν ἀνώτερη μόρφωσι καὶ πνευματικὴ καλλιέργεια. Θὰ παραθέσωμε λοιπόν ἐδῶ ἓνα κατάλογο κλασσικῶν ἔργων ἀπὸ τὴν ξένη λογοτεχνία καὶ ἐκλεκτῶν ἐλληνικῶν βιβλίων, γιὰ νὰ βοηθήσωμε στὴν ἐκλογὴ καλῶν βιβλίων γιὰ παιδιά, ἡλικίας 10 - 15 χρονῶν. Μέσα στὰ κλασσικὰ ἔργα τῆς παιδικῆς λογοτεχνίας θὰ περιλάβω ἀναγκαστικὰ καὶ μερικὰ κλασσικὰ ἔργα γιὰ μεγάλους, τὰ ὁποῖα ὅμως ἀγαπήθηκαν καὶ ἀπὸ τὰ παιδιά καὶ διαβάζονται μὲ εὐχαρίστησι ἀπὸ αὐτά. Ἀπὸ τὰ ἐλληνικὰ θὰ διαλέξω μερικὰ ποῦ ἔχω διαπιστώσει μὲ ἐρωτηματολόγια, ὅτι ἀρέσουν στὰ παιδιά. Δὲν θὰ ἀναφέρω ποιητικὰ ἢ θεατρικὰ ἔργα, παρὰ μόνο διηγήματα καὶ μυθιστορήματα, γιατί αὐτὰ βρίσκει κανεὶς εὐκολώτερα, ἐνῶ τὰ ποιητικὰ εἶναι σπάνια. Βέβαια θὰ παραλείψω πολλὰ ἴσως καλὰ βιβλία, ἐπειδὴ δὲν ἔτυχε νὰ τὰ γνωρίσω ἢ νὰ τὰ θυμηθῶ, ἢ ἐπειδὴ δὲν τὰ ἀνάφεραν τὰ παιδιά στὶς ἀπαντήσεις τους. Ἐνας τέτοιος κατάλογος ποτὲ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι πλήρης, πάντα θὰ ὑπάρχουν κενά. Δὲν κάμομε ἄλλωστε μιὰ πλήρη βιβλιογραφία τῆς παιδικῆς λογο-

τεχνίας, ἀλλὰ μιά ἐπιλογή καλῶν παιδικῶν βιβλίων.

Πολλὰ ἀπὸ τὰ κλασσικὰ λογοτεχνικὰ ἔργα ἔχουν μεταφρασθῇ καὶ ἐκδοθῇ ἀπὸ τὴν Ἀτλαντίδα, τὸν Ἀστέρα, τὸν Σιδέρη καὶ ἄλλους ἐκδοτικούς οἴκους. Τὰ ἐκλεκτὰ ἑλληνικὰ βιβλία ἔχουν ἐκδοθῇ ἀπὸ τὴν Ἑστία, τὴ Ζωή, τὴν Ἀποστολικὴ Διακονία, καὶ ἄλλους ἐκδοτικούς οἴκους. Εἶναι εὐκολο νὰ τὰ ἀναζητήσῃ κανεὶς καὶ νὰ τὰ εὕρῃ στὰ βιβλιοπωλεῖα. Πολλὰ μπορεῖ νὰ βρῇ κανεὶς στίς βιβλιοθήκες. Ἀλλὰ δυστυχῶς στὸν τόπο μας ἔχομε λίγες βιβλιοθήκες καὶ σχεδὸν καμμιά παιδική. Οἱ σχολικὲς μας βιβλιοθήκες εἶναι συνήθως ἀπρόσιτες στὰ παιδιά. Γιὰ νὰ γνωρίσουν τὰ παιδιά τὰ καλὰ βιβλία, εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνουν παραρτήματα παιδικῶν βιβλιοθηκῶν στίς δημόσιες βιβλιοθήκες καὶ βιβλιοθήκες τάξεων στὰ σχολεῖα. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀγοράσῃ κανεὶς ὅλα τὰ βιβλία καὶ μάλιστα τὰ πτωχὰ παιδιά. Μιὰ δανειστικὴ βιβλιοθήκη θὰ κάνῃ τὸ καλὸ βιβλίον προσιτὸ στὰ παιδιά. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὰ καθιερωμένα κλασσικὰ ἔργα ὑπάρχουν καὶ ἄλλα βιβλία ποὺ ἔχουν βραβευθῇ ἀπὸ λογοτεχνικούς συλλόγους ἢ ἄλλα πνευματικὰ ἰδρύματα. Καὶ αὐτὸ εἶναι βέβαια κάποια ἐγγύηση γιὰ τὴν ἀξία τους. Καὶ στὰ ξένα βιβλία ὑπάρχουν βραβεῖα, ὅπως τὸ Newbery Medal, τὸ Carnegie Medal, τὸ βραβεῖον Andersen καὶ ἄλλα. Ἐδῶ ἔχομε τὰ βραβεῖα τῆς Ἀκαδημίας, καὶ ἄλλα. Ἐπίσης χρήσιμα εἶναι τὰ ἡθοπλαστικὰ βιβλία καὶ ὅσα ἔχουν ὑποθέσεις ἀπὸ τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη, τὴ Ζωὴ τῶν πρώτων χριστιανῶν, τὸ Βυζάντιο, τὴν Τουρκοκρατία, τὴν Ἐπανάστασι καὶ γενικὰ τὴν ἱστορία, τὴν ἑλληνικὴ καὶ τὴν ξένη.

Τὰ ἱστορικὰ διηγήματα, οἱ βιογραφίαι ἱστορικῶν προσώπων προκαλοῦν ἔντονο τὸ διαφέρον τῶν παιδιῶν καὶ διδάσκουν σ' αὐτὰ μὲ εὐχάριστο τρόπο τὴν ἱστορία, τὴν κάνουν κατανοητὴ καὶ δίνουν τὴν εὐκαιρία στὰ παιδιά νὰ ζήσουν τὰ ἱστορικὰ γεγονότα. Ἐπειτα διδάσκουν καὶ φρονηματίζουν ἔμμεσα, προβάλλοντας τίς ἀρετὲς τῶν ἱστορικῶν προσώπων, μορφώνουν ἱστορικὰ καὶ ἐμπνέουν ἰδανικά. Ἀφοῦ μάλιστα τὰ παιδιά ἀγαποῦν πολὺ τὰ ἱστορικὰ διηγήματα, ἔχομε μιὰ εὐκαιρία καὶ ἓνα εὐχάριστο τρόπο νὰ τὰ διδά-

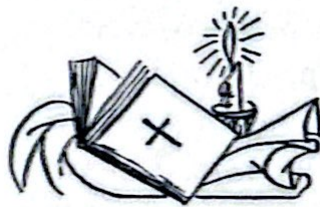
Ξωμε ἀποδοτικὰ τὴν ἱστορία μας μὲ εὐχάριστα καὶ ἐλκυστικὰ ἱστορικὰ διηγήματα καὶ μυθιστορήματα. Ἀλλὰ δὲν ἔχομε δυστυχῶς πολλὰ τέτοια βιβλία καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ γραφοῦν, γιὰ νὰ ἐκλαϊκεύσωμε καὶ νὰ κάνωμε ἐνδιαφέρουσα τὴν ἱστορία μας. Τὰ παιδιὰ παράλληλα μὲ τὰ διδακτικὰ ἱστορικὰ βιβλία θὰ διαβάζουν καὶ ἱστορικὰ μυθιστορήματα καὶ θὰ κατανοοῦν βαθύτερα τὴν κάθε ἱστορικὴ ἐποχὴ. Ἔτσι ὅχι μόνο θὰ γνωρίσουν καλλίτερα καὶ θὰ ἀγαπήσουν τὴν ἱστορία καὶ τὴν παράδοσι, ἀλλὰ θὰ ἀγαπήσουν καὶ τὴν καλὴ λογοτεχνία καὶ θὰ μορφώσουν ἀνώτερα ἀναγνωστικὰ διαφέροντα.

Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ καλὸ βιβλίον καὶ τὴν ἀνάγνωσι πρέπει νὰ ἀναπτυχθῇ στὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴ μικρὴ ἡλικία. Γιατὶ σήμερα παρ' ὅλο ποῦ κυκλοφοροῦν τόσα βιβλία καὶ εἶναι προσιτὰ σχεδὸν σὲ ὅλους, τὰ παιδιὰ δὲν διαβάζουν μὲ ὄρεξι καὶ μάλιστα τὰ καλὰ βιβλία. Τὰ ἀπασχολεῖ περισσότερο ἢ τηλεόρασι, τὸ ποδόσφαιρο καὶ τὸ παιχνίδι, παρὰ ἡ ἐκλεκτικὴ καὶ ἐποικοδομητικὴ μελέτη καλῶν βιβλίων. Παρ' ὅλα ὅσα λέγονται, ὅτι δῆθεν ἡ τηλεόρασι ἀναπτύσσει τὰ διαφέροντα καὶ παρωθεῖ τὰ παιδιὰ στὴ μελέτη τῶν βιβλίων, τὸ ἀντίθετο ἀκριβῶς γίνεται, τὰ παιδιὰ μαθημένα νὰ παρακολουθοῦν παθητικὰ τὴν τηλεόρασι, δὲν εἶναι πρόθυμα νὰ διαβάσουν καμμιὰ φορὰ οὔτε τὰ μαθήματά τους.

Δὲν ἀρκεῖ νὰ διαβάζουν τὰ παιδιὰ μόνο τὰ σχολικὰ τους βιβλία. Ἕνας σύγχρονος φιλόσοφος εἶπε: «Παιδί ποῦ διαβάζει μόνο τὰ σχολικὰ βιβλία εἶναι ἓνα ἀμόρφωτο παιδί». Καὶ εἶναι σωστὸ αὐτό, γιατί οἱ γνώσεις εἶναι πολλές ποῦ δὲν ἀρκοῦν ὅσα προσφέρουν μόνο τὰ σχολικὰ βιβλία. Ἄν τὰ παιδιὰ ἀγαπήσουν τὸ καλὸ βιβλίον ἀπὸ τὴν μικρὴ τους ἡλικία, θὰ μορφώσουν σιγὰ - σιγὰ ἀνώτερα πνευματικὰ διαφέροντα, πνευματικὴ καλλιέργεια καὶ μόρφωσι, καθὼς καὶ πολύτιμες γνώσεις γιὰ τὴ ζωὴ.

Ἀλλὰ καὶ τὸ διάβασμα τὸ ἴδιο, ἡ ἱκανότητα νὰ διαβάζη κανεὶς καὶ νὰ καταλαβαίνει τὰ καλὰ βιβλία, εἶναι ἓνα πολῦτιμο ἐφόδιο γιὰ τὴ ζωὴ, γιατί μὲ αὐτὸ θὰ πλουτίζη συνεχῶς τίς γνώσεις του, θὰ μορφώνεται καὶ θὰ βελτιώνεται ἀπὸ

κάθε πλευρά, θὰ ἔχη μιὰ ἀκένωτη πηγὴ πνευματικοῦ ἀνεφοδισμοῦ, ψυχαγωγίας καὶ χαρᾶς. Ἔτσι ὄχι μόνο θὰ κάνη καλὴ χρῆσι τοῦ ἐλευθέρου χρόνου του, ἀλλὰ καὶ θὰ παίρνη δύναμι, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ θαρραλέα καὶ νικηφόρα τὸ δύσκολο ἀγῶνα τῆς ζωῆς, ἐφόδια γιὰ τὴν ἐπαγγελματικὴ του πρόοδο καὶ τὴν ἐπιτυχία του στὴ ζωὴ. Ἀλλὰ ἡ μεγαλύτερη ἀξία τῶν καλῶν βιβλίων εἶναι τὸ ὅτι μᾶς φέρνουν σ' ἐπικοινωνία μὲ τὸν πνευματικὸ κόσμο, μᾶς ἀνεβάζουν ἀπὸ τὸ χαμηλὸ ἐπίπεδο τῆς ὑλικῆς ζωῆς σὲ ὕψη πνευματικά, πλουτίζουν τὸν ψυχικὸ μας κόσμον μὲ ἀνώτερο περιεχόμενο καὶ κάμουν τὴν ζωὴ μας ἀνώτερη καὶ ἀξία γιὰ πνευματικοὺς ἀνθρώπους, τὴν κάμουν εὐτυχισμένη, δημιουργικὴ καὶ γεμάτη νόημα καὶ ἀξία.

Κλασσικά βιβλία τῆς ξένης λογοτεχνίας

"Αλκοτ Λουίζας: Μικρές κυρίες.

"Αντερσεν Χάνς Χρίστιαν: Παραμύθια.

Βέρν 'Ιουλίου: Ἡ μυστηριώδης νῆσος.

» » : Ἀπὸ τὴν γῆ στὴ σελήνη.

» » : 20.000 λεῦγες κάτω ἀπὸ τὴν θάλασσα.

» » : Ὁ δεκαπενταετὴς πλοίαρχος.

Θερβάντες Μιχαήλ: Δόν Κιχώτης.

Κάρρολ Λούις: Ἡ Ἀλίκη στὴ χώρα τῶν θαυμάτων.

» » : Ὁ μαγικὸς καθρέφτης.

Κιουρί Εὔας: Μαντὰμ Κιουρί.

Κίπλιγκ Ρόντγυαρντ: Τὸ βιβλίο τῆς ζούγκλας.

» » : Ὁ Μόγλης.

Κοῦπερ Ἰακώβου Φένιμορ: Ὁ τελευταῖος τῶν Μοϊκανῶν.

Κρόνιν Ἄρτσ. Ἴωσ.: Τὰ ἀστέρια κοιτάζουν πρὸς τὰ κάτω.

» » » : Ἀγούρα χρόνια.

Λάργκελέφ Σέλμα: Τὸ θαυμαστὸ ταξίδι τοῦ Νίλς.

Λαφονταίν: Μῦθοι.

Μαίτερλιγκ Μώρις: Τὸ γαλάζιο πουλί.

» » : Ὁ θησαυρὸς τῶν ταπεινῶν.

Μαλὸ Ἑκτορος: Χωρὶς οἰκογένεια.

» » : Μὲ οἰκογένεια.

» » : Τὸ λιμάνι τοῦ Θεοῦ.

Μπάρνερτ Φρειδ.: Ὁ μικρὸς λόρδος.

» » : Ἡ μικρὴ πριγκίπισσα.

Ντάγκλας Λόϋντ: Ὁ χιτῶν.

» » : Ὁ μεγάλος ψαρᾶς.

» » : Τὸ ὑπέροχο μυστικὸ.

Ντεφόε Δανιήλ: Ροβινσὼν Κροῦσος.

Ντίκενς Καρόλου: Δαβίδ Κόπερφηλντ.

» » : Ὁλιβε Τουῖστ.

» » : Μεγάλες προσδοκίες.

» » : Ἡ ζωὴ τοῦ Κυρίου.

» » : Χριστουγεννιάτικες ιστορίες.
 Ντοστογιέφσκι Φέοντορ: "Έγκλημα καὶ τιμωρία.
 Ντωντέ Άλφόνσου: "Ιστορία ἑνὸς παιδιοῦ.
 Οὐάλλας Λουδ.: Μπέν Χούρ.
 Ούγκω Βίκτωρος: Οἱ "Αθλιοι.
 Πάιλ Χόρβαρντ: "Ο Ρομπέν τῶν δασῶν.
 Παπίνι Τζοβάνι: "Η ιστορία τοῦ Χριστοῦ.
 Περῶ Σουζάνας: Τὰ δάση τοῦ Σέργουντ.
 Πόρτερ Έλεάνας: "Η Πολυάνα.
 Σαίξπηρ: "Ο βασιλιᾶς Λήρ.
 Σιέγκεβιτς Έρρ.: Κβὸ βάντις (Ποῦ ὑπάγεις, Κύριε;).
 Σιούελ Άννας: "Η μαύρη καλλονή.
 Σκῶτ Οὐῶλτερ: "Ιβανόης.
 Σμίθ Μπέττυ: "Ένα δένδρο μεγαλώνει στὸ Μπρούκλιν.
 Σουϊφτ "Ιωνάθαν: Τὰ ταξίδια τοῦ Γκιούλιβερ.
 Στήβενσον Ροβέρτου Λουδ.: Τὸ νησι τῶν θησαυρῶν.
 » » » : Τὸ κλεμμένο παιδί.
 » » » : Κῆπος παιδικῶν ποιημάτων.
 Στόου Χάρριετ Μπῆτσερ: "Η καλύβα τοῦ Μπάρμπα Θωμᾶ.
 Τόθ Τιχάμερ: Μέσα στὸν ὁμορφο κόσμο.
 » » : "Ο Χριστὸς καὶ οἱ νέοι.
 » » : "Ο πρίγκηπας καὶ ὁ πτωχός.
 » » : Χῶκ Φίν.
 Τρέιβερς Π. Λ.: Μαίρη Πόππινς.
 Τοβαίχ Στεφ.: "Ο χθεσινὸς κόσμος.
 » » : "Ο Μαγγελάνος.
 Φενελὸν Φραγκ.: Οἱ περιπέτειες τοῦ Τηλεμάχου.
 Φράνς Άνατόλ.: "Ο βίος τῆς Ζὰν ντ' "Αρκ.
 Χάμσουν Κνούτ: Στὴ χώρα τοῦ παραμυθιοῦ.
 » » : Παιδιά τῆς νέας ἐποχῆς.
 Χεμινγκουέη Έρν.: "Ο γέρος καὶ ἡ θάλασσα.
 Χοῦγκες Θωμᾶ: Οἱ σχολικὲς ἡμέρες τοῦ Τῶμ Μπράουν.
 "Ωστεν Τζέην: "Υπερηφάνεια καὶ προκατάληψις.
 " » : Λογικὴ καὶ εὐαισθησία.

Ἐκλεκτὰ ἑλληνικὰ βιβλία γιὰ τὰ παιδιὰ

Ἡ Ἀγία Γραφή σὲ εἰκόνες.

Αἰσώπου: Μῦθοι.

Βενέζη Ἡλία: Τὸ νούμερο 31 328.

» » : Αἰολικὴ γῆ.

Βιζυηνοῦ Γεωργίου: Τὸ μόνον τῆς ζωῆς μου ταξίδιον.

» » : Τὸ ἀμάρτημα τῆς μητρὸς μου.

Βικέλα Δημητρίου: Λουκῆς Λάρας.

Βλαχογιάννη Γιάννη: Μεγάλα χρόνια.

» » : Τὰ παληκάρια τὰ παλιά.

Γιάκου Δημήτρη: Κάτω ἀπὸ τὸ βλέμμα τοῦ Θεοῦ.

» » : Ἀνθολογία Ἑλληνικοῦ Παιδικοῦ Διηγήματος.

Γουλιμῆ Ἀλκης: Ἡ ἐξαφάνισι τοῦ Ἀνταίου.

» » : Ὁ μυστηριώδης ἐπισκέπτης.

Γρανίτσα Στεφάνου: Τὰ ἄγρια καὶ τὰ ἡμερα τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ λόγκου.

Γρυπάρη Ἰωάννου: Μεταφράσεις τραγωδιῶν Σοφοκλῆ καὶ Αἰσχύλου.

Δέλτα Πηνελόπης: Ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ.

» » : Στὰ μυστικὰ τοῦ Βάλτου.

» » : Τὸν καιρὸ τοῦ Βουλγαροκτόνου.

Δραγούμη Ἰουλίας: Παραδόσεις καὶ παραμύθια.

Δροσίνη Γεωργίου: Διηγήματα τῶν ἀγρῶν καὶ τῆς πόλεως.

» » : Διηγήματα καὶ ἀναμνήσεις.

» » : Ἀμαρυλὶς.

Ζαλοκώστα Χρήστου: Γύρω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

» » : Τὸ περιβόλι τῶν θεῶν.

» » : Πίνδος — Ροῦπελ κ. ἄ.

Ἡροδότου Ἱστορίες: (Ἐπιλογὲς ἀπὸ τὸν Γιάννη Μηλιάδη).

Καμπούρογλου Δημ.: Μῦθοι καὶ διάλογοι.

» » : Ἀθηναϊκὰ διηγήματα.

Καρκαβίτσα Ἀνδρέα: Λόγια τῆς πλώρης.

» » : Ὁ Ζητιάνος.

Κόντογλου Φώτη: Πονεμένη Ρομιοσύνη κ. ἄ.

Κουρτίδη Ἀριστ.: Παιδικὰ διηγήματα.

Λάππα Τάκη: Θανάσης Διάκος.

» » : Ἀθάνατο Εἰκοσιένα.

» » : Μικροὶ ἥρωες τοῦ 21 (καὶ ἄλλα σχετικὰ μὲ τὸ 21).

Λασκαράτου Ἀνδρέα: Χαρακτῆρες.

Μάτσα Νέστ.: Ἑλληνικὲς γιορτές.

Μαυροειδῆ — Παπαδάκη Σοφίας: Ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἡ γοργόνα.

Μέγα Γεωργίου: Ἑλληνικὰ παραμύθια.

» » : Ἡ θυσία τοῦ Ἀβραάμ (ἐπιμέλεια).

Μελᾶ Λέοντος: Ὁ Γεροστάθης.

» » : Ὁ μικρὸς Πλούταρχος.

Μελᾶ Σπύρου: Ὁ Γέρος τοῦ Μωριᾶ.

» » : Τὰ ματωμένα ράσα.

» » : Φλογισμένα πέλαγα κ. ᾧ.

Μεταξᾶ Ἀντιγόνης: Παραμύθια τῆς θείας Λένας.

Μυριβήλη Στρατῆ: Ὁ Ἀργοναύτης.

Μωραϊτίδου Ἀλεξάνδρου: Μὲ τοῦ βοριᾶ τὰ κύματα.

Νικολαΐδου Μελῆ: Κυπριανὸς ὁ Μάγος.

Νικολοπούλου Ἀγγελικῆς: Ἐλευθερία ἢ θάνατος.

» » : Τὸ τέλος ἐνὸς θρύλου.

Ξενοπούλου Γρηγορίου: Ἀθηναϊκὲς ἐπιστολές.

Ξένου Στεφάνου: Ἡ ἥρωϊς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

Ὅμηρου: Ἰλιάδα — Ὀδύσεια.

Οὐράνη Κώστα: Ταξίδια: Ἑλλάδα, Ἰταλία, Ἰσπανία.

Παλαμᾶ Κωστῆ: Ὁ θάνατος τοῦ παληκαριοῦ.

Παναγιωτοπούλου Ἰ. Μ.: Ἀφρικανικὴ περιπέτεια.

Παπαδιαμάντη Ἀλεξάνδρου: Οἱ ἔμποροι τῶν ἐθνῶν.

» » : Στὸ Χριστὸ στὸ κάστρο.

» » : Χριστουγεννιάτικα διηγήματα.

Παπαδοπούλου Ἀλεξάνδρας: Διηγήματα.

Παπαντωνίου Ζαχαρία: Ψηλὰ βουνά.

» » : Διηγήματα — Ταξίδια.

Περάνθη Μιχαήλ: Ὁ κοσμοκαλόγερος.

» » : Οἱ Σουλιῶτες.

Πλουτάρχου: Παράλληλο βίοι (σὲ μεταφράσεις).

Ποταμιάνου Θέμου: Μὲ τὸ γυαλὶ τοῦ ψαρᾶ.

» » : Ἐδῶ θυθὸς (καὶ ἄλλα θαλασσινὰ διηγήματα).

Ροδάνθη Θέμου: Μία φορά κι ἓναν καιρό.

» » : Ἑλληνικὴ Μυθολογία.

Σακελλαρίου Χάρη: Μῦθοι καὶ ἱστορίες γιὰ τὰ Ζῶα.

» » : Μῦθοι καὶ περίεργα ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν φυτῶν.

Σαράντη Γαλάτειας: Στὴ χαραυγὴ τῆς λευτεριᾶς.

» » : Στὰ χρόνια τοῦ Παύλου Μελά.

Σταύρου Τατιάνας: Ἐκεῖνοι ποὺ ἔμειναν.

» » : Μυστικὲς πηγές.

» » : «Ἡ πόλις ἐάλω».

» » : «Ζωντανὸ Βυζάντιο».

Τροπαιάτη Ἀλκή: Τὸ κρυφὸ σχολειό.

» » : Ἀνθολογία παιδικοῦ διηγήματος, κ. ἄ.

Χονδροπούλου Σώτου: Στὸν ἀγρὸ τοῦ θερισμοῦ.

» » : Σποριάδες.

» » : Ὁ ἀνήφορος.

» » : Ὁ ἅγιος τοῦ αἰῶνος μας.

Χρηστοβασίλη Χρήστου: Διηγήματα τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου.

Ἐκδόσεις «ΖΩΗΣ»

Ὁ Ἅγιος τῆς ἀγάπης.

Ἀγωνισταὶ τοῦ λόγου.

Αἱματοπότιστος φυτεία.

Ὁ ἄπειρος Θεός.

Ἀπ' τὰ δίχτυα τοῦ μάγου.

Ἀστέρες πολύφωτοι.

Βίβια Περπέτουα.

Ἡ δημιουργία γαλαξιῶν καὶ πλανητῶν.

Διάλογος μὲ τὰ νειᾶτα.

Ἐθνικοὶ εὐεργέται.
Ἐθνομάρτυρες.
Εἶπε καὶ ἐγενήθησαν.
Ὅμιλοῦν οἱ σοφοὶ περὶ Χριστιανισμοῦ.
Ὁ Παῦλος καὶ οἱ Ἕλληνες.
Πρόδωσα τὴν ἀγάπη.
Πρὸς τὴ γαλήνη.
Πρωταθλητὲς τοῦ Κολοσσαίου.
Πῶς συμπεριφέρεσαι στὸ σχολεῖο σου;
Τὸ σύμπαν καὶ ὁ ἄνθρωπος.
Φαβιόλα.
Φλογερὸς μαχητής.
Φωτισμένοι πρωτοπόροι.
Ὁ γιὸς τοῦ κηπουροῦ.
Ἕνας ἀράπης στὴν Εὐρώπη.
Πρωτευουσιάνος.
Ἕνα σημάδι στὴν ἄμμο.
Τὰ Χριστούγεννα τῆς ὀρφανῆς.
Γιατὶ δὲν εἶμαι ἄθεος.
Γιατὶ δὲν εἶμαι μαρξιστής.
Μικρὴ Ἡρωίδα.

Ἀνθολογία παιδικῶν ποιημάτων

Γ. Βερίτη: Ἀπαντα.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω καὶ πολλὰ ἄλλα ἔργα διὰ παιδιά καὶ ἐφήβους ἔχουν ἐκδοθῇ ἀπὸ τὴν «Ζωή», τὴν «Ζωὴν τοῦ Παιδιοῦ», τὴν «Ἀδελφότητα Εὐσέβεια», τὴν Ἀδελφότητα ὁ «Σωτήρ», τὸ «Ἰνστιτοῦτον Ἱατρικῆς Ψυχολογίας καὶ Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς», τὴν «Ἀποστολικὴ Διακονία» καὶ ἀπὸ ἄλλους ἐκδοτικοὺς οἴκους.

ΤΥΠΟΙΣ: Ε. ΚΟΥΚΟΥΔΑΚΗ

— Β. Βουλγαροκτόνου 40, Ἀθήναι — Τηλ.: 6461.660

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

«ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ»

ΣΠυρ. Καλλιόφα: ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

- » ΤΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΓΕΝΕΤΗΣΙΟΥ ΟΡΜΗΣ
- » ΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΑΥΤΟΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΙΝ
- » ΕΘΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ, ΦΥΣΙΚΟΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ
- » ΤΑ ΠΕΝΤΕ ΠΡΩΤΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΕΤΗ έκδοσις Γ'.

Παν. Κοροντζή: ΕΙΔΙΚΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ τόμος Α'.

- » ΜΟΡΦΩΤΙΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ
- » Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ

Ι. Θ. Κολιτσάρα: ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ τόμ. 3.

- » Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ έκδοσις Δ'.
- » Η ΓΡΑΦΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΗΝ ΜΟΡΦΩΣΙΝ ΤΟΥ
- » ΕΥΓΕΝΙΟΣ Ο ΑΙΤΩΛΟΣ

Χρ. Κεφάλα: ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ, ΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗΣ

Ήντ. Λεονάρδου: ΣΤΑΥΡΟΙ ΚΑΙ ΔΑΦΝΕΣ (σχολικά σκέτς)

Διαφόρων: ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑΙ ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ

Β. Χαραλαμποπούλου: Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

- » Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Δ. Βακάλη: Η ΕΝΙΑΙΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

Μ. Debesse: ΣΤΑΘΜΟΙ ΑΓΩΓΗΣ

- » ΕΦΗΒΕΙΑ

Α. Ferriere: ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΕΑΝ ΑΓΩΓΗΝ

Γ. Allport: ΤΟ ΑΤΟΜΟΝ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΟΥ

Κ. Δ. Γεωργούλη, Γεωργ. Τσαμπή κ. ἄ.: ΤΑ ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΙΔΑΝΙΚΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑΝ

- » Η ΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΟΣ
- » Η ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ ΩΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Χριστ. Ἐνώσεως Ἐκπαιδ. Λειτουργῶν: Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗΝ ΤΟΥ

- » Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ
- » ΟΔΗΓΗΤΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ
- » ΤΑ ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Σταύρου Παπαγαθαγγέλου: ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΕΣ ΠΡΟΣΕΥΧΕΣ ΔΙΑ ΤΗΝ Α' ΚΑΙ Β' ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

- » ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΕΣ ΠΡΟΣΕΥΧΕΣ ΔΙΑ ΤΗΝ Γ' ΚΑΙ Δ' ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
- » ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ ΜΕ ΤΟΝ ΘΕΟΝ: ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΕΣ ΠΡΟΣΕΥΧΕΣ ΔΙΑ ΤΗΝ Ε' ΚΑΙ ΣΤ' ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

Τόμοι «ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ», ἀπὸ τοῦ 1951 καὶ ἐντεῦθεν, μὲ πλοῦτον παιδαγωγικῶν ἄρθρων καὶ μελετῶν.